

**Eötvös Loránd Tudományegyetem
Társadalomtudományi Kar
MESTERKÉPZÉS**

**Samba de Budapeste-Brazil kultúra Budapesten
kulturális antropológiai nézőpontból**

Konzulens:

Papp Richárd

Készítette:

Vágott Judit

WTP5CO

kulturális antropológia szak

2013. április

Bevezetés	3
A KUTATÁS MÓDSZERE.....	6
Brazil bevándorlók Magyarországon	9
A BEVÁNDORLÁS TÖRTÉNETI KONTEXTUSA MAGYARORSZÁGON	9
A KIVÁNDORLÁS JELENSÉGE BRAZÍLIÁBAN	11
A KIVÁNDORLÁS SZEMÉLYES MOTIVÁCIÓI, AZ „EURÓPAI ILLÚZIÓ” ÉS A MIGRÁCIÓ TÍPUSA	15
A BRAZIL BEVÁNDORLÓKAT SEGÍTŐ SZOCIOKULTURÁLIS SZERVEZETEK	20
A BRAZIL BEVÁNDORLÓK KÖZÖSSÉGE	22
ETNIKAI IDENTITÁS, ELŐÍTÉLETEK.....	28
Szamba és brazil nemzeti identitás	33
A SAMBA „FELFEDEZÉSE”	34
„ESCOLAS DE SAMBA” ÉS A „SAMBA NO PÉ” MEGSZÜLETÉSE	39
Samba de Budapeste- brazil karneváli szamba Budapesten	45
VÁGY AZ EGZOTIKUM UTÁN-A SZAMBA MINT GLOBÁLIS ÁRUCIKK	45
A KULTÚRA MINT TÚLÉLÉSI STRATÉGIA A BUDAPESTEN ÉLŐ SZAMBATÁNCOSOKNÁL.....	50
A SZAMBA ESZTÉTIKUMA	54
„AUTENTIKUSSÁG” ÉS KREATIVITÁS A TÁNCBAN.....	62
IDENTITÁS ÉS SZAMBA.....	67
Összegzés	72
Bibliográfia	77
Képmelléklet	87

Bevezetés

Nincs könnyű feladata annak az antropológusnak, aki első akar lenni társadalmában különböző kultúrák, közösségek, egy-egy társadalmi jelenség kutatásában. Szerénytelenül állíthatom, hogy én is erre adtam a fejem, amikor elhatároztam, hogy a Budapesten élő brazil bevándorlókról fogom írni a szakdolgozatomat. A kutatási téma meghatározása során többször is dilemmáztam azon, hogy eme dél-amerikai kultúrát milyen szempontok alapján lenne érdemes górcső alá venni. Hazánkban még gyerekcipőben jár a brazil közösség antropológiai szempontú kutatása, holott a Magyarországon élő brazil lakosok száma egyre növekszik.¹ Éppen ezért a lehetőségek széles skálája tárult elém a kutatás tárgyát illetően, ebből a bőségből pedig végül saját érdeklődésemet szem előtt tartva döntöttem a dolgozat témája mellett.

Jelen írásban arról igyekszem átfogó képet adni, hogy miként „honosodott meg” a brazil karneváli szamba² Budapesten. Először 2010 decemberében láttam szamba show-t egy brazilok által szervezett karácsonyi ünnepeken. A látottakkal kapcsolatban több kérdés is megfogalmazódott bennem, amelyekre az antropológia módszereivel próbáltam választ találni. Először is milyen motivációk miatt jönnek brazil szambatáncosok Magyarországra? És miért van „szüksége” a magyaroknak ilyen előadásokra?

Nem tartottam haszontalannak ezt a jelenséget egy nagyobb, globális folyamat részeként bemutatni, hiszen a szamba a világ legtöbb pontján ismert és közkedvelt műfaj, csakúgy, mint az annak teret adó brazil karnevál is (főleg a Rio de Janeiro-i változat), amelynek jegyében szerte a világban rendeznek karneváli mulatságokat. A felfedezhető párhuzamok miatt néhol utalni fogok a brazil kultúra másik közismert elemének, a capoeirának kontinenseket átszelő térhódítására is. Mivel Budapesten szoros szálak fűzik egymáshoz a szamba táncosokat és capoeira mestereket a közös

---

¹ A Magyarországon élő brazilokról bővebben a *Brazil bevándorlók Magyarországon* című fejezetben lesz szó.

² A brazil karneváli szamba, portugálul „samba no pé” vagy „samba de enredo”, az 1930-as években jelent meg Rio de Janeiro-ban az első szambaiskolák megjelenésével. Kialakulásáról a *Szamba és brazil nemzeti identitás* című fejezetben lesz szó. A ’szamba’ mind a zenei stílus, mind pedig a hozzákapcsolódó táncok megnevezésére is szolgálhat. A továbbiakban én szambaként a karneváli szambára fogok utalni, illetve minden esetben jelzem, ha más jelentésben használom a kifejezést.

fellépések miatt, sokáig fontolgattam, hogy talán érdemes lenne egyszerre vizsgálni ezen két elem magyarországi képviselőinek munkáját a kulturális szolgáltató szektoron belül. A kutatás előrehaladtával azonban rájöttem, hogy ez több szempontból sem lenne helyénvaló. Egyrészt mindkét művészeti forma önmagában is igen sok vizsgálandó kérdést vet föl, amely egy sokkal hosszabb és nagyobb lélegzetvételű kutatást követelne meg. Megemlíteném továbbá az is, hogy ebbe az úgynevezett szolgáltató szektorba nem csupán a szamba és capoeira, illetve egyéb afrobrazil táncok és harcművészetek tartozhatnának, de teljes nyugalommal idevehetnénk azokat a brazil személyeket is, akik például abból tartják el magukat, hogy a brazil konyha magyarok számára „ egzotikus” ételeit készítik el megrendelésre. Jól látszik tehát, hogy egy igen komplex közösség részeként foghatjuk fel a szambatáncosok csoportját, akik több szálon kötődnek a többi részcsoporthoz, illetve az egész brazil közösséghez, mégis önálló egységként érdemes kezelni őket.

Mivel időközben kiderült, hogy senki sem professzionális táncosként érkezett hazánkba, felmerült a kérdés, hogy vajon mi vitte rá őket, hogy Budapesten mégis ez legyen a fő megélhetési tevékenységük. Vajon tekinthetjük-e a kultúrát, illetve annak egy sajátos elemét túlélési stratégiának a brazil szambatáncosok életében? Elképzelhető, hogy más körülmények között sosem fordítottak volna túl nagy figyelmet a szambára ezek a személyek? Ebben a kontextusban a tánc mint lételem szó szerint lesz értelmezendő. Ehhez kapcsolódva pedig érdekes volt megfigyelni, hogyan teremt kapcsolatot emberek között a közös cél és teremt közösséget a művészet, a tánc.

Tekintve, hogy bevándorlókról beszélünk, a migráció kérdésével is foglalkoztam a dolgozatomban. Elsősorban a transznacionalizmus, azon belül is pedig a kulturális transznacionalizmus témakörét érintettem. Az interjúk, beszélgetések során egyebek mellett az otthoni életkörülményeikről, a migráció okáról és a migráció otthoni megítéléséről is kérdeztem beszélgetőtársaimat.

A brazil bevándorlók egy meglátásuk szerint teljesen eltérő kulturális közegben próbálnak új életet kezdeni. Igyekeznek megfelelni a befogadó ország normáinak, a konfliktusok elkerülése végett próbálnak minél inkább elvegyülni, „láthatatlanokká” válni az új kulturális közegben. A brazil kultúra népszerűsítői ugyanakkor egy igen specifikus, mondhatni ambivalens helyzetbe kerülnek, hiszen miközben igyekeznek

beilleszkedni, „*braziloknak kell maradniuk*”³, hiszen abból élnek, hogy kultúrájukat reprezentálják egy európai országban. A dolgozatban többek között választ keresek arra a kérdésre, hogy ez a kettősség miként befolyásolja az identitásképzés folyamatait. Elengedhetetlen kitérnem a kulturális identitás kérdéskörére már azért is, mert egy olyan szimbólumot fogok vizsgálni, amely az egész világon az egyik legismertebb kulturális jegye a brazil népnek. Számomra alapvető fontosságú volt, hogy fényt derítsek arra, hogy a szamba valóban annyira jelentős eleme-e a brazil nemzeti identitásnak, mint amennyire az európai köztudatban él róla. Ezért az interjúk során igyekeztem részletesen is kitérni arra, hogy a beszélgetőtársaim életében milyen szerepet tölt be ez a tánc. Nem céлом azonban a szamba műfajának történetét teljes részletességgel bemutatni, még kevésbé a szamba és a brazil kulturális identitás igen szövevényes kapcsolatának feltárása, amit Brazíliában is csak „*mistério de samba*” azaz a szamba misztériumaként emlegetnek. Nem is tehetem ezt, hiszen még maguk a brazil társadalomkutatók sem képesek egzakt választ adni sok ezen témával kapcsolatos kérdésre. A saját kutatásom szempontjából releváns történeti háttérrel viszont igyekeztem minél teljesebben bemutatni.

Amint már korábban említettem, gyakorlatilag még nem született társadalomtudományi kutatás, amely a Magyarországon élő brazil bevándorlókról szólna. Azonban más tudományok területéről is csak egy munkát tudok megemlíteni, amely ezzel a témával foglalkozik, ez pedig Büki Noémi 2010-ben elkészített szakdolgozata, amely a bevándorlók új körülményeikhez való pszichológiai és szociokulturális alkalmazkodását elemzi.⁴ Mivel ezen közösség vizsgálatában még ilyen jelentős elégtelenség van, jelen dolgozat célja egyrészt a hiánypótlás, másrészt pedig a figyelem felhívása arra, hogy a brazil bevándorlók közössége számos kutatási témát rejt magában.

---

³ A továbbiakban idézőjellel és dőlt betűvel fogom jelölni a beszélgetőtársaimtól vett idézeteket.

⁴ A szakdolgozatot az ELTE PPK Pszichológia szakos hallgatójaként készítette *Az interkulturális adaptáció személyi tényezői és a tanácsadás intervenciók lehetőségei: Pszichológiai és szociokulturális alkalmazkodás Magyarországon élő brazilok körében* címmel.

A kutatás módszere

A kutatás során a kulturális antropológia módszereit alkalmaztam (mint például a terepmunka), amelyek alkalmasak arra, hogy kvalitatív adatokat nyerjünk, és egy átfogó, teljes szemlélethez jussunk.⁵ A klasszikus résztvevő megfigyelés, amely Malinowski⁶ nevéhez köthető és huzamosabb ideig történő együttélést feltételez a közösséggel, némileg átértelmeződött, tekintve, hogy városi közösség lévén a brazil bevándorlók nem élnek egy helyen, így a beköltözés nem volt kivitelezhető. A megfigyelés lehetséges alkalmai így a braziloknak, illetve a brazilok által rendezett közösségi eseményekre korlátozódtak, amelyeken igyekeztem kivétel nélkül ott lenni. Ezen kívül több ciklusban is részt vettem a Brazil Kulturális Központ által szervezett szamba kurzusokon, először a kutatásom kezdetén 2011 januárjától júniusig, majd 2013 januárjától márciusig. Ezekon az órákon, Earl Babbie fogalma szerint, megfigyelőként résztvevő voltam, hiszen teljes mértékben bekapcsolódtam a tevékenységbe, de bevallottam, hogy közben kutatást végzek.⁷ A tánctanárok kivételével a tanfolyamok látogatói magyarok voltak. Mivel én is aktívan részt vettem, azaz táncoltam az órákon, a megfigyelések, beszélgetések lejegyzésére csak otthon került sor. Az órák előtt és után azonban alkalmam volt fényképeket is készíteni a helyszínről, kellékekről stb. Ezen kívül a különböző kulturális programokon, fellépéseken lett volna lehetőségem fényképezésre, a körülmények azonban nem mindig tették lehetővé jó minőségű képek készítését. A dolgozatban ezért részben saját felvételek, részben pedig beszélgetőtársaim által rendelkezésemre bocsátott fotók láthatók.

Az információgyűjtés további eszközei a különböző típusú interjúk voltak, úgymint az egy-egy téma köré szerveződő strukturált és a kevert típusú interjú.⁸ Meglátásom szerint a spontán beszélgetések ugyanolyan hasznosak voltak és legalább annyira informatívak, mint egy „hivatalos” interjú. Egy-egy ilyen beszélgetés strukturálatlan interjúnak felelt meg, hiszen én tisztában voltam vele, hogy mit szeretnék megtudni, a kérdések pontos sorrendje és megfogalmazása azonban nem volt

---

⁵ BABBIE, E. 1995. 304-305.

⁶ MALINOWSKI, B. 2000.

⁷ BABBIE, E. 1995. 309.

⁸ HÉRA G.-LIGETI GY. 2005. 144-145.

előre megtervezett.⁹ Az interjúkra mindig a beszélgetőtársaim által kijelölt helyen került sor, akár kedvenc kávézójukban, akár otthonukban vagy munkahelyükön. A számukra otthonos atmoszférában sokkal felszabadultabbak voltak beszélgetőtársaim. Ugyancsak jelentős szerepe volt a nyelvnek is a kezdeti bizalom kiépítésében, hiszen szinte kivétel nélkül mindenki az anyanyelvén, azaz brazil portugálul beszéltem.¹⁰ Egy személy volt, aki mivel már 11 éve él Magyarországon és remekül elsajátította a magyar nyelvet, kezdetben nem beszélt velem portugálul. Az idő folyamán azonban, ahogy egyre jobban megismerkedtünk, mintegy a bizalom jeleként ő is egyre többet beszélt velem az anyanyelvén.

Összesen 12 személlyel készítettem interjút, de volt olyan személy, akivel többször is beszélgettem. Átlagban 20-40 év közötti nők és férfiak közül kerültek ki az interjúalanyok, akik között brazilok és magyarok egyaránt voltak. A beszélgetőtársaim kérésére az interjúk során nem használtam hangrögzítő eszközt. Egy esetben kíséreltem meg jegyzetelni a beszélgetés alatt, de ez jól láthatóan módosított az interjú adó viselkedésén, ezért a továbbiakban csak az interjú után írtam le az elhangzottakat. Kérésükre neveket nem közlök a dolgozatban.

Már a terepmunka előtt megismert két brazil barátom nagy segítséget nyújtott kezdetben, hiszen ők számos emberrel összeismertettek, akiken keresztül pedig újabb és újabb személyekhez jutottam el. Egy szóval a hólabda-módszert alkalmaztam a kutatás „alanyainak” felkutatása során.¹¹ Barátaimon kívül pedig a Brazil Kulturális Központ jelentette a kiindulópontot, az ott dolgozó brazilok ugyanis kezdetektől mindenben támogattak és általuk ismertem meg a legtöbb szombatáncost. Szerencsésnek mondhatom magam, hiszen olyan közösséget kutattam, amely nagyon befogadó és nyitott volt, és mindvégig készségesen segítettek munkámat. A „brazil mentalitáson” kívül meglátásom szerint a már fentebb említett nyelvtudásnak is nagy szerepe volt abban, hogy ilyen hamar „szót értettünk” egymással.

Mivel egy addig ismeretlen, illetve felületesen ismert kulturális elemmel kezdtem el foglalkozni, a nyelvtudáson kívül szükséges volt, hogy a brazil kultúráról is behatóbb

---

⁹ BABBIE, E, 1995. 313.

¹⁰ A portugál nyelvvel az ELTE BTK Portugál Tanszékének alapszakos hallgatójaként ismerkedtem meg. A braziliai változatot pedig még a kutatás előtt megismert brazil barátaimtól sajátítottam el.

¹¹ BABBIE, E. 1995. 312.

ismereteket szerezzek. Hosszú, és a beszélgetőtársaim részéről is sok türelmet igénylő munka volt ez, hiszen nemcsak magáról a táncról kellett információt nyújtaniuk, de képet kellett adniuk a brazil társadalomról is annak érdekében, hogy a „szamba jelensége” értelmezhető legyen. Igyekeztem a kutatás, és az írás során cselekvő orientált lenni, azaz, Geertz szavaival élve, a kultúrát azokkal a konstrukciókkal leírni, amelyekkel ők értelmezik élményeiket, azokat a megfogalmazásokat használni, amelyekkel ők határozzák meg, hogy mi történik velük.¹²

Mivel a környezetével aktív interakcióban lévő közösségről van szó, nagyon nehéz volt meghatározni, hogy kik is az „alanyai” a kutatásnak. Nyilvánvalóan elsősorban a brazil bevándorlókra fókuszáltam, de rögtön világossá vált számomra, hogy akármilyen aspektust is helyezek előtérbe a vizsgálódásaim során, nem lesz egyértelmű, hogy hol húzható meg a határ a még és a már nem odatartozók között. Az is evidens volt, hogy nem korlátozódhat a kutatás kizárólag a brazilokra, hiszen a mindennapos kapcsolat a magyarokkal megköveteli, hogy kiterjesszük a vizsgálatot rájuk is. Főleg, hogy egy olyan csoportról beszélünk, amely elsősorban a magyaroknak nyújtott szolgáltatásból tartja fenn magát. Nem volt könnyű ugyanakkor a kiterjedtebb brazil közösségen belül sem kijelölni, hogy kikre is kell elsősorban a figyelmet fordítani. Hamar rájöttem, hogy nem adhatok teljes képet a magyarországi szamba megítéléséről úgy, hogy nem veszem szemügyre, hogy a tágabb brazil közösség hogyan is vélekedik erről. Éppen ezért igyekeztem minél több embert bevonni a kutatásba és az irányított beszélgetések során meg tudni, milyen kapcsolatban állnak ezen „szolgáltató réteggel” és mi a véleményük a tevékenységükről.

A dolgozatban három fejezetbe csoportosítottam a kutatás során gyűjtött anyagot, amelyek mindegyike elengedhetetlen ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk a szambáról. Az elsőben igyekszem képet adni a Budapesten élő brazil bevándorlók közösségéről, amelybe a szambatáncosok csoportja is beletartozik. Ezt követően a szamba műfajának a brazil nemzeti identitásban betöltött szerepéről fogok írni. A harmadik fejezet keretében pedig a karneváli szamba budapesti megjelenéséről, reprezentálóinak életében betöltött funkciójáról igyekszem információt nyújtani.

---

¹² GEERTZ, C. 2001. 207.

Brazil bevándorlók Magyarországon

Annak érdekében, hogy kellően részletes képet kapjunk a brazil közösség életéről, és a befogadó társadalommal való kapcsolatáról, fontosnak tartom, hogy némi történeti adattal is szolgáljak mind a Magyarországra történő bevándorlással, mind pedig a Brazíliából való kivándorlással kapcsolatban. Ezt követően igyekszem szemügyre venni, hogy a bevándorlók milyen motivációk alapján döntöttek úgy, hogy Magyarországon telepednek le, illetve milyen formában beszélhetünk brazil közösségről Budapesten. Továbbá kitérek arra is, hogy a magyarokkal történő folyamatos interakció milyen hatással volt az etnikai identitás alakulására, és mennyiben módosította az előzetesen kialakított képet a magyarokról, valamint milyen előítéletek megszületéséhez járult hozzá.

A bevándorlás történeti kontextusa Magyarországon

A II. világháború után Magyarországon megszűnt a turizmus, és ezzel egy időben a külföldi állampolgárok határátlépése is tilossá vált, illetve a belügyminiszter engedélyéhez kötötték.¹³ Mindeközben Nyugat-Európában az 1940-50-es években a migrációs folyamatokat az önkéntesség, gazdasági motiváció és a migránsok nagy száma jellemezte. Egészen a 80-as évek végéig a fejlett országok munkaerőigénye ösztönözte a bevándorlást. Ebben az időszakban Kelet-Európa és a Szovjetunió országaiban, a migráció rendszerellenes tevékenységnek számított. A be-és kivándorlás Magyarországon rendkívüli módon korlátozva volt, a hivatalos utakat leszámítva csak illegálisan lehetett elhagyni az országot.¹⁴ A 60-as évek némi enyhülést hoztak, már volt lehetőség az országhatárok átlépésére, de a kapitalista országok állampolgárait még mindig gyanakvással figyelték. Csábító erőnek vélték őket, akik kivándorlásra buzdítják a lakosokat, ezen felül pedig új ideológiákat terjeszthetnek, amely rossz hatással lehet a magyar állampolgárokra. Egy évtizeddel később még ugyanez az állapot uralkodott,

---

¹³ WETZEL T. 2009. 211.

¹⁴ TÓTH P. P. 2002. 2.

általában csak házasságkötés miatt költöztek Magyarországra külföldiek, jobbára más szocialista országokból.¹⁵

Az 1989-ben bekövetkező rendszerváltással azonban a migráció terén is új korszak kezdődött az országban. A 90-es évek elején a migrációs mozgások elérték Magyarországot is. Tekintve, hogy mindeddig ezzel a jelenséggel nem kellett szembenéznie az országnak, a bevándorlásért felelős hivatalos szervek nem léteztek, vagy csak kevéssé hatékony módon működtek. Éppen ezért a magyar kormányzatnak igen sok időbe telt megalkotni azt az intézményi keretet, amely a bevándorlási hullámmal érdemben foglalkozni tudott. Ennek a ténynek köszönhető, hogy az ebből az évtizedből származó migrációs adatok kimondottan pontatlanok, ami megnehezíti egy egzakt kép kialakítását az ebben az időszakban Magyarországra érkező külföldiekről, tekintve, hogy sem számukról, sem pedig egyéb jellemzőikről nem kapunk pontos információt.¹⁶

1990-ben a bevándorlók több mint fele Európából érkezett. A migránsok legszignifikánsabb csoportjait a magyar nemzetiségű külföldi állampolgárok tették ki. A bevándorlók kétharmada négy országból érkezett: Romániából, a volt Jugoszlávia és a volt Szovjetunió országaiból, valamint Kínából.¹⁷ Azonban ezek a statisztikák nem tulajdonítanak jelentőséget a kis létszámú közösségeknek. Ezért történhet az, hogy bár tudjuk, hogy 1990-2000 között 6027 Amerikából érkezett lakos élt Magyarországon, amely 2,6%-át tette ki a bevándorlók összlétszámának, azonban a források csak annyit árulnak el, hogy ezek a személyek Kanadából (660 fő), az Egyesült Államokból (4656 fő), és „egyéb amerikai országokból” (693 fő) származnak. Sajnálatos módon az már nem derül ki, hogy az „egyéb amerikai országok” kategória, mely országokat foglalja magába.¹⁸

A 2004-es Európai Unióhoz való csatlakozás után Magyarország egyre vonzóbbá vált mind a szomszédos, mind pedig a távolabbi országok számára. Megnövekedett a tartózkodási engedélyek száma, a külföldi lakosok aránya azonban még így is az európai átlagon alul maradt. (GÖRBE A.-né 2010. 63.)

---

¹⁵ WETZEL T. 2009. 211-212.

¹⁶ TÓTH P. P. 2004.

¹⁷ GÁRDOS É.-SÁROSI A. 2005.

¹⁸ TÓTH P.P. 2004.

A magyarok nem voltak hozzászokva a külföldiek jelenlétéhez, ezért feltételezhetően a hirtelen beáramlásuk az országba frusztrációt okozott nem csupán a politikusoknak és a társadalomtudósoknak, akiknek egy addig ismeretlen jelenséggel együtt járó problémákra kellett érdemleges választ adniuk, de az állampolgároknak is, akik a bevándorlókkal éltek együtt. A brazil bevándorlók véleménye szerint, ez az attitűd manapság is jelen van, gyakran kiemelik ugyanis a magyarok hideg, elutasító, már-már gyanakvó viselkedését a külföldiekkel szemben. Esetükben ez azonban nem xenofóbia akar lenni, sokkal inkább meglepettség és csodálat, ami a magyarok szemében „egzotikus” latin-amerikai kultúrának tudható be, valamint a megdöbbentő ténynek, hogy létezik olyan brazil, aki Magyarországot választja lakóhelyéül.

A bevándorlással foglalkozó tanulmányok többsége csak azt a személyt tekinti bevándorlónak, aki külföldi állampolgár, legalább három hónapig tartózkodik Magyarország területén, lakhatási engedéllyel rendelkezik, azaz legalísan tartózkodik az országban.¹⁹ Azon kevés tanulmány, amely ezzel az új jelenséggel foglalkozott ebben az időszakban, általában az integrációra, a születő multikulturális környezetre, valamint a bevándorlás hatására kialakuló társadalmi változásokra helyezi a hangsúlyt.²⁰ Szerencsére napjainkban már egyre több írás lát napvilágot a bevándorlókról, ezek többsége azonban csupán statisztikai adatokra épül, azaz a terepmunkán, illetve kvalitatív adatokon alapuló tanulmányok hiánya még mindig jelentős. Meglátásom szerint csak a kvantitatív és a kvalitatív adatok együttes felhasználása nyújthat adekvát képet a bevándorlás jelenségéről hazánkban bármely kisebbség tekintetében.

A kivándorlás jelensége Brazíliában

A Magyarországra történő bevándorlás helyzetének rövid áttekintése után, nem mellékes szemügyre venni azt sem, milyen körülmények között indult meg a kivándorlás Brazíliából. Megemlítendő, hogy Brazília számára ugyanolyan sokkoló volt szembesülni a kivándorlás jelenségével, mint Magyarországnak, amikor az első migrációs hullám elérte az országot. Egészen az 1980-as évek közepéig szinte ismeretlen volt ez a jelenség a dél-

---

¹⁹ KOVÁTS A. 2009. 5.

²⁰ ÖRKÉNY A.-SZÉKELYI M. 2009. 83.

amerikai ország életében, amely kezdetektől mint a „jövő országa” volt ismert a köztudatban, és a 19-20. században számos európai országból érkező bevándorlónak adott otthont. A 80-as évektől azonban jelentős számú ember hagyta el az országot, melynek háttérében egy addig példátlan gazdasági krízis állt. Az ezt megelőző egy évtizedben ugyanis a Brazíliában uralkodó katonai diktatúra gazdasági káoszt okozott, pénzügyi válság alakult ki, amelyet külföldi kölcsönökkel próbáltak orvosolni. Felhalmozott államadósságot és összeomló gazdaságot örökölt a diktatúrát követő demokratikus kormány, amely bár megpróbálta kezelni a kilátástalannak tűnő helyzetet, az intézkedések nem hozták meg a várt eredményt. 1993-ra az infláció az egekbe szökött, és végleg kimerítette az alacsony jövedelműek, de még a középréteghez tartozók megspórolt tartalékait is.²¹ A munkaerő piac és a társadalmi mobilitás egyaránt limitálva volt ekkoriban.²² A kormány részéről sokat hangoztatott modernizáció és az általános életszínvonal növekedése nem jött el, és sokan úgy vélték, hogy az ő életidejükben már nem is várható. Az emberek új alternatívákat kerestek a túlélés érdekében, először a középosztálynál, majd idővel az alacsonyabb státuszú személyeknél is megjelent az emigrálás utáni vágy.²³

Az első kivándorlók számára főleg a gazdaságilag prosperáló országok jelentettek célállomást. Ma jelentős számú brazil közösségeket találunk az USA-ban, Japánban, az európai országok közül pedig Portugália, Spanyolország, és Olaszország számít a legfontosabb befogadó országnak. Megemlítendő továbbá a szomszédos államok iránti preferencia is, úgymint Paraguay, Bolívia, Francia Guyana, és Suriname.²⁴

A brazil társadalomtudósok számára jelentős kihívást jelentett a kivándorlás addig ismeretlen jelenségének értelmezése. Már a 80-as években megjelentek az első tanulmányok az emigrációról.²⁵ A legtöbb kutatás, nem véletlenül, az igen jelentős számú portugáliai közösségekről látott napvilágot. Hozzá kell tenni, hogy Portugália kezdetektől a legkedveltebb célországnak számít a brazilok számára. A szimpátia háttérében a közös történelmi múlt és az azonos nyelven kívül még az állhat, hogy ez a nyugat-európai ország igen kiterjedt intézményrendszerrel rendelkezik a brazil

---

²¹ TORRESAN, A. 2012. 110-111.

²² MACAÍSTA MALHEIROS, J. 2007. 16.

²³ TORRESAN, A. 2012. 111.

²⁴ PÓVOA NETO, H. 2006.

²⁵ PÓVOA NETO, H. 2006.

bevándorlók segítése terén mind a kulturális, mind pedig a gazdasági beilleszkedést illetően. Ezen kívül további támogatást jelent, hogy Portugáliába történő belépéshez a brazil állampolgároknak nincs szükségük beutazási vízumra.²⁶

Ettől eltekintve az 1990-es évektől kezdve a vállalkozó szellemű brazilok Közép-Európa jó néhány országában is megjelentek, így Magyarországon is. Ennek hátterében leggyakrabban családi okok, azaz magyar házastárs miatti költözés, a jól kvalifikált személyek esetében pedig a munkavállalás miatti migrálás is megemlíthető. Nem elhanyagolható tény továbbá az sem, hogy ekkortól beszélhetünk a capoeira nemzetközi térhódító útjának megindulásáról is, ekkortájt ugyanis a nagy capoeira csoportok új piacot véltek felfedezni az európai országokban, ahol egészen idáig még nemigen volt ismert ez a brazil harcművészet.²⁷ Állíthatjuk, hogy viszonylag korán, rögtön a határok átjárhatóságának biztosítása után, az 1990-es évek közepén megjelentek az első capoeira mesterek hazánkban. A migrációt általában az oktatók hazai capoeira csoportja támogatta, amelyek addigra már széles hálózatot hoztak létre Brazíliában. A budapesti Brazil Kulturális Központ vezetője például a Grupo Capoeira Brasil csoport tagja, amelyet 1989-ben alapítottak, és ma már szerte Európában megtalálhatóak a csoportjai. A capoeiristák, akik már elérték a megfelelő szintet és birtokában voltak a kellő tudásnak, engedélyt kaptak a mesterektől, hogy Európa országaiban capoeira csoportokat hozzanak létre, és az „anyacsoport” elveit, játékstílusát terjesszék külföldön. Ezt kihasználva rengeteg fiatal capoeirista indult útnak egy jobb élet reményében és azzal a szándékkal, hogy kultúrájuk egy igen jelentős elemét megismertessék külföldön. A teljesség igénye nélkül említenék meg néhány adatot a capoeira európai megjelenésével kapcsolatban: Finnországban már igen korán, 1989-ben, létrejött az első brazil mester által alapított capoeira csoport, az osztrák fővárosba ez 1991-92-ben, míg Görögországban csupán 2002-ben történt meg.²⁸

Az első mesterek a magyar capoeira megalapítóiként vannak számon tartva a diákok körében, tekintve, hogy érkezésük előtt ez a harcművészet nem volt ismert Magyarországon. A capoeira a 90-es évek végétől vált igazán népszerűvé a magyarok

---

²⁶ XAVIER, M. 2007. 82.

²⁷ A capoeira egy sajátosan brazil harcművészeti játék, amelyet a rabszolgák alakítottak ki a 16. században.

²⁸ Az adatok saját gyűjtésből származnak, amelyet 2011 őszén végeztem Lisszabonban egy capoeira csoportnál, amelynek legtöbb tagja külföldi állampolgár volt.

körében, ekkortól ugyanis egyre több, különböző stílust képviselő csoport jelent meg, elsősorban Budapesten. 2000-ben érkezett a Brazil Kulturális Központ alapítója a fővárosba, aki kezdetben csak capoeirát oktatott, de később, kihasználva táncstudását, brazil karneváli szambát is elkezdett tanítani. 2008-ban az otthoni capoeira csoport támogatásával megnyitotta a Központot, amellyel a szamba és a capoeira oktatás intézményesített keretek között folyt tovább.

Az alábbi táblázat bemutatja a Magyarországon élő brazil bevándorlók számának alakulását 2007 és 2011 között. A legújabb felmérés 2013 első negyedévében még nem jelent meg, de a Brazil Nagykövetség adatai szerint hazánkban ma a brazil lakosok száma kb. 400 főre tehető. Szemléltetésképpen Magyarország mellett a szomszéd országok brazil lakosainak számát is feltűntettem. Az adatok a brazil külügyminisztérium *Brazilok a világban* című programja keretében összeállított felmérésekből származnak, amelyekhez a befogadó országok brazil nagykövetségei és konzulátusai juttatják el az adatokat.²⁹

1. számú táblázat: A brazil bevándorlók száma Magyarországon és a szomszédos országokban

	2007	2008	2010	2011
Brazilok a világban összesen	2.059.623-3.735.826	3.040.993	3.122.813	2.546.874
Brazilok Európában	503.589-1.010.330	816.257	911.889	-
Magyarország	200	230	400	300
Ausztria	1400-10000	3000	4.413	3011
Szlovákia	-	-	102	120
Ukrajna	86	80	85	85
Románia	78-110	110	141	105
Szerbia	63	60	108	106

²⁹ <http://www.brasileirosnomundo.itamaraty.gov.br/a-comunidade/estimativas-populacionais-das-comunidades>

Horvátország	180	170	200	111
Szlovénia	-	32	72	74

A kivándorlás személyes motivációi, az „európai illúzió” és a migráció típusa

A brazil bevándorlók nagy többsége a fővárosban telepedik le, főleg az olyan személyek, akik nem rendelkeznek még sem családi, sem egyéb szociális kapcsolattal érkezésük idején.

Egy elmélet szerint a „potenciális migráns oda megy, ahol a legnagyobb hozamot reméli a migrációtól”.³⁰ A következőkben kitérek arra, hogy helytálló-e ez a kijelentés a Magyarországon élő brazil bevándorlók esetében, továbbá, melyek azok a személyes motivációk, amelyek miatt Magyarországot választják célországnak, és milyen előzetes képük volt Európáról és Magyarországról az utazás tervezése idején.

Egy 33 éves Recife-i³¹ női beszélgetőtársamat arról kérdeztem, milyen ismeretekkel rendelkeznek Magyarországról az ő környezetében. *„Attól függ, melyik réteg. Az alacsonyabb, nem túl tanultak azt mondják, Budapest³², ezen röhögnek. A már kicsit iskolázottabbak ismerik. Például a tv-ben is néztük, amikor itt rendszerváltás volt. Aki nem ismeri, azt hiszi, valahol Jugoszláviában van. De általában ismerik az ételeket, építészeti emlékeket. Én azt hittem, hogy csak átlátszó bőrű, szőke fiúkat fogok látni, erre megláttam a férjemet, aki barna. Pozitívan csalódtam.”*

A megkérdezettek kivétel nélkül tudatosan választották Magyarországot leendő lakhelyüknek, a legtöbben pedig a Magyarországon fellelhető családi kapcsolataikat hozták fel ezen döntés indokaként. A már meglévő kapcsolatok preferálását a nemzetközi migrációval foglalkozó tanulmányok a hálózatelmélettel magyarázzák, amely olyan interperszonális kapcsolatok láncolatát feltételezi, amelyek a migránsok, korábbi migránsok és a nem migránsok között szövődnek a származási és a célországban a rokonsági, baráti kötelékben és a kibocsátó közösséghez fűződő szálakon keresztül. Az első bevándorlók még nem rendelkeztek mozgósítható társadalmi kapcsolatokkal, nekik költséges volt a migráció. Az utánuk következőknek viszont már csökkenek a kiadásai,

³⁰ MASSEY S., D.-ARANGO, J.- HUGO, G.- KOUAOUICI, A.-PELLEGRINO, A.-TAYLOR, J. E. 2001. 12.

³¹ Recife Pernambuco állam fővárosa Északkelet-Brazíliában.

³² A portugál „bunda” szó feneket jelent.

mert fel tudják keresni a korábban érkezőket, akik segíteni tudnak nekik.³³ Van olyan, aki már régóta itt élő rokonok (magyar férfihoz feleségül ment nagynéni, unokatestvérek) elbeszélései alapján szerzett tudomást a magyarországi életkörülményekről, és kihasználva a családi segítséget, belevágott a már régóta tervezett utazásba. Egy 36 éves Rio de Janeiro-i férfi beszélgetőtársam is így jutott el Magyarországra. Az ő esetében az emigrálás már jó ideje tervben volt, mindenképp meg is valósította volna, a tény azonban, hogy nálunk már vannak kapcsolatai, determinálta a célállomást. Esetében további érvként szólt Magyarország mellett a kedvező földrajzi elhelyezkedés, ami megkönnyíti egyéb európai országok elérését. Ez esetében nem azért volt meggyőző erő, mert Magyarországot tranzit országgént képzelte el, hanem mert elsődleges fontosságú volt számára, hogy megismerje Európát, a „*lássam a világot*” érzése ösztönözte Brazília elhagyására.

Meg kell említenem, hogy beszélgetőtársaim csak közvetve utaltak a rossz gazdasági helyzetre, amelyet fentebb az egyik legmarkánsabb „push-faktornak” neveztem. Ennek magyarázata az lehet, hogy a megkérdezettek kivétel nélkül 20-40 közötti fiatalok voltak, akiknek az emlékezetében az 1980-as évek gazdasági válsága már nem élt elevenen. Mivel ebben az instabil gazdasági helyzetű országban szocializálódtak, valamint szinte kivétel nélkül gyenge, illetve közepes anyagi helyzetű családokból kerültek ki, megszokott volt számukra, hogy nehéz körülmények között élnek, és ehhez képest az utóbbi évek fellendülése sokak szemében pozitív, már-már bizakodásra serkentő tényező volt. Sokkal relevánsabb faktor volt számukra a rossz közbiztonság és az erőszak előli menekülés.

A családi kapcsolatok miatti bevándorlás terén a leggyakoribb eset az, amikor brazil nő magyar férfihez megy feleségül és házasságkötésük után végül Magyarországon telepednek le. Általában az ilyen párok a férfi valamilyen tanulmányi vagy munkával kapcsolatos útján ismerkedtek meg Brazíliában. Meg kell itt említeni, hogy a brazil nők számára több szempontból is kiugrási lehetőséget jelent egy európai férfival házasságot kötni. Egyrészt így lehetőségük nyílik elhagyni a rossz életkörülményeket biztosító Brazíliát, ráadásul a kezdeti nehézségektől is mentesítik magukat, hiszen férjeik részéről az otthon már biztosított lesz. Másrészt pedig figyelembe veendő tény az is, hogy a

---

³³ MASSEY S., D.-ARANGO, J.- HUGO, G.- KOUAOUICI, A.-PELLEGRINO, A.-TAYLOR, J.E. 2001. 25-26.

kimondottan férfiközpontú brazil társadalomban a nők lehetőségei sok esetben igen korlátozottak. Reflektáltak megkérdezettjeim itt például arra, hogy magyar házastársaik egyenrangú félként kezelik őket, és sokkal nagyobb életteret és önállóságot engednek nekik, ami valószínűleg egy brazil férfi mellett másképp lenne.

Az egyik brazil női beszélgetőtársam szerint, aki 8 éve érkezett hozzánk szintén a párja miatt, Magyarországra csak azért jönnek, mert *„elkezdene magyarral járni, itt alapítanak családot. Vagy ha nagyon jó állást találnak itt, de ez ritkább, mert Magyarországon is nehéz munkát találni. Jó munkát pláne. Magyarország nem az a hely, ahová mindenki vágyik Brazíliából.”*

Valóban nem Magyarország az ahová mindenki vágyik Brazíliából, hanem Európa. A brazilok szemében ugyanis Európa az a hely, ahol pénzt lehet csinálni. Erről egy Belo Horizonte-i³⁴ 30 év körüli lány beszélt nekem, aki beszélgetésünk idején még csak 1 éve tartózkodott hazánkban. Szerinte a brazilokban elég erősen él az a kép, hogy ahol euróval fizetnek, függetlenül attól, hogy melyik országról van szó, ott gazdagság is van. Az ő családjában volt is pozitív példa, amely tovább erősítette ezt a nézetet. A nagybátyja ugyanis Németországba költözött, ahol magas egzisztenciát sikerült teremtenie. Beszélgetőtársamban ez a siker, valamint a családi büszkeség, ami a hazlátogatások alkalmával a nagybácsi részére rendezett nagyszabású ünnepekben manifesztálódott, megerősítették az elhatározást, hogy kivándoroljon Brazíliából. A nemzetközi migráció kérdéseivel foglalkozó elméletek gyakran említik a közösségen belüli pozitív példa migrációra buzdító erejét. A migráció kultúrájaként emlegetett teória szerint ahogy nő a migráció gyakorisága egy közösségen belül, úgy változik értékrendje és kulturális felfogása, növelve ezáltal a jövőbeli migráció valószínűségét. A migrációt követően módosul képük a társadalmi mobilitásról, a fogyasztói társadalom ízlésvilágáról és életstílusáról, amelyet sok esetben nehéz elérni az otthoni béreken keresztül.³⁵

Ezen túl, a Belo Horizonte-i beszélgetőtársam további személyes motivációja az volt, hogy szeretett volna megtanulni angolul. Többen is reflektáltak arra, hogy Brazíliában az idegen nyelvek oktatása nagyon kezdetleges szinten áll és ahhoz, hogy jó

---

³⁴ Belo Horizonte Minas Gerais állam fővárosa Délkelet-Brazíliában.

³⁵ MASSEY S., D.-ARANGO, J.- HUGO, G.- KOUAOUCCI, A.-PELLEGRINO, A.-TAYLOR, J. E. 2001. 29.

munkát tudjanak találni, elengedhetetlen lenne legalább a világnyelv ismerete. Erre pedig elképzeléseik szerint csak külföldön van esély, így a nyelvtanulás jelentős helyet foglal el a kivándorlás mellett szóló érvek között. Számára ebből a szempontból Anglia lett volna igazán ideális, de mivel túl drágának találta az életet ott, végül Németország mellett döntött. Ugyancsak nyelvtanulás miatt néhány hónapot Angliában töltött egy másik interjúalanyom is, a magas költségek miatt azonban ő is továbbállt, még hozzá Magyarországra költözött. Számára szintén az ország centrális elhelyezkedése volt a fő szempont, személyes motivációit tekintve pedig az, hogy olyan munkát találjon, amiből magát is el tudja tartani és még a São Paulo-ban maradt szüleinek is tudjon segíteni.

A Magyarországon élő brazilok jelentős hányadát teszik ki a magyar származású személyek. Esetükben beszélhetünk egyfajta kíváncsiságról, hogy honnan is jöttek nagyszüleik és dédszüleik, ugyanilyen fontos azonban az is, hogy számukra némileg könnyebbséget jelent, hogy a braziliai magyar diaszpóra intézményei számos ösztöndíjjal, diákcsere programmal, tanulmányi úttal stb. teszik lehetővé a fiataloknak, hogy Magyarországra utazzanak, és itt éljenek. További támogatást nyújt a budapesti Balassi Intézet, amely egyéves képzést nyújt a magyar származást igazolni tudó fiatalok részére, amely során részt vehetnek magyar nyelvoktatáson, valamint Magyarország történelmét, nép-és földrajzát, és irodalmát is megismerhetik. Ez nem csupán a magyar identitás erősítése szempontjából fontos számukra, de igen hasznos a társadalmi integráció miatt is, hiszen legalább a magyar nyelv alapjait elsajátíthatják, ami meglátásuk szerint elengedhetetlen ahhoz, hogy hosszú távon Magyarországon éljenek.

Végül, de nem utolsó sorban azokról teszek említést, akik mindenféle kapcsolat nélkül, pusztán a brazil kultúra terjesztésének szándékával érkeztek Magyarországra. Az előzőekben már volt arról szó, hogy az 1990-es évektől megszülető nagy capoeira csoportok támogatták fiatal játékosaik külföldi „térítő útjait”, amelyek általában az európai országokat célozták meg, amelyek potenciális felvevő piacot jelentettek az addig ott még ismeretlen brazil harcművészet számára. Tekintetbe kell vennünk, hogy a capoeira globalizációjához számos tényező együttes jelenléte volt szükséges. A múltban a társadalmi csoportok által kivitelezett kulturális tranzakciók gátolva voltak a földrajzi, ökológiai tényezők miatt, valamint jelen volt egy aktív ellenállás a „másikkal” való

érintkezést illetően is.³⁶ A folyamat általánossá válásához és megszilárdulásához elengedhetetlen volt, hogy a közlekedés és a kommunikációs eszközök nagymértékben fejlődjenek, megkönnyítve ezáltal a migrációt és a kapcsolattartást.³⁷

A Budapesten élő brazil bevándorlók közül, eltérő személyes motivációjuk miatt, gyakorlatilag csupán a kulturális szolgáltató szektorba tartozó capoeiristák migrációjának típusát tudjuk egységesen jellemezni. Jóllehet ők szolgáltatást nyújtanak nálunk, nem zárhatjuk ki ebből a folyamatból a brazil kultúra megismertetésének szándékát sem. Mégis, figyelembe véve, hogy ezek az oktatók jobbra csak a capoeira tanításából élnek, a gazdasági motiváció meglátásom szerint ugyanannyira domináns. Ennél a pontnál utalhatunk Alejandro Portes elméletére, aki a modern korhoz igazodó új migrációs jelenségre, a transznacionalizmusra hívta fel a figyelmet. Transznacionális bevándorlásról akkor beszélünk, ha a társadalomban nagy arányban vannak jelen a bevándorlók, az általuk végzett tevékenység állandóságot mutat, tartós kapcsolatot tartanak fenn az anyaországban maradókkal, valamint folyamatos a szociális és gazdasági tőkét illető tranzakció a kibocsátó és a befogadó országban élők között.³⁸

A transznacionalizmus a tevékenységek széles skáláját öleli fel. Létezik gazdasági szándékú migráció, amely magába foglalja a tőkét, támogatókat és piacot kereső befektetőket. Beszélhetünk politikai aktivistákról, azaz a különböző politikai pártok tagjairól, tisztségviselőkről, vezetőkről, akiknek célja a befogadó, illetve a kibocsátó országra való hatásgyakorlás. Ezek mellett még megkülönböztetjük a szociokulturális migrációt is, amely a külföldön élők nemzeti identitását kívánja megerősíteni, illetve lehetőséget szeretne teremteni a kulturális eseményeken való részvételre. Ide sorolhatók a folklór együttesek fellépései vagy a befogadó és a kibocsátó országok csapatai közötti amatőr sportversenyek.³⁹ Ebből a perspektívából először kulturális transzmigránsoknak tekinthetnénk a brazil capoeira mestereket Magyarországon, mivel a brazil nemzeti kultúrát igyekeznek képviselni és megjeleníteni, de az én meglátásom szerint jobb gazdasági céllal érkező bevándorlóknak tekinteni őket. Először is, amikor az első capoeiristák megjelentek Magyarországon, még nem volt számottevő brazil

---

³⁶ APPADURAI, A. 1996. 27.

³⁷ APPADURAI, A. 1996. 29.

³⁸ PORTES, A.-GUARNIZO, L. E.- LANDOLT, P. 1999. 219.

³⁹ PORTES, A.-GUARNIZO, L. E.- LANDOLT, P. 1999. 221.

közösség Budapesten. Éppen ezért, a brazil identitás megerősítése vagy a kulturális események szervezése a brazil közösség számára nem lehetett cél. Az első mesterek a magyar capoeira megalapítóiként vannak számon tartva a diákok körében, tekintve, hogy érkezésük előtt ez a harcművészet nem volt ismert Magyarországon.

Bár a kulturális szolgáltató szektor megélhetési braziljai közé sorolandók tevékenységük alapján a Budapesten élő és dolgozó szamba táncosok is, mégsem sorolhatók a gazdasági transmigránsok közé. Egyrészt ezeknek a nőknek az életében csak jóval a Magyarországon való letelepedésük után kezdett jelentős szerepet játszani a tánc. Általában családi okok miatt jöttek, azaz magyar férjeiket követték Magyarországra, gazdasági motiváció senkinél nem volt. Egy személy van, aki a capoeira miatt jött Budapestre és később elkezdett szambázni is, mára pedig már ő az egyetlen, aki hivatalosan is oktat brazil karneváli szambát a fővárosban. Arról, hogy ki miért kezdett el szambázni, a későbbi fejezetekben fogok kitérni.

A brazil bevándorlókat segítő szociokulturális szervezetek

A brazil közösség egyre erősebb gyökerekkel rendelkezik Budapesten. Ennek alátámasztására érdemesnek tartom bemutatni a velük és értük létrejövő szervezeteket, a közösségépítés szempontjából számukra legrelevánsabb intézményeket. Elsőként a magyarországi Brazil Nagykövetséget kell kiemelnem, amely munkájával sokat tesz azért, hogy a brazil-magyar kétoldalú kapcsolatokat elmélyítse, minél közelebb hozza az egymástól merőben eltérő kultúrákat. Ennek érdekében számos színvonalas kulturális programot szerveznek időről időre, amely azon túl, hogy a brazil lakosok honvágyának és kulturális éhségének csillapítását szolgálja, igyekszik a magyarok számára is információt nyújtani az igen távoli és egzotikusnak vélt dél-amerikai kultúráról. 2013. február 21-től például egy 10 előadásból álló szabadegyetem vette kezdetét az ELTE BTK Portugál Tanszékével közreműködésben, *Brazília múltja, jelene és jövője* címmel, amely keretében az ország történelméről, irodalmáról, filmművészetéről, társadalmi felépítéséről tudhatnak meg többet az érdeklődők. Az előadássorozat ingyenes és magyar nyelvű. Volt szerencsém részt venni az előadásokon, amelyeken az előadók legnagyobb örömeire, és tegyük hozzá, megdöbbenésére is, hatalmas hallgatóság gyűlt

össze, amely jól példázza, hogy az efféle ismeretterjesztő tevékenységekre van igény a tágabb közönség részéről is. Szintén a Nagykövetség támogatásával jön létre minden évben a brazilok körében nagy népszerűségnek örvendő *Brazil Filmnapok*, amely lehetőséget teremt, hogy a közönség ingyenesen vegyen részt kortárs brazil filmalkotások bemutatásán.

A Nagykövetséghez hasonló feladatokat lát el, de kevésbé formális módon a 2011. június 9-én megalakult Conselho Brasileiro na Hungria, azaz a Magyarországon élő Brazilok Tanácsa. A szervezet célja, hogy segítse az ideérkező brazilok beilleszkedését, információt nyújtson a letelepedéshez kötelező dokumentumok beszerzését illetően. Ezen túl pedig a kulturális programok szervezése is kiemelt feladata a Tanácsnak, amely a Brazil Nagykövetség támogatásával 2011 szeptemberében megszervezte az első *Semana Brasil-Brazil Hét* elnevezésű kulturális programsorozatot Budapesten. A rendezvény elsődleges célja, amellet, hogy a brazil lakosok kulturális programok iránti igényét kielégítse, a brazil kultúra népszerűsítése és a kétoldalú kapcsolatok erősítése volt. A közönség hét napon keresztül különböző táncos, gasztronómiai, irodalmi és képzőművészeti programokon vehetett részt. Aztán 2012. szeptember 8-13. között megrendezésre került a második *Semana Brasil-Brazil Hét* is, melynek hivatalos megnyitója szeptember 7-re, Brazília nemzeti ünnepére esett.⁴⁰ Ez alkalommal is igen sokszínű programmal várták az érdeklődőket: Nando Penteado brazil zenész előadói estje, brazil képzőművészeti kiállítás, filmvetítés, irodalmi teadélután stb. szerepelt a programlistán. A Tanács legújabb projektje az állami támogatással megvalósuló *Kulturális tevékenységek programja portugálul*, amely a brazil gyermekek számára szerveződő foglalkozás és célja, hogy segítsék a brazil bevándorlók második generációjához tartozó gyerekek portugál nyelvtanulását.

További „*matar a saudade*” azaz a honvágyat némileg enyhíteni tudó intézmények között kell megemlítenünk a különböző brazil éttermeket. Több próbálkozás is volt már egy olyan hely létrehozására, amely a brazilok találkozási helyévé tudna válni. Talán a legsikeresebb ez idáig a Corcovado nevű étterem volt, amely hosszú életűnek ugyan nem volt mondható, mindenesetre a népszerűségét illetően az eddigi legkiemelkedőbb közösségi helynek számított. Kialakítását tekintve

---

⁴⁰ 1822. szeptember 7. mondták ki Brazília függetlenségét a Portugál Királyságtól.

megállapítható, hogy az étterem tulajdonosai inkább a magyarokat akarták „lenyűgözni” a falakat díszítő különböző brazil szimbólumokat ábrázoló festményekkel. Ugyanakkor valóban a brazilok közösségi helyévé nőtte ki magát, ahová nem csupán a brazil ételek miatt tértek be az emberek, de az igények szerint igen gyakran kulturális programokat is szerveztek a brazil lakosoknak. Újabban a nemrég megnyílt kubai étterem a La Bodeguita del Medio ad otthont brazil szervezésű buliknak, valamint a szamba táncosok új „munkahelyévé” is előlépett, hiszen szerdánként szamba show-val kedveskednek az egzotikumra vágyó közönségnek. A brazil éttermek sorában a következő a hamarosan megnyíló Casa Brasil lesz, amely autentikus brazil ételeket ígér, ám a borsos árak miatt nem valószínű, hogy a brazilok gyakori látogatói lesznek az étteremnek.

Végül, de nem utolsó sorban a 2008-ban megalapított Centro Cultural Brasileiro, azaz Brazil Kulturális Központ érdemel még figyelmet itt. A mostanság már csak Központként emlegetett intézményt Pernambuco állam fővárosából, Recife-ből 2000-ben hazánkba érkező fiatal lány alapította az otthoni capoeira csoport támogatásával. A centrum fő tevékenységi köre a capoeira és más brazil harcművészetek oktatása, valamint a szamba és egyéb afrobrazil táncok tanítása. Ezen kívül portugál nyelvtanfolyamokat is szoktak indítani kifejezetten a braziliai portugált elsajátítani vágyók számára. A Központon belül bolt is üzemel, ahol megvásárolhatók a capoeirához szükséges kellékek, ruházat, hangszerek, ékszerek stb. Az oktatáson kívül a Központ tevékenyen részt vesz brazil kulturális programok szervezésében is. Jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint az, hogy az újonnan érkezők elsőként a Központot szokták felkeresni és az ott dolgozó braziloktól kérnek segítséget szálláskeresésben, a hivatalos dokumentumok beszerzésében, de idejönnek akkor is, ha meg akarnak ismerni még több Budapesten élő brazilt.

A brazil bevándorlók közössége

A továbbiakban ki szeretnék térni arra is, hogy az elmondottak alapján milyen módon tekinthetjük a Budapesten élő brazilokat egy közösség tagjainak, illetve

egyáltalán módunkba áll-e koherens közösségként tekinteni rájuk.⁴¹ Megvizsgálom azt is, hogy a szamba táncosok csoportja hogyan kapcsolódik a tágabb brazil közösséghez, és milyen megítélés alá esnek ezek a személyek a közösség normái szerint.

Az első és legfontosabb kérdés az volt ezen téma vizsgálatánál, hogy vajon maguk a bevándorlók egy közösséghez tartozónak vélik-e magukat. Már a kutatás kezdetén kiderült, hogy nem. Pontosabban szólva vannak bizonyos kritériumok, amelyek miatt létezik egyfajta összetartozás-tudat, amely közösséget teremt, de ezen belül elkülönülő csoportok léteznek. A csoport és a közösség a Budapesten élő brazilok esetében nem felcserélhető fogalmak. A közös térben és időben való létezés, a kivándorlás élménye, az igen erős honvágy, az azonos nehézségek, amelyekkel Magyarországon szembe kell nézniük, mind olyan tényezők, amelyek által megteremtődik a Budapesten élő brazilok közössége. Tekinthetjük ezt egy elképzelt közösségnek, hiszen tagjai nem állnak feltétlenül személyes kapcsolatban egymással, nem mindig ismerik egymást, de léteznek bizonyos szimbólumok, ideológiák, amelyek összekapcsolják az egyéneket.⁴² A régiókként variálódó brazil kultúra úgy tűnik, nálunk valamelyest egységesül, és nem kap olyan nagy nyomatékot, ki melyik államból és városból származik. Természetesen reflektálnak arra, ki honnan jött, főleg az eltérő kiejtések miatt, ami Magyarországon is viccek tárgyát képezi. Ugyanakkor az abból fakadó öröm és megkönnyebbülés, hogy Budapesten más brazilok is élnek, háttérbe szorítja a kulturális különbségeket és csak az a tény kap jelentőséget, hogy egy országból származnak, ők brazilok.

Az egyének életében azonban sokkal fontosabb, hogy melyik csoporthoz tartoznak a közösségen belül.⁴³ Eddigi vizsgálataim alapján megállapítható, hogy több különböző csoport is létezik, amelyek tagjai egymással nem túl gyakran érintkeznek, de teljes elszeparálódásról sem beszélhetünk. Megemlíthetjük az „*értelmiségiek*” csoportját, akikhez egyetemet végzett fiatalok, számukra presztízs értékű szakmával rendelkező személyek (pl. informatikus, tanár, újságíró, grafikus stb.) tartoznak. Számos

---

⁴¹ „Közösség” alatt Tönnies *'Gemeinschaft'* fogalmára gondolok, amelynek főbb jellemzői, hogy a szociális kapcsolatok a szolidaritáson, intimitáson és tartósságon alapulnak. Fontosak továbbá a kulturális hasonlóságok, úgymint a közös nyelv, vallás, hagyományok, és a közös lakóhely is. TÖNNIES, F. 2004.

⁴² ANDERSON, B. 2006. 20-21.

⁴³ A csoport alatt itt a közösségen belül létező, a tagok között állandó kapcsolatot feltételező kollektívát értem, amelyen belül szintén megfogalmazódnak a közösség összetartozásához szükséges kritériumok.

esetben nem sikerül Magyarországon a képezéseiknek megfelelő munkát találniuk, magas szintű nyelvtudásuk miatt mégis képesek jól jövedelmező állást szerezni valamelyik nagynevű multinacionális vállalatnál. Kedvező munkaerő piaci helyzetükhöz nagyban hozzájárult, hogy lehetőségük volt diplomát szerezni valamelyik helyi egyetemen, illetve nem ritka az sem, hogy külföldön is folytathatták tanulmányaikat. Ez a csoport, ha nem is áll élesen szemben, de megkülönbözteti magát a másik brazil közösségen belül létező csoporttól, a kulturális szolgáltatásból élőktől, az úgynevezett „*megélhetési braziloktól*”, akik közé a szombatáncosok is tartoznak. Az elkülönülés oka abban áll, hogy az „*értelmiségi*” csoporthoz tartozók nem nézik jó szemmel azt a tevékenységet, amit például a Brazil Kulturális Központ tagjai végeznek. Meglátásuk szerint az általuk közvetített kép Brazíliáról túlságosan is sztereotípiákra épül, „*a turistáknak szól*”. Egyet értenek abban, hogy léteznek populáris táncok, a capoeira is fontos eleme a brazil kultúrának, ugyanakkor nem csupán ezek alkotják azt. „*Persze van szamba, de nemcsak ez. Nemcsak ez az oldala létezik [Brazíliának]. Vannak okos, művelt, tudós emberek is ott. A Központban csak fenékrázás megy. Ez nem jó.*” Ezt a megállapítást egy nyelvészként végzett 30 év körüli lány tette, aki számos sztereotípiával találkozott már élete során a brazilokkal kapcsolatban. Élt már Németországban, Portugáliában és Bécsben is mielőtt Magyarországra jött, és jól tudja, hogy nehéz lerombolni azt a klisékre épülő képet, ami az európai emberek fejében él a brazilokról. Ez leggyakrabban a foci-szamba-capoeira bűvös hármásán alapul, amelyet Portugáliában kiegészítenek a prostitúcióval és lopással is, amelynek háttérében az áll, hogy a volt gyarmattartó országba való bevándorlás első hullámában valóban érkeztek prostituáltak Brazíliából. Ugyanő a brazil étterem megnyitóján fellépő szamba táncosok műsoráról így nyilatkozott: „*Minek kell itt táncolni?! Ez egy étterem, itt nem szoktak szambázni.*”

Anthony P. Cohen *The Symbolic Construction of Community* című művében felhívja a figyelmet arra, hogy bár a közösség hasonlóság alapján szerveződik, különbséget kell tenni a 'commonality' és a 'uniformity' között. Azaz a közösséget összetartó egységességnek nem kell egyöntetűséggé válnia. A jelentést hordozó viselkedési formák variálódhatnak a tagok között anélkül, hogy az ilyen eltérések aláásnák a közösség határai által fenntartott koherenciát. Lényeges kiemelni, hogy a hasonlóság és különbözőség nem objektív dolog, hanem a tagok által megélt érzelem.

Így bár markáns különbségeket fedezhetnek fel egymás között, mégis inkább egymáshoz hasonlónak tartják magukat, mint másokhoz. Ez pedig azért lehetséges, mert bár eltérő jelentéseket társítanak egy-egy szimbólumhoz, mégis közösen birtokolják, megosztják azt.⁴⁴ Ez tapasztalható a szamba, illetve szambatáncosok esetében is, hiszen egy közös nemzeti szimbólumról van szó, amely az eltérő társadalmi státusztól, életkörülményektől függően más megítélés alá esik. A kulturális identitás különböző szimbólumai kerülnek kiemelésre a személyes célok alapján az egyes csoportok tagjainál. Az imént említett beszélgetőtársam a sztereotipikusnak vélt elemet inkább elrejtene, hiszen azt akarja kiemelni, hogy ő iskolázott és az értelmiségi réteghez tartozik. Igyekszik elhatárolódni azon személyek tevékenységétől, akik számára viszont a szamba a nemzeti kultúra kiemelkedő jelentőségű darabja, amelyet szeretnének megismertetni a magyarokkal. Figyelembe kell vennünk továbbá, hogy a „*megélhetési brazilok*” ténylegesen is a fellépésekből tartják el magukat, ezért olyan helyen is népszerűsíteniük kell magukat, ahol egyébként „*nem szoktak szambázn*”.

Beszélgetőtársaim közül többen is tettek olyan megjegyzést, amely alapján ellentétet lehet felfedezni a két csoport között. Egyik beszélgetésünk alkalmával például egy Rio de Janeiro-i, 36 éves férfi ismerősöm, aki immáron egy multinacionális cégnél vezető beosztásban dolgozik, megjegyezte egy általam igen ritkán használt kifejezést hallva, hogy „*Na, mi van, csak nem valami capoeira mestertől tanultad ezt?!*”. Rögtön visszakérdeztem, hogy miért mondja ezt. Az alábbi választ kaptam: „*Nekem semmi bajom nincs a capoeirával, nagyon tisztelem, de az itteni mesterek... hát, nem túl intelligensek.*” A Tanács egyik női tagjával arról beszélgetve még a kutatás kezdetén, hogy kikkel is kellene engem megismertetnie, a következő hangzott el: „*...vannak még a Központban is, de az egy másik terep, a capoeirások, ők nagyon rendes emberek, de ők mással foglalkoznak, inkább a népszerűsítéssel*”. Ez a fiatal anyuka 8 éve lakik Magyarországon, Rio de Janeiro-ból származik és újságírónak, valamint alkalmazott fotográfusnak tanult az egyik helyi egyetemen. Diskurzusunk alapján azt a következtetést vontam le, hogy meglátása szerint, mivel én egy jónevű egyetem végzős antropológus hallgatójaként kérem a segítségét, aki szintén az értelmiségi réteghez sorolja magát, nem is lennék kíváncsi olyan brazilokra, akik nem ehhez a körhöz

---

⁴⁴ COHEN, A. P. 1985. 20-21.

tartoznak. Csak említés szintjén beszélt róluk, holott jól ismerte az ott dolgozó embereket, és azzal is tisztában volt, hogy legalább olyan sokan élnek Budapesten, mint az úgynevezett „*értelmiségi brazilok*”.

További vélemények meghallgatására adtak lehetőséget a kutatás során a braziloknak, illetve brazilok által rendezett közösségi események. Így például említést érdemel a 2011-es karnevál, amelyen különböző városokból származó brazil személyekkel vettem részt, abban azonban megegyeztek, hogy mindannyian egyetemet végzett vagy éppen még oda járó fiatalok voltak, akiknek sikerült igen jó állást találniuk Budapesten. A Központ dolgozói által összeállított és előadott műsor után, ami brazil karneváli szambát és egyéb afrobrazil táncokat, valamint capoeira bemutatót tartalmazott, a legtöbb brazil vendég elégedetlenül távozott. Már önmagában is figyelemfelkeltő a tény, hogy a hajnalig tartó buliban gyakorlatilag csak magyarok maradtak. Igyekeztem mindenkitől megkérdezni a körülöttem levők közül, hogy hogyan tetszett nekik, amit láttak a színpadon. Gyakorlatilag csak negatív válaszokat kaptam: „*Brazíliában ez nem ilyen... Nem tudom, ez valahogy a turistáknak szól csak.*” Elismerően csak a magyar szereplőket értékelték a műsorban, úgymint a magyar táncosokat, akiket „*nem lehetett megkülönböztetni a brazil szambásoktól*”, illetve a bateriát⁴⁵, amelynek előadásával mindenki meg volt elégedve. A műsor után hajnalig DJ szórakoztatta a vendégeket, aki a szervezők szerint a brazil szórakozóhelyek legnépszerűbb zenéit hozta el a magyar közönségnek. Ezzel szemben a brazil résztvevők véleménye egészen más volt, szerintük nagyon régi és kedveltnek egyáltalán nem mondható számokat játszottak akkor este. „*Olyan volt, amit nálunk kifütyülnének.*” „*... akkor szokták betenni, amikor vége a bulinak, hogy menjenek haza.*”

Az imént említett rendezvény kapcsán a következő idézet jól példázza, miért mennek el ilyen eseményekre a brazilok, ha tisztában vannak azzal, hogy csak „*turistáknak szóló műsort*” fognak látni. „*Én is voltam a karneválon... hívtak, hogy ott lesz az egész világ, nem utasíthattam vissza. [...] A műsor nem nagyon tetszett. A magyaroknak jó volt. Elmentem utána rögtön, a buliban már nem maradtam.*” Az interjú egy 4 éve Budapesten élő, 25 év körüli fiúval készült, aki igen aktívan részt vesz a

---

⁴⁵ A bateria különböző ütőhangszerekből álló zenekar, amely a karneváli felvonulások alkalmával kíséri az éneket és megadja a menetelés ritmusát.

közösségi eseményeken. Elmondása alapján világossá vált, hogy nem azért mennek el ezekre a rendezvényekre, mert szambatáncosokat vagy capoeira bemutatót akarnak látni, jól tudják azt is, hogy ezek a programok a magyaroknak készülnek, és nem várható el, hogy olyanok legyenek, mint Brazíliában. Mégis szükség van ezekre az eseményekre, és méltatlankodva bár, de el fognak menni rájuk, mert tudják, hogy „*ott lesz az egész világ*”, ami ebben az esetben a brazil közösséget jelenti. Egyedül ilyenkor tudják magukat kicsit Brazíliában érezni, hiszen lehetőségük van nemzeti ételeket és italokat fogyasztani, brazil zenét hallgatni, és Budapesten élő honfitársakkal megismerkedni.

Az „*értelmiséginek*” számító körök negatív véleménye nem ismeretlen a megélhetésüket kultúrájuk reprezentálásából finanszírozó brazilok számára. A Központ vezetője például tisztában van vele, hogy nem mindenki nézi jó szemmel a munkájukat, mégis minden általuk rendezett programon találkozik velük. Jól látszik, hogy az egymásrautaltságnak kulcsfontosságú szerepe van abban, hogy ez a két, céljaikat tekintve élesen eltérő csoport ne szeparálódjon el teljesen egymástól.

Összegezve tehát a brazil bevándorlókról elmondható, hogy olyan közösséget alkotnak, amely egymással interakcióban álló csoportokból tevődik össze. Az etnikai öntudat olyan elemei, mint például sorsközösség, értékítéletek, előítéletek mind a saját népről, mind pedig a „másikról”⁴⁶, képesek arra, hogy egy közösséggé kovácsoljanak össze olyan embereket is, akik egyébként eltérő nézeteket képviselnek és nagy valószínűséggel hazai környezetben nem állnának szoros kapcsolatban egymással. A csoportssolidaritás mindkét kollektíva esetében a 'miségre' és a 'magunkságra' alapozódik. Azaz az együvé tartozást a csoporton belüli közös tevékenységek, azonos eredet, vallás, nyelv stb. révén élik meg, illetve másokhoz való viszonyuk alapján lesznek lojálisak és integráltak. A migráció okozta válságos időszakokban a nyelvre, vallásra, életmódra, közös eredetre utaló etnikai szimbolizmus fokozódik.⁴⁷ A túlélés biztosítása érdekében az egyének számára az egyik legfőbb támasz a kapcsolatháló. A tudat, hogy nincsenek egyedül, megkönnyíti a válságos helyzet elviselését.⁴⁸ Mindenkinél megfigyelhető, hogy igyekeznek minél több brazil bevándorlóval megismerkedni és ápolni a kapcsolatot a már megismertekkel. A csoportok közötti ellentétekre

---

⁴⁶ SÁRKÁNY M. 2000a. 96-97.

⁴⁷ ERIKSEN, T. H. 2008. 98-99.

⁴⁸ KAPITÁNY Á.-KAPITÁNY G. 2007. 13-14.

vonatközóan találónak vélem Leach etnocentrizmusra⁴⁹ vonatkozó megállapítását használni, amely szerint a felsőbbrendűség érzése utáni vágy nem csupán a közösségek közötti kapcsolatban fedezhető fel, de létezik interperszonális szinten is, ami a csoporton belüli instabilitáshoz és változásokhoz vezethet.⁵⁰ A brazil bevándorlók közösségén belül ez a felsőbbrendűségi érzés, akarva vagy akaratlanul, az értelmiségi körökbe tartozó személyekre jellemző, amely maga után vonja az általuk lenézettebb személyek csoportjának elkülönülését.

Etnikai identitás, előítéletek

A Budapesten eltöltött évek során nagyban módosult a brazilok Magyarország-képe. A magyarokkal való folyamatos interakció számos sztereotípa kialakulásához vezetett a brazil bevándorlók részéről. Nem utolsó sorban pedig a „másikkal” fennálló kapcsolat hatással volt az etnikai identitásuk alakulására is.

Ahogy az előzőekben említettem, egy erősen idealizált kép él a brazilok fejében Európáról: *„Mindenki azt mondta, hogy Európába kell menni, mert ott minden szép, rendezett, tiszta.”* Egy másik beszélgetőtársam így nyilatkozott: *„Azt gondoltam, hogy mindenki szuper művelt, nincs piszok, és munkanélküliség...”* A Magyarországon eltöltött idő azonban negatív irányba módosította ezt az előzetes elképzelést: *„...piszkos, ronda, elhagyott épületek vannak. A biztonság is csak kicsivel jobb Budapesten. Éjszaka szerintem nagyon veszélyes, néhány kerület nappal is. [...] A korrupció sem sokkal kisebb, mint otthon. Munkát is csak az talál, akinek vannak kapcsolatai.”*

Az ország megítélésével párhuzamosan a magyarok jellemzésére is hamar kitértek, és több sztereotípa is megfogalmazódott az általam megkérdezettekben. A sztereotípa fogalmának megragadására a szociálanropológia alábbi definícióját használom: *„egy csoport kulturális sajátosságaira utaló, egységesített nézetek kialakítására és következetes alkalmazására utal. Sztereotípiákat mind az uralkodó, mind az elnyomott csoportok gyártanak.”*⁵¹ Segítenek rendet teremteni egy bonyolult szociális

---

⁴⁹ Giddens nyomán etnocentrizmusról akkor beszélünk, ha más kultúrákat a sajátunkkal összevetve ítélünk meg. GIDDENS, A. 1995. 67.

⁵⁰ BASTOS, J.-BASTOS, S. 2010. 339.

⁵¹ ERIKSEN, T. H. 2008. 42.

univerzumban, döntőek a saját csoport határainak meghatározásában. Általában a saját csoport erényeit és a másik hibáit igazolják.⁵²

Többen kiemelték, hogy „(...) *elég sok tanulatlan ember van, és rosszul neveltek. Káromkodnak és kiabálnak egymással.*” Ezzel pedig csalódottságukat fejezték ki, hiszen ők úgy gondolták, hogy Európában nem beszélnek csúnyán és mindenki művelt. Férfi beszélgetőtársaim egyöntetű véleménye szerint a magyarok kimondottan szeretnek alkoholt fogyasztani. „(...) *pálinka, bor...Rögtön előkerül az üveg. És nem árt meg nekik!*” Az itteni emberek legelviselhetlenebb karaktere a brazilok szemében a pesszimizmus, az állandó szomorúság. Nem értik, miért depressziósak állandóan, amikor sokkal jobban élnek, mint ők valaha is tették Brazíliában. A különbséget abban látják, hogy a magyarok nem tudnak örülni annak, amijük van, mindig többet akarnak. Számukra az is boldogságra ad okot, ha nem betegek, a magyarok viszont figyelembe sem vesznek ilyen tényeket. Az egyik női beszélgetőtársam, aki azóta már az USA-ba költözött, sosem tudta megszokni a magyarok zárkózottságát: „*Az előítéletekkel nincs gond itt. Még nem történt velem ilyesmi. Viszont a magyarok nagyon zárkózottak. Nem tudom megszokni az itteni életet, nem szeretek itt élni. Nagyon más, mint Brazíliában.*” Ugyanez a jellemvonás jön elő egy másik interjúalanyomnál is: „*Itt is komorak az emberek, de talán jobbak, mint a németek. Ez mindig furcsa egy brazilnak, ott mindig mindenki vidám és mosolyog. Ne kérdezd miért, nem tudom.*” A brazilokat számos pozitív jellemvonással ruházták fel, így például az optimista életszemlélet kivétel nélkül minden megkérdezettnél említésre került. Ennél a pontnál utalnom kell Eriksen megállapítására, miszerint a közösségek gyakran magukról is kialakítanak sztereotípiákat, amelyek jobbára pozitív jellemzőket emelnek ki és kollektíven egységesnek vélik őket.⁵³ De láthatunk ebben egyfajta etnocentrizmust is, hiszen saját csoportjukból kiindulva minősítik a többieket, miközben a saját kiválóságukat kiemelik, és némi lenézéssel tekintenek a kívülállókra.⁵⁴

Feltűnő számukra továbbá az is, hogy a bevándorlókkal nem igazán tudnak mit kezdeni a magyarok, a brazil kultúráról pedig egyáltalán nincs tudásuk: „*Viszont nem tudnak mit kezdeni a külföldiekkel. A tömegközlekedésen is mindig megnéznék, látják,*

---

⁵² ERIKSEN, T. H. 2008. 43.

⁵³ ERIKSEN, T. H. 2006a. 332-333.

⁵⁴ BASTOS, J.-BASTOS, S. 2010. 338.

hogy valami latin vagyok. Mert a spanyolt még ismerik, de hallják, hogy én nem úgy beszélek, akkor mi lehet?! Nem tudnak besorolni.” Egy másik vélemény ugyancsak a Brazíliáról való hiányos ismereteket említi: *„Az első gondolat rólunk a szamba, és ha nem fekete a bőröd, nem lehetsz brazil. Nincs fogalmuk a keveredésről. Az igazi brazil az, aki keverék! Teljesen természetes ez nálunk, a magyarok viszont meglepődnek ezen.”*

Főleg a sötétebb, kreol bőrű személyeknél fordul elő, hogy a magyarok gyanakvóan figyelik őket: *„A múltkor is felszállok a villamosra, a nő meg egyből megfogta a táskáját és úgy nézett, mintha bűnöző lennék.”*

Az együttélés következtében a brazilok mintha újra felfedeznék országuk értékeit, és ezekkel azonosítják magukat. Épp úgy, ahogyan egy portugáliai brazil közösségben végzett kutatás is kimutatta, Magyarországon is kettősség jellemzi a bevándorlók kibocsátó országhoz fűződő viszonyát: egyszerre szidják és istenítik Brazíliát.⁵⁵ Felértékelődnek olyan kulturális elemek, amelyeknek idáig nem tulajdonítottak túl nagy jelentőséget, így például a brazil ételek, zene, kiemelik a brazil nép kiválóságát. A befogadó országgal való összehasonlítás során egyértelműen értékesebbnek ítélik meg a saját kultúrájuk elemeit. Jól látszik, hogy a bevándorlás lehetőséget teremt az identitás rekonstrukciójára, amelyre nem került volna sor, ha nem kerülnek egy másik, idegen kultúrával kapcsolatba és nem helyezik saját értékeiket azzal oppozícióba. Ahogy Barth is említi 1969-ben megjelent művében, „ha nincs tanuló, nem lehet tanítani”, azaz egy „benszülöttben” sosem tudatosul igazán identitása, ha nem találkozik a „másikkal”, például migránsként.⁵⁶ A kulturális különbségek megléte nagy szerepet játszik a csoportok létrejöttében, az azonban, hogy mi számít különbségnek és mi nem, a tagok döntésén múlik. Teljesen szembeűnő eltérés lényegtelen maradhat, míg kevésbé nyilvánvaló különbség meghatározóvá válhatnak ezen folyamat során.⁵⁷ A különbségtétel nélkül a kívülállók és hozzánk tartozók között nem létezik etnicitás. Eriksen szerint ez társadalmi érintkezés által teremődik meg és intézményesített kapcsolatot feltételez olyan emberek között, akik kulturálisan különböznek egymástól,

---

⁵⁵ XAVIER, M. 2007. 89.

⁵⁶ Idézi: WESTIN, C. 2010. 39.

⁵⁷ BARTH, F. 1998. 14.

Lásd még erről: HALL, S. 1996. 4.

illetőleg ezt gondolják egymásról.⁵⁸ Az érintkezés különböző okok miatt jöhet létre, úgymint népességnövekedés, a kereskedelmet elősegítő új kommunikációs technológiák megjelenése, új csoportok bekapcsolódása a termelésbe, és a migráció.⁵⁹ Az etnikai identitás a migráció élménye miatt felerősödik, mintegy pszichikai megnyugvasként funkcionál a zűrzavaros időszakban.⁶⁰

Megfigyelhető azonban, hogy nem egyformán vélekednek az összes magyarról. Azok, akik beszélik a nyelvüket, éltek már Brazíliában, illetve bármilyen kötődésük van a brazil kultúrához, eltérő megítélés alá tartoznak. Sokkal nyitottabbak, bizalmasabbak az ilyen emberekkel szemben, szívesebben keresik a társaságukat. Mintha létezne egy törvényszerűség, miszerint „aki Brazíliát szereti, rossz ember nem lehet”, mintha a tény, hogy valaki beszéli a portugált, pláne ha a braziliai változatot, pozitív tulajdonságokkal ruházná fel a személyeket. Meglátásom szerint az Eriksen-féle 'majdnem mi' kategóriájával magyarázható ez a jelenség. Egy multietnikus környezetben az emberek a viselkedés különböző sztenderdizált formáit teremtik meg a különböző kategóriájú másokkal szemben. Valakiket 'majdnem mi'-ként, másokat teljesen különbözőként ítélnek meg. Ez az úgynevezett analóg elvek alapján történő megkülönböztetés figyelembe veszi a befogadás és kizárás különböző fokozatait. Ezzel szemben a digitális elvek szerinti különbségtétel csak a befogadás és kirekesztés kategóriáit ismeri, itt minden kívülálló hozzávetőleg ugyanolyan lesz.⁶¹ Nagy valószínűséggel én is a 'majdnem mi' kategóriába sorolódtam, ezért sikerült viszonylag gyorsan, közeli kapcsolatot kialakítanom a brazilokkal.

A Budapesten élő brazil bevándorlók, a magasan kvalifikáltak csoportjára kell itt elsősorban gondolni, megkülönböztetik magukat a Portugáliába migráló honfitársaktól is. Ennek hátterében az áll, hogy míg az azonos nyelv miatt az alacsony társadalmi státuszú, kevésbé iskolázott emberek, akik pénzt akarnak keresni mind Portugáliába áramlanak, ezzel szemben Magyarországra csak olyanok jönnek, akik legalább egy idegen nyelvet beszélnek és rendelkeznek valamilyen versenyképes szakmával. A

---

⁵⁸ ERIKSEN, T. H. 2008. 37.

⁵⁹ ERIKSEN, T. H. 2008. 40.

⁶⁰ ERIKSEN, T. H. 2008. 100.

⁶¹ ERIKSEN, T. H. 2008. 98.

„könnyebbik utat” választókkal szembeni ellenérzés, némi lenézéssel párosulva, érezhető volt a beszélgetések során.

Felfedezhető egyfajta ambivalens vélemény is a migrációt illetően. Beszélgetőtársaim szinte kivétel nélkül elbizonytalanodtak, amikor arról kérdeztem őket, hogy hol szeretnének végleg letelepedni. Egy 3 éve Budapesten élő 22 éves fiatalember véleménye ez volt: *„Nem tudom elképzelni, hogy most hazamenjek. De azt sem, hogy itt öregedjek meg. Nehéz kérdés ez. Ha otthon vagyok, hiányzik az itteni életem. Mindig elkeseredek, hogy ott még mindig nem változott semmi, ugyanolyan rossz minden, mint mikor eljöttem. Ha Budapesten vagyok, hiányoznak az otthoni dolgaim, a család, barátok. Szerintem ez már örökre így marad. Mindig lesz az emberben egy hiányérzet. Bárhol élek, mindig honvágyam lesz”* Egy 8 éve Magyarországon tartózkodó fiatal anyuka szintén bizonytalan a jövőjét illetően: *„Szeretek itt élni. Minden helynek megvan a pozitív és negatív oldala. Már a havat is megszoktam. De azt nem tudom elképzelni, hogy itt öregedjek meg. Még egy jó darabig biztos, hogy maradok, mert a vállalkozásom ide köt. Aztán nem tudom, mi lesz.”* Van, aki viszont biztos abban, hogy rövid időn belül visszatér Brazíliába: *„Szép Magyarország, Budapest is, de otthon jobb lesz. Honvágyam van. Még 4 évig biztos, hogy itt kell maradnom a főiskola miatt, de utána, ha tehetem, hazamegyek.”* Van olyan is, aki törekszik arra, hogy megszerezze a magyar állampolgárságot, de nem feltétlenül azért, mert itt szeretne végleg letelepedni. Éppen ellenkezőleg, európai állampolgárként azt reméli, egyszerűbb lesz másik országba költözni, ha már Magyarországon nem találná kielégítőnek az életszínvonalat. Meglátásom szerint az érzelmi alapon kötődő személyeknél lesz a legtartósabb a migráció, azok viszont, akik pusztán gazdasági céllal érkeznek hozzánk, ha más országokban jobb feltételeket találnak, továbbállnak. Ez elsősorban a kulturális szolgáltatásból élőkre vonatkozik. A capoeiristáknál például igen nagy a fluktuáció, aki elveszíti tanítványait, illetve fellépésekből sem tud már megélni, jobb feltételeket keresve elhagyja az országot. A szombatáncosokra nem vonatkozik ez, hiszen ők nem azzal a céllal érkeztek Magyarországra, hogy kultúrájukból éljenek meg. A rájuk vonatkozó megállapításokat a következő fejezetekben fogom részletezni.

Szamba és brazil nemzeti identitás

Számos brazil társadalomtudós tűzte már ki célul a brazil nemzeti identitás miben létének meghatározását. Nem könnyű feladat ez, hiszen egy igen sokrétű, különféle kultúrák fúziójából létrejövő tudáskészletről van itt szó. Esetünkben azt kell itt részletesebben is megvizsgálni, hogy a szamba milyen helyet foglal el a brazil kultúrában, jelentős identitásképző elemként tekintenek-e rá a brazilok. Ez az ismeret meglátásom szerint elősegíti, hogy a szamba szerepét megértsük a Budapesten élő táncosok életében.

A szamba, gondoljunk itt akár a zenei műfajra, akár a hozzákapcsolódó tánctípusokra, mind Brazíliában, mind azon kívül, nemzetközi szinten is a brazilság szinonimája lett, csakúgy, mint a foci vagy a tengerpart. A kérdés már csak az, hogyan válhatott ez a kulturális elem, amely a 20. század elején született Rio de Janeiro-ban, egy egész országot reprezentáló szimbólummá szerte a hatalmas kiterjedésű Brazíliában és még azon túl is.⁶²

A brazil értelmiség „mistério de samba”-ként, azaz a „szamba rejtélyeként” nevezi meg azt a rövid időszakot (a 20. század első évtizedeit), amely alatt a szambából mint a rendőrség által üldözött megnyilvánulási formából, a brazil nemzeti identitás szimbóluma lett. Hermano Vianna 1999-ben megjelent művében kijelenti, hogy ez a gyors átalakulás nem jöhetett volna létre a politikusok és az értelmiség közbenjárása nélkül. Kiemeli Gilberto Freyre, igen elismert brazil szociológus, valamint Rio de Janeiro polgármestere, Pedro Ernesto szerepét ebben a folyamatban, hiszen az ő tevékenységük nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a szamba az egész fővárosban, innen kiindulva pedig az egész országban ismertté váljon. Elismeri az elit és a politikusok „nemzeti dolgokról” szóló vitájának és szüntelen keresésének termékeny hatását a szamba nemzeti önreprezentációként való megszületésében. Eric Hobsbawm nyomán úgy véli, a nemzet megteremtésének projektje az állam elitjének feladata, ebben a folyamatban a szamba megszületése a nacionalizmus győzelmének tekinthető.⁶³

---

⁶² MACHADO SALDANHA, R. é. n. 2.

⁶³ VIANNA, H. 1999.

A samba „felfedezése”

A 19. század közepén az értelmiségi elit ráébredt, hogy a brazil népet a művészeteken keresztül is lehet szemlélni.⁶⁴ A brazil romantika a Portugáliától való függetlenedés után (1822) az indián alakját választotta az új nemzeti identitás alapjául. Ennek az időszaknak az 1910-20-as évek modernizmusa vetett véget, amikor is megtörtént a periférián lévő szubkultúrák elfogadása.⁶⁵ A modernisták elképzelése szerint ugyanis meg kell alkotni a nemzeti képzeletet, amelyhez új tradíciókat és szimbolikus jegyeket kell teremteni. Ezek pedig idővel majd beágyazódnak a kollektív emlékezetbe.⁶⁶ A hajsza a brazil nemzeti identitásért 1922-ben a Modern Művészetek Hetével kezdődött São Paulo-ban, ahol az értelmiségiek egy csoportja kijelentette, hogy a brazil kultúra művészi produktumai jelentik a nemzeti identitás megtestesítőit, amelyek külföldön is elismertek lehetnek.⁶⁷ A modernisták meglátása szerint a zenének a nép lelkét kell kifejeznie, amely megalkotta azt. Az európai minták majmolása, amely igen jellemző volt ebben az időszakban, meggátolta a brazil szerzőket az autentikus kifejezések megtalálásában. Szerintük a nemzeti zene alakulóban van, csak épp azt a populáris közegben kell keresni, és felemelni a művelt zeneszerzők által, amely így képes lesz arra, hogy a többi már elismert zenei műfaj mellé ékelődjön, sőt, ki is tűnjön egyedülállóságával. Jól látszik, hogy a népinek tartott elemek felértékelése történt itt meg, mégis szükséges egy művelt szerző közbenjárása, aki elveszi a zene faragatlan élet és szofisztikáltabbá teszi azt. Mário de Andrade *Macunaíma* című művében, amely egyike a legjelentősebb modernista regényeknek Brazíliában, főhősét az afrikai, európai és bennszülött kultúrák értékeivel ruházza fel. Meglátása szerint a brazil kultúra

---

⁶⁴ A brazil nemzet születését látják ebben a mozzanatban a társadalomtudósok: „Assim, podemos dizer que uma nação só pode existir quando os indivíduos que a compõe se imaginam como integrantes desta, e isso só pode acontecer quando eles se identificam com os elementos que são tidos como característicos dessa nação. Assim, compreender quais são as chaves duma identidade nacional não é importante somente para se entender como essa nação é vista por aqueles que estão de fora, mas também é fundamental para se perceber quais são os vínculos que mantêm a nação unida.” – „Ily módon azt mondhatjuk, hogy egy nemzet csak akkor létezhet, amikor az azt megalkotó egyének ahhoz tartozóként képzelik el magukat, és ez csak akkor történhet meg, ha a nemzetet jellemző elemekkel azonosítják magukat. Ezért, ismerni, hogy melyek a nemzeti identitás kulcsai nem csupán azért fontos, hogy megértsük, ez a nemzet hogyan reprezentálódik a kívülállók számára, de ahhoz is elengedhetetlen, hogy érzékeljük, melyek azok az eszközök, amelyek a nemzetet összetartják.” MACHADO SALDANHA, R. é. n. 3.

⁶⁵ MACHADO SALDANHA, R. é. n. 4-5.

⁶⁶ VIANA TOMÉ, A.-COSTA, C. E.-ALVES, D. C.- LEAL DE OLIVEIRA, F. 2009. 12.

⁶⁷ VIANA TOMÉ, A.-COSTA, C. E.-ALVES, D. C.- LEAL DE OLIVEIRA, F. 2009. 2.

eredetisége és gazdagsága éppen hogy a sokféleségében rejlik. Oswald de Andrade író és esszéista kulturális kannibalizmusról beszél. Brazília az ő olvasatában kulturálisan felfalja a civilizációkat, a különböző kulturális elemek fúziója által pedig egy új totalitást hoz létre, amely különbözik az előzőektől. Mivel az elemek kényszerítve vannak, hogy elegyedjenek, az új ötvözet eredetiséget és szépséget garantál, új jelentések születnek meg. A brazil nemzet specifikussága a civilizációk együttesében keresendő.⁶⁸ Ezen tudósok és írók számára a homogén kultúra már csak illúzió volt.⁶⁹

A szamba első képviselői, a Bahia államból érkező néger bevándorlók, Rio de Janeiro szegény negyedeiben telepedtek le. Nem tudjuk pontosan a „samba” szó eredetét, de feltehetőleg az Angolában használt portugál dialektus „semba” szavából származik, ami köldököt jelent.⁷⁰ Amíg ez a műfaj nem élvezte a fehérek szimpátiáját, illegalitásban létezett, rendőrség üldözte a képviselőit.⁷¹ A 20. század elején ugyanis az afrikai eredetű szokásokkal szemben igen erős előítéletek léteztek, olyan szavakkal illették őket, mint „barbár”, „romlott”, „mértéktelen trópusi érzékiség”.⁷² A fekete bőrű személyeket mind szakismeretileg, mind pedig kulturálisan leminősítették. A rájuk jellemző szokások, viselkedési formák, vallás, testszín, mind meggátolta őket abban, hogy részesedni tudjanak az ipari tőkéből.⁷³ Az ellenérzések háttérében azt a törekvést kell látnunk, amely a francia minták Brazíliában való meghonosítását tűzte ki célul, remélve, hogy az majd rendet, fejlődést hoz a brazil társadalomba.⁷⁴ A 19-20. században érvényesülő teóriák szerint ugyanis Brazília problémái a rasszok⁷⁵ keveredéséből származnak.⁷⁶ Raymundo Nina Rodrigues Bahia állambeli orvos szerint minden probléma forrása a brazil nép kevertsége: különböző rasszok, különböző kultúrával rendelkeznek, amelyek megkésettséget eredményeznek. Meglátása szerint mind a vallási és politikai, mind pedig az egészségügyi problémák a biológiai faktorra vezethetők vissza. Ő volt a

---

⁶⁸ Erről lásd még ORTIZ, R. 2012. 19.

⁶⁹ PEREIRA de QUEIROZ, M. I. 1989. 21-22.

⁷⁰ MACHADO SALDANHA, R. é. n. 6-7.

⁷¹ VIANNA, H. 1999.

⁷² CARVALHO MENDES, M. 2009. 21.

⁷³ SODRÉ, M. 1998. 14.

⁷⁴ CARVALHO MENDES, M. 2009. 21.

⁷⁵ A „rassz”, „néger”, „fehér”, és „indián” kifejezések használata a brazil szerzők szóhasználatát tükrözi, amelynek célja, hogy visszaadja azt a szemléletet, amelyet a társadalomtudományi munkák közvetítettek az adott korban.

⁷⁶ VIANNA, H. 1999.

kezdeményezője az első etnográfiai és szociálpszichológiai vizsgálatoknak. Ezeknek a tudósoknak csak a harmónia jelentette a civilizációt. A kérdés csak az volt, hogy vajon eljut-e egyszer odáig a brazil társadalom, hogy az etnikai különbségek ellenére, egy közös, mindenkire kiterjedő kultúra birtokosa legyen.⁷⁷

1888⁷⁸ után a négerek is állampolgárságot kaptak, ami fokozta a fehér lakosság fenyegetettség-érzését, hiszen a barbárnak tartott afrikaiak immáron szabadon terjeszthették kultúrájukat.⁷⁹ Az 1900-as évek elején Rio de Janeiro városképét szerették volna a modern városok mintájára megalkotni. A városrendezés következtében a néger és elszegényedett családokat száműzték a központból, először az Új Városba, majd a favelák⁸⁰ és külvárosok adtak nekik otthont. A politikusok elgondolása szerint, ha a társadalom életében nem vesz részt többé ez az alsóbbrendűnek ítélt réteg, a megkésztet afrikai kultúrájuktól is képesek lesznek megszabadulni. Minden igyekezet ellenére azonban a kulturális csere továbbra is fennállt a városban együtt élő rétegek között. Az elit réteget érdekelte a néger kultúra, ezért előszeretettel hívtak zenészeket, akik énekeltek nekik a „másik világról”. Ugyanilyen érdeklődést tanúsított a középosztály is, amely azt eredményezte, hogy a 30-as évek végére a szamba már nem csupán a favelák lakóinak terméke volt, hanem különböző társadalmi rétegek kedvelt művészi kifejezési formájává vált.⁸¹

Hozzá kell tenni, hogy a szamba popularizációjában nagy szerepe volt az 1910-es években a kulturális iparnak, amely elterjesztette a gramofont, lehetővé téve ezáltal hangfelvételek készítését. A szamba első rögzítését (1917) követően rohamosan terjedt az országban, a szerzők zömét kitevő szegény néger személyek azonban továbbra is lenézettek maradtak. A 20-as és 30-as években a rádiók megjelenésével Rio de Janeiro lehetőséget kapott, hogy saját kulturális értékeit szerte az országban terjessze, hiszen

---

⁷⁷ PEREIRA de QUEIROZ, M. I. 1989. 19.

Meg kell itt említeni ugyanakkor azt is, hogy a kulturális javak cseréje a négerek, indiánok és fehérek között mindig jelen volt a brazil társadalomban. A fehér gazdag családoknál indián és néger szolgálok, nevelők dolgoztak, nem beszélve a mulatt szeretőkről. A hit, szokás, tárgykultúra elemei a legmagasabb osztályokhoz tartozó családokhoz is eljutottak. PEREIRA de QUEIROZ, M. I. 1989. 25.

⁷⁸ 1888-ban történt meg Brazíliában a rabszolgák felszabadítása.

⁷⁹ PEREIRA de QUEIROZ, M. I. 1989. 21.

⁸⁰ Brazil szegénynegyedek.

⁸¹ CARVALHO MENDES, M. 2009. 37-38.

ebben a városban volt a Nemzeti Rádió székhelye. Ennek eredményeképpen a Rio-i szamba fokozatosan ismertté válik Brazília egész területén.⁸²

Az 1930-35 körül a kormány is felfedezi a populáris kultúrát, amelyben a különböző társadalmi rétegek megnyerésének eszközét látta.⁸³ A szamba műfajának népszerűsítése politikai érdek volt már, ami addigra teljesen elveszítette autentikusságát és egy csiszolt, az értelmiségi elit ízlésvilága szerint finomított műfajjá vált.⁸⁴ A propaganda eszközeként a dalok szövegei politikai konnotációt hordoztak. Igyekeztek végezni a 20-as évek kiemelt figurájával, a „malandro”⁸⁵ személyével, és helyette a munka dicsőítése került előtérbe. Erőfeszítéseket tettek, hogy a köztudatban a „vidéki” Brazília helyett egy modern, urbanizálódott ország képe jelenjen meg, amelyhez a populáris zenét hívták segítségül. A szamba ezentúl a várost és annak lakóit volt hivatott megjeleníteni.⁸⁶ A politikai célok mellett a gazdasági törekvések sem elhanyagolhatók a szamba népszerűsítésében. A dallamok kereskedelmivé tétele a szamba diverzifikációjához vezetett. 30-as és 40-es évek három meghatározó irányvonalat hoztak a szamba tárgykörét illetően. Még létezett az imént említett malandro alakja, aki bár háttérbe szorult, de a periférián élők számára még mindig az egyetlen eszközt kínálta az állammal való szembenállásra. Megjelentek a lírai-szerelmi témák, úgymint a gyönyörű brazil nő, a szerelem, testi gyönyörök. Emellett ugyancsak népszerű volt a nemzetet védelmező és dicsérő tematika, amelyen belül kitalált témák szerepeltek a szegény Brazíliáról, amely ennek ellenére aktív és összetartó. Feltűnt az ellentmondásokkal teli trópusi paradicsom képe is.⁸⁷

Az előítéletekkel sújtott etnikai szimbólumból a rádió és a politikai nyomás hatására nemzeti jelkép lett. Az afrobrazil eredet hangsúlyozása hozzájárult az ősiség érzésének megteremtéséhez, amely a nemzeti identitás egy igen fontos komponense, tekintve, hogy időbeli kontinuitást sugall, azt a látszatot kelti, hogy a nemzet egy

---

⁸² MACHADO SALDANHA, R. é. n. 7-8.

⁸³ A 20. század elején a politikai irányítás a földesúri oligarchák kezében volt. 1925-től egyre több felkelés szerveződött a katonaságon belül, amelyek az ületetvényesek hatalmát kívánták megdőnteni. Végül az 1930-as forradalom eredményeként hatalomra került Getúlio Vargas elnök, aki elindította az országot a modernizálódás útján. VIANA TOMÉ, A.-COSTA, C. E.-ALVES, D. C.- LEAL DE OLIVEIRA, F. 2009. 3-4.

⁸⁴ MACHADO SALDANHA, R. é. n. 9.

⁸⁵ Kétes erkölcsű személy, aki a társadalom által meghatározott értékekkel szemben áll.

⁸⁶ MENDES CARVALHO, 2009. 23-25.

⁸⁷ MENDES CARVALHO, 2009. 29-31.

történetileg rég fennálló entitás.⁸⁸ A szamba „kitalálása” mint a brazilság szinonimája a nemzet megalkotásának része volt. Annak érdekében pedig, hogy ez sikeres legyen, a szamba autentikusságának hangsúlyozása elengedhetetlen volt.⁸⁹

Vannak azonban olyan kutatók is, akik elutasítják azt a megközelítést miszerint a szamba egy kulturális űr betöltője lenne, amely felülről hatolt lefelé és végül az alsó társadalmi rétegeket is elérte. Muniz Sodré egyike azoknak, akik szerint a szambában az afrikai kultúra egy darabját kell látnunk, amely megtalálja saját rendszerén belül az eszközöket a néger identitás megerősítéséhez.⁹⁰

Létezik olyan elmélet is miszerint a nacionalizmus egyfajta fenyegetettség érzés következtében erősödött meg Brazíliában. A 20. század elején metropoliszokká fejlődő városok, úgymint Rio de Janeiro és São Paulo, az európai bevándorlók tömegeit vonzották, akik miután a kávéültetvényeken nem találtak megfelelő feltételeket a letelepedéshez, továbbálltak és a több lehetőséget ígérő nagyvárosok felé vették az irányt. A bevándorlók⁹¹ „kulturális veszélyt” jelentettek a születő „brazil kultúrára” nézve, magas szakképzettségük miatt pedig gazdaságilag is fenyegető volt a jelenlétük. Pereira de Queiroz szerint erre a veszélyfaktorra válaszként kezdték el a brazil kultúra három forrását (indián, néger, európai) kiemelni és elmélyíteni a nemzeti emlékezetben. A bevándorlókkal szembeni védekezés csak ezen a szimbolikus síkon volt kivitelezhető, hiszen a gazdasági fejlődéshez szükséges volt a szaktudásuk. Ily módon, ha a brazil elit továbbra is ellenáll, és nem fogadja el az indián és afrikai kultúrák elemeit, megtagadta volna az egyetlen komponenst, ami a kultúrát egyedivé képes tenni.⁹² A szerző felhívja a figyelmet továbbá arra is, hogy a nemzeti és kulturális identitás ideái nem ugyanúgy értelmezhetők, mint a nyugati országokban. Brazíliában ugyanis olyannyira eltérő realitással van dolgunk, hogy csakis a helyi viszonyokat szem előtt tartva definiálhatunk ilyen fogalmakat. Így ebben a kontextusban a nemzeti és kulturális identitás megegyezik, azaz minden etnikai közösség ugyanabban osztozik, és ez alkotja a nemzetet.⁹³

---

⁸⁸ MACHADO SALDANHA, R. é. n. 11.

⁸⁹ MENDES CARVALHO, 2009. 39.

⁹⁰ SODRÉ, M. 1998. 10.

⁹¹ Később két kategóriát állítottak fel annak érdekében, hogy ki is az „igazi” brazil: a Brazíliában született egyéneket „brasileiros natos” névvel illeték míg az állampolgárságot később szerzett lakosokat „naturalizados”-ként említették. SZILÁGYI Á. J. 2009. 31.

⁹² PEREIRA de QUEIROZ, M. I. 1989. 24-26.

⁹³ PEREIRA de QUEIROZ, M. I. 1989. 29-30.

„Escolas de samba” és a „samba no pé” megszületése

A hagyományos afrikai kultúrában a zene nem autonóm egység, hanem a többi kifejezési forma mellett, mint a tánc, mítoszok, tárgyak stb. funkciója, hogy fenntartsa az ember, valamint a láthatatlan világ közötti kapcsolatot. Egy zenei darabnak, előadásnak az értelme a vallási rendszerben keresendő, illetőleg a szóban forgó társadalmi réteg szimbolikus csererendszerében. A tánc és a zene szorosan összefüggnek egymással. A zenei hangzás megszülethet a tánclépések szolgálatában, a tánc pedig értelmezve lehet, mint a zenei forma vizuális megnyilvánulása. Ez a dialektikus kapcsolat a struktúrák között, csakúgy, mint a tartalom és a forma között, sokkal szélesebb: az egyén táncos válasza egy zenei megnyilvánulásra nem merül ki egy pusztán technikai és esztétikai kapcsolatban. Lehet ez egy kommunikációs eszköz is a csoporttal, társadalmi identitás megerősítése, vagy akár vallási dramatizálás. Sokakat megtévesztett az energia, amelyet a bennszülöttek táncaikba fektettek, és ami nem szexuális, sokkal inkább vallási okok miatt áradt belőlük. Ebben a kommunikációs formában a jelentés különböző elemek dinamikus interakciójában jön létre: gesztusok, színek, lépések, szavak, tárgyak, hiedelmek, és mítoszok mind együtt értelmezhetőek. A ritmus elsődleges fontosságú itt, egyrészt vallási okok miatt, másrészt pedig általa válik az idő uralhatóvá az ember számára: a megállított idő egyszerre alkalmas az élet megerősítésére és a halál szimbolikus megjelenítésére. Táncolni, énekelni, belépni a ritmusba mind azt az érzetet keltik, mintha az ember saját szívverését hallgatná, azaz átélné a létezését.⁹⁴

A ritmika központi szerepet játszott az amerikai kontinensen az afrikai kultúra prezerválásában. A ritmikus gazdagság háttérbe szorítja a dallamot és a szöveget, amelyek kevésbé kifejezőek.⁹⁵ Az olyan Brazíliában ismert táncok, mint a szamba, jongo, coco stb. mind a kongói és angolai rabszolgák batuque-jéből, azaz a vallási ceremónia részét képező teátrális játékból eredeztethető. A jelen időkig a szamba konzervált

---

⁹⁴ SODRÉ, M. 1998. 21-23.

⁹⁵ SODRÉ, M. 1998. 25.

mimodramára utaló elemeket: kézmozdulatok, megállások, gyorsítások, hirtelen esések, csípőringás.

A zenéhez és a tánchoz hasonlóan a szambaiskolák kialakulásáról alkotott elképzelésekben is felfedezhetők eltérések. Muniz Sodré a rancho-k vonásait fedezi fel a karneváli felvonulásokban. A rancho feltehetőleg bantu eredetű vallási ünnep, amelynek jelentős eleme volt a felvonulás. A szerző szerint az európai karneválokkal közös tulajdonságot kihasználva az afrikai kultúra behatolt a térbe és időbe, és a táncon és zenén keresztül megerősítette a néger identitást. Később aztán a karneváli rancho-k egyre letisztultabbakká váltak, azaz a társadalom elit rétegei számára is elfogadható jegyeket öltöttek magukra. 1923-tól beszélhetünk escolas de samba-ról azaz szambaiskolákról. Az „escola” elnevezés már az ideológiai váltást jelzi, hiszen ekkorra már teljesen elveszítették „vad” jellegüket. Ugyanakkor megmaradtak olyan elemek, amelyek a régi rancho-k sajátjai voltak, úgymint a zászlóvivő, szertartásmester, menetelés, zenekar stb.⁹⁶

Az elméletek másik jelentős csoportját a politikai ráhatást feltételező teóriák képezik. Getúlio Vargas-ra hivatkoznak általában, aki mind a kulturális, mind a gazdasági szférát befolyásolta. Az új hatalom támogatta a populáris felvonulásokat, így a szambaiskolákat is, amelyekben a kormányzati célok elérésének eszközét látták. A propaganda ugyanis felismerte az iskolák szerepét a hatalom megszilárdításában. Az előadók pedig alkalmazkodtak az uralkodó rétegek által meghatározott értékekhez, hogy ezáltal lehetőségük legyen elnyerni a társadalom elismerését.⁹⁷

Többben úgy vélik azonban, hogy az iskolák térnyerése nem egy hirtelen ugrás következtében jött létre, hanem egy fokozatos átalakulás volt, amelyben a szambaiskoláknak is aktív szerepük volt, formálói voltak annak. Így például Nelson da Nóbrega Fernandes szerint három főbb periódus különböztethető meg a szambaiskolák alakulásában az alapján, hogy épp figyelmen kívül hagyják, megerősítik, vagy megtagadják az úgynevezett nemzeti témákat a felvonulásaikon.⁹⁸ A sambisták⁹⁹

---

⁹⁶ SODRÉ, M. 1998. 36.

⁹⁷ MENDES CARVALHO, M. 2009. 26.

⁹⁸ FERNANDES, N. é. n. 2.

⁹⁹ A sambista terminus mind a szamba táncosokra, mind pedig a szambát szerző zenészekre használatos. Itt a zeneszerzőkre utal.

stratégiája volt ez annak érdekében, hogy megkönnyítsék előmenetelüket a fesztiválok sorában, de akár politikai síkon is.

Ezek alapján az első szakaszt az 1928-1935 közötti időszak teszi ki, amely a szambázáshoz való jog megteremtésének és a hivatalos elismerés kivívásának periódusa. Tudni kell, hogy ekkoriban a Rio de Janeiro-i karneválokat még az elit és a középréteg dominálta, csak az 1940-es évek után vált Brazília a szamba és a foci országává. Ugyanakkor ezek a karneválok sem voltak kevésbé nagyszabásúak, mint a majdani szambaiskolák által realizált változatok. Az allegorikus kocsik és a jelmezek gazdagsága nagy tömegeket vonzottak. Aztán a 30-as évektől egyre nagyobb konkurenciát jelentettek a szambaiskolák az elit által szervezett „civilizált” felvonulások számára.¹⁰⁰ Az első iskola 1928 augusztusában született meg, és „Deixa Falar”¹⁰¹ néven kezdte meg működését. Hatását jól mutatja a tény, hogy ettől kezdve gombamód szaporodtak a szambaiskolák, 1932-ben pedig megszervezték az első versenyt az iskolák között. Az iskolákat megelőző szerveződések, a bloco-k vezetőitől, valamint újságíróktól származott a megmérettetés ötlete, amely a *O Mundo Esportivo* nevű napilap támogatásával valósult meg végül. Az itt bemutatott szamba teljesen új irányvonalat képviselt: csak ütős hangszereket alkalmaztak, nagyfokú érzékiség és esztétikai élmény állt az előadások középpontjában. Az iskolák tagjai elsősorban a legszegényebb rétegekből kikerülő, főleg néger személyek voltak. Bár a nyomtatott sajtó és az értelmiségi réteg részéről támogatásra talált a kezdeményezés, még az üldözések sem maradtak abba teljesen.¹⁰²

Az első versenyen 19 csapat indult, a következő évben pedig már 35 volt a benevezett iskolák száma. Az enredo, azaz a felvonulás témája még kevésbé nacionalista ebben a kezdeti időszakban ugyanis elsősorban a szamba védelme, köztudatban való elültetése volt a cél. Sokféle tematika létezett még ekkor: a naprendszer, a szamba világa, Ádám és Éva, a földrajzi referenciákat tekintve pedig a legtöbb résztvevő szülőföldje, Bahia volt a legnépszerűbb téma. Az első samba-enredo-t, azaz a felvonulás napjára szerzett szambát az Unidos da Tijuca mutatta be.

---

¹⁰⁰ FERNANDES, N. é. n. 4.

¹⁰¹ A „Deixa Falar” nevet „Engedj beszélni”-ként fordíthatjuk magyarra.

¹⁰² FERNANDES, N. é. n. 5.

1934-ben az iskolák vezetői összegyűltek, hogy intézményesítsék szervezetüket, ily módon született meg az União das Escolas de Samba, azaz a Szamba iskolák Egyesülete. Az alapítók lefektették az alapelveket, amelyek betartása minden iskola számára kötelező volt. Elsődleges fontosságú volt, hogy a hatóságokkal egyetértésben szervezzenek felvonulásokat. Kitétel volt, hogy a zenekarban nem lehet fúvós hangszert használni, továbbá az enredo is csak nemzeti téma köré szerveződhet. Kötelezővé tették a baianák¹⁰³ csoportjának szerepeltetését is. Az 1935-ös felvonuláson a hivatalosan is bejegyzett 25 szambaiskola egységesen a „Szamba győzelme” témáját dolgozta fel, amely a szamba diadalát szimbolizálta.¹⁰⁴

A második szakasz (1938-45) rögtön egy botrányal kezdődik, 1938-ban ugyanis kizárták a felvonulásból a „Vizinha Faladeira” nevű szambaiskolát, mivel az több ponton is megsértette a Szambaiskolák Egyesületének előírásait. Először is a Hófehérke és a hét törpe történetét kívánták bemutatni, amelyet külföldi eredete révén ártónak ítélték meg az iskolák autentikussága szempontjából. Ezen kívül fúvós hangszer is bekerült a zenekarukba, felvonulásukhoz lovat és gépkocsit is alkalmaztak. Sokak szerint ez politikai döntés volt, és bizonyítéka annak, hogy képesek voltak manipulálni a tömegeket. Ezzel szemben Fernandes azt állítja, hogy nem lehetett ez a diktatúra ítélete, hiszen ekkoriban a szambaiskolák előmenetele eléggé függetlenül zajlott a politikai szférától. 1939-ben egy nevezetes felvonulásra került sor a Portela nevű iskola részéről, melynek enredo-ja a „Teste ao Samba” azaz a „Szamba vizsga” elnevezést kapta. Előadásukat a Praça de Onze nevű téren mutatták be, ahol egy tanár és tanuló bizonyították tánctudásukat egy bizottság előtt. A vizuális megjelenést tekintve feltűnt náluk az egységes uniformis, ez esetben iskolai egyenruha volt ez, jelmondatuk pedig a következő volt: „Prestigiar o samba, música típica e original do Brasil, e incentivar o povo!”¹⁰⁵ Ez a vizuális gazdagság és harmónia egyedi eset volt azonban, a legtöbb szambaiskola csak a II. világháború után került olyan gazdasági helyzetbe, hogy a zenei és vizuális kivitelezést össze tudja hangolni. Nem mellőzendő tény, hogy a szambaiskolák tagjai szegény, sokszor még írni sem tudó emberek voltak, akiknek nemigen jutott pénzük költséges jelmezek

---

¹⁰³ Bahia állambeli néger nők, akik tradicionális viseletükről híresek egészen napjainkig. A karneváli felvonulások alkalmával a ruhájuk színe és stílusa a szamba iskola enredo-ja szerint évente változik.

¹⁰⁴ FERNANDES, N. é. n. 6-7.

¹⁰⁵ A mondat fordítása: „Értékelni a szambát, Brazília eredeti és tipikus zenéjét, és bátorítani a népet!”

beszerzésére. Ekkor a Portela még kivételnek számított, az egyik leggazdagabb és legszervezettebb iskola volt, ami annak volt köszönhető, hogy Paulo da Portela állt az élén, aki a legelismertebb művészek egyike volt a tárgyalt időszakban.¹⁰⁶ A háború miatt 1943-ban elmaradt a karnevál, 13 sambaiskola azonban ennek ellenére is megtartotta felvonulását.¹⁰⁷

1946-1949-re tehető a sambaiskolák népszerűsödésének harmadik szakasza, amelyre a nemzeti témák értékelése és kiemelése jellemző. A történetmesélés kidolgozottsága fokozódott, megteremtődött a harmónia a zene és jelmezek között. A világháború, valamint a Getúlio Vargas vezette kormány végének jegyében rendezték az első karnevált, amelynek témája az „Új Világ Hajnala” volt. 1955-ben először vettek CD-re samba-enredo-t, ekkor ugyanis már adottak voltak a gazdasági körülmények, hogy befektessenek, és az egész világon terjesszék a már nemzeti szimbólummá vált szambát.¹⁰⁸

Fernandes a samba fejlődésének állomásait a következőképpen látja: a samba az afrikai kultúrák sajátja volt, amely a Brazíliába való eljutása után a kulturális keveredés hatására fokozatosan „brazillá” vált. Kezdetben Rio de Janeiro külkerületeiben formálódott, majd megjelent a város egyéb színterein is, végül pedig teljes mértékben meghódította azt. Végezetül pedig nemzetközileg is ismertté és a brazil népet reprezentáló kulturális szimbólummá vált.¹⁰⁹

A karneválok politikai célok elérésében játszott szerepe mellett, léteznek olyan megközelítések is, amelyek sokkal nagyobb hangsúlyt fektetnek ezen ünnep lelki szükségletek, illetve a társadalom zavartalan működése szempontjából megvilágított jelentőségére. Roberto Da Matta egyik igen népszerű művében a karnevált mint kulcsfontosságú eseményt említi. Ekkor ugyanis leáll a hétköznapi élet, lehetőség nyílik, hogy az emberek az ellenkezőjét csinálják a megszokottnak. A jelmezek által a senkiből valaki lehet, olyan szerepekben jelenhetnek meg, amelyeket egyébként a valóságban sosem lesz módjuk megtapasztalni.¹¹⁰ Megfordul a világ, olyan cselekedetek válnak elnézetté, amelyek egyébként kiszorulnak a publikus térből, így például az evés, ivás, de

---

¹⁰⁶ FERNANDES, N. é. n. 9-10.

¹⁰⁷ FERNANDES, N. é. n. 12.

¹⁰⁸ FERNANDES, N. é. n. 14-15.

¹⁰⁹ FERNANDES, N. é. n. 11.

¹¹⁰ DaMATTÁ, R. 1986. 48-49.

még a szexuális érintkezés is megengedett ebben az időszakban. A versenyzés ugyancsak fontos eleme a karneválnak, a szambaiskolák által megjelenített és használt zene, kitalációk, jelmezek, allegorikus kocsik mind véleményezve lesznek a felvonulások során. Méghozzá a favelák lakói is jogot kapnak, hogy szavazzanak, akik nevük, lakóhelyük, bőrszínük miatt sok esetben örökre beskatulyázva maradnak, és életükben nincs versengésnek helye. A szambák versenyében azonban nincs szponzorálás, itt a lakosság dönti el, melyik iskola nyeri a karnevált. A brazil társadalomra levetítve a karnevál az előrejutás élményét hozza el az embereknek egy hierarchizált társadalomban, amelyben társadalmi pozíciót változtatni gyakorlatilag lehetetlen. A nőiség kiemelésére és ünneplésére nyílik alkalom egy férfiak által irányított világban. Pár napon keresztül az emberek lehetőséget kapnak, hogy irányítsák a világot, amelyben az öröm, bőség, és egyenlőség dominál. Ez az utópisztikus állapot az igazság pontos ellentettjét mutatja meg.¹¹¹

---

¹¹¹ Da MATTA, R. 1986. 51-53.

Samba de Budapeste- brazil karneváli szamba Budapesten

A következő oldalakon azt fogom megvizsgálni, hogy milyen feltételek voltak szükségesek ahhoz, hogy ez a brazil nemzeti szimbólum „meghonosodjon” Magyarországon. Egy globális folyamat részeként tartom célszerűnek bemutatni ezt a jelenséget, hiszen a samba no pé idegen környezetben való interpretálása a világ számos pontján megtörtént. Az új kontextusban való megjelenés azonban számos változást is maga után vont mind a tánc technikai kivitelezését, mind pedig járulékos elemeit tekintve, gondoljunk itt akár a szamba kosztümre, akár a táncot kísérő zenére. Ez a transzformáció felveti a Budapesten látható/tanulható szambánál az „autentikusság” kérdését. Próbálok megragadni továbbá a szépség jelentését a brazilok és a magyar közönség nézőpontjából is, tekintve, hogy ez a fogalom is módosulni látszik az új környezethez való adaptáció során. Érdekes szemügyre venni azt is, hogy milyen „funkciója” van a szambának a táncosok életében, illetve milyen hatással lesz az identitásuk alakulására ez a művészi kifejezési forma.

Vágy az egzotikum után-a szamba mint globális árucikk

Az előzőek alapján láthatjuk, hogy a szamba nemzeti szimbólummá válásának folyamata igen rövid időn belül, és igen vitatott módon ment végbe. A kulturális ipar fejlődésével, a hanghordozó eszközök megjelenésével pedig megindult az immáron hivatalosan is elismert brazil nemzeti műfaj terjedése nemzetközi szinten is.

A szamba, akár a zenére, akár a hozzátartozó táncokra gondolunk, a brazilság megtestesítője lett az állam határain túl is. A Brazíliáról és kulturális jegyeiről kialakult kép azonban nem csupán a képzelet szárnyalásából született meg, sokkal inkább a brazilok önreprezentációjának visszatükröződését kell ebben látnunk. Az ország vezetői ugyanis nem csupán nemzeti, de világszerte ismert és elismert „brasilidade”-kat, azaz csak a brazil népre jellemző kulturális jegyeket kívántak megteremteni, és elsődleges fontosságúnak tekintették, hogy ezekről az egész világ tudomást szerezzen. Így például

Getúlio Vargas idejében nagy lendületet vett a karnevál turisztikai látványossággá tétele.¹¹² Továbbá általánossá vált, hogy szamba alapú zenével fogadták az országba látogató magas rangú személyeket.¹¹³

Érdekes megfigyelni, hogy manapság milyen képet közvetítenek magukról a brazilok. Tânia Márcia Cezar Hoff, neves médiakutató, egy esettanulmányban több híres brazil márka reklámját vizsgálta meg azzal a céllal, hogy megtalálja az állandóságokat a brazil kulturális identitás reprezentálásában.¹¹⁴ Ténylegesen nemcsak egy formája létezik az önreprezentációnak, mégis felfedezhető a reklámokon keresztül egyfajta állandóság a képek használatában. Három dimenzió szerint jelenik meg Brazília a hirdetésekben: az ember, az ő cselekedetei, és a helyszín, ahol ezeket véghezviszi. Azaz feltűnnek a természet köré csoportosuló összetevők, mint például a trópusi, egzotikus gyümölcsök, állatok, tájak stb.; a következő jelentős tematika a különböző etnikai jegyek keveredését emeli ki: fehér, néger és indián kultúrák fúziója; végül pedig a jellemző tevékenységek jutnak szerephez: kiemelkedő sport teljesítmények, folklór tradíciók, táncok, zene, ünnepek, és gasztronómia.¹¹⁵ Kiemeli a reklámok oktató, szociokulturális szerepét is, hiszen a kép, amelyet közvetítenek, nem csupán a célközönséghez jut el, de egyéb személyek is tudomást szereznek róla. Két közkedvelt márka hirdetései alapján a brazil társadalom mágikus, természetfeletti mivolta emelődik ki. Ez a sajátosság a szerző szerint mindig jelen volt a brazil társadalomban, hiszen már maga az ország felfedezése is egy csodás véletlen folytán ment végbe. Meglátása szerint a brazilok még ma is felmentve érzik magukat a társadalmi történések alól, mondván, hogy az életüket természetfeletti erők irányítják.¹¹⁶

Ugyanezek a képek térnek vissza a londoni Brazil Nagykövetség *Brazil-Tourism*¹¹⁷ című kiadványában, amely az ország legjelentősebb városait és azok nevezetességeit szemlélteti. Az első helyen Rio de Janeiro kerül bemutatásra. Az Ipanema homokos strandja, pálmafák, Cukorsüveg-hegy, foci és karnevál szerepel a szemléltetésre szánt fotókon. Mintegy ellensúlyozásaként a túlságosan szabad életnek, a

---

¹¹² MENDES CARVALHO, M. 2009. 26.

¹¹³ MENDES CARVALHO, M. 2009. 38.

¹¹⁴ CEZAR HOFF, T. M. é. n. 3.

¹¹⁵ CEZAR HOFF, T. M. é. n. 3-4.

¹¹⁶ CEZAR HOFF, T. M. é. n. 7-8.

¹¹⁷ A kiadvány 2011-ben jelent meg a londoni Brazil Nagykövetség Turisztikai Hivatalának megbízásából.

következő település, Ouro Preto, egy komoly 17. századi város képét kelti. Kiemelt helyen szerepel még São Paulo is, amely a modern és gazdag jelzőket kapta. Csakúgy, mint a főváros, Brasília, amely fiatal kora ellenére fejlődő nagyváros lett. Florianópolis bemutatásánál, amely Santa Catarina állam fővárosa, lévén egy szigeten helyezkedik el, a természeti kincsek kaptak kiemelt szerepet. A flóra és fauna káprázatos sokszínűsége „nyűgözi le” az olvasót Bonito városának, az Iguazú-vízesésnek, valamint Pantanalnak, a világ legnagyobb mocsaras területének ábrázolásánál is. Végül, de nem utolsó sorban Salvador jelenik meg mint az afrobrazil kultúrával legszorosabb kapcsolatban álló város.

A napjainkra hatalmas költségvetésűvé vált karneváli felvonulásoknak ebben a kiadványban is külön oldalakat szenteltek. Kiemelik, hogy Brazília tudhatja magáénak a legjobb karnevált a világon. Ezt számos fénykép hivatott alátámasztani, melyek a szambatáncosokat és az allegorikus kocsik után menetelő több ezer felvonulót örökítik meg. Az érdeklődő információt szerezhet arról is, hogy melyik városban mi jellemzi a karneváli felvonulásokat.

Jól látszik, hogy Brazília számára azon túl, hogy vitathatatlanul a legjelentősebb kulturális sajátosságai közé tartozik a karnevál és a szamba, ma már gazdasági szempontból is igen fontosak ezek az elemek, hiszen jelentős turisztikai vonzóerőt jelentenek. Ugyanakkor napjainkban már nem kell Brazíliába utazni, ha valaki karneváli szambatáncosokat akar látni, vagy éppen kedve támad elsajátítani ezt a táncot. Csakúgy, mint az előzőekben már említett capoeiránál, a szamba esetében is beszélhetünk nemzetközi térhódításról. Mindkét kulturális elem számára a globalizációs folyamatok felerősödése tette lehetővé ezt a terjeszkedést.¹¹⁸ Az 1970-80-as évektől kezdve ugyanis az emberek, javak, eszmék globális szintű áramlása intenzívebbé vált a légi közlekedés, műholdas televízió, internet stb. általánossá válása következtében.¹¹⁹ A szamba globalizációjáról tudomásom szerint nem sok tanulmány született ez idáig. Azt viszont tudjuk, hogy ma 5 kontinens 26 országában van brazil mintára felépülő szambaiskola. 28 iskolával Japán áll az élen, őt pedig az USA követi a maga 21 szamba csoportjával. A szamba terjedésének kezdete 1959-re tehető, amikor is a Salgueiro do Rio szambaiskola bemutatkozott Kubában. Ezt követően a Beija-Flor, Grande Rio, Mangueira, Mocidade

---

¹¹⁸ A globalizáció fogalma itt a világot átfogó gazdasági, információs és kulturális hálók kiépülésére utal. SÁRKÁNY M. 2000c. 127.

¹¹⁹ ERIKSEN, T. H. 2006b. 370-371.

Independente, São Clemente, Unidos da Tijuca és Vila Isabel iskolák is kezdték kivenni a részüket a szamba exportálásából, ami igen jó üzletnek bizonyult. Az 1980-as évek elejétől felélénkült a kereslet a Rio de Janeiro-i sambisták iránt. Növekedett az érdeklődés a felvonulások szóló táncosai (passista), és a zenekarok (bateria) iránt, valamint elkezdtek alkalmazni a brazil karneválok technikai eszközeit is. Japánban, Asakusa városában, rendezik meg Brazília után a második legnagyobb felvonulást a világon. A karnevált megelőző időkből brazil sambisták költöznek a városba, hogy ötleteikkel hozzájáruljanak az „autentikus” brazil karnevál megvalósításához. Ezzel pedig egy új jelenség született meg: a szambaiskolák az eredetitől igen eltérő társadalmi, kulturális és földrajzi környezetben jelentek meg.¹²⁰

Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, épp úgy, ahogy Eriksen is tette a globalizációról szóló írásában, hogy bár a jelenségek maguk elválnak az egyes helyektől, de azok érzékelése az új környezettől függően eltérő módon megy végbe. A globális szimbólumokat és a globalizált információt helyi nézőpontok szerint értelmezzük.¹²¹ Esetünkben tehát mást fog jelenteni a karnevál és a szamba a japán közönségnek és előadóknak, mint hazájában, ahol a nemzeti identitás részét képezi.

Bizton állíthatjuk, hogy a szamba Magyarországon is más jelentést tartalommal bír. Jóllehet a 2000-es évek elején az „egzotikus kultúra” iránti érdeklődés még nem volt számottevő, legalábbis a megkérdezettek szerint, az évek alatt azonban egyre több rendezvényen jelentek meg szambatáncosok. Manapság pedig már minden „valamirevaló” szórakozóhely rendez karneváli bulit, amely azt ígéri, hogy elhozza nekünk a „riói karnevál hangulatát”. Érdeemes részletesebben is szemügyre venni az idei farsangi szezon kínálatát. Egy igen felkapott budapesti szórakozóhely a következőképpen ad ízelítőt a tervezett programból: „Egy nem mindennapi este ígérkezik brazil táncosokkal és maskarával. A nagyszabású partin Monin Frappé Bár várja a vendégeket a bejáratnál, majd brazil szambatáncosok felvonulása ad ízelítőt a riói karnevál hangulatából. Az este folyamán Capoeira bemutató, karibi koktélok és a DJ Mada 'Carnival set'-je adják meg a karneváli alaphangulatot!” Egy másik igen népszerű diszkó „megakarnevált” ígér: „Tűzszonglőrök, dobosok, tenyéryi jelmezes brazil

---

¹²⁰ Forrás: <http://aladebaianas.com.br/w/novidades/125-a-globalizacao-do-samba>

¹²¹ ERIKSEN, T. H. 2006b. 374.

szambatáncosok és egyéb meglepetések töltik majd meg a klubóriást ezen az éjszakán, hogy egy vérforraló karneváli éjszaka minden kelléke adott legyen. A dél-amerikai és hazai ritmusok tökéletes egyvelegéről a rezidensek, DJ Free és Magonyi L. mellett Az Év Producerpárosa 2010-ben és 2011-ben a Stereo Palma gondoskodik majd, így a vizuális kényeztetés mellett a hallójárataid is megkapnak mindent, hogy tested-lelked Rióban érezze magát.” A 2012-es Budapesten rendezett Brazil Karnevál plakátja a következő módon garantál önfeledt szórakozást: „Brazil mesterek és táncosok mutatják be és adják át tudásukat a szamba, capoeira, salsa és a zumba kedvelőinek. (...) Estére szinte extázisig fokozódik az öröm, szeretet és önkifejezés ünnepe. Gyönyörű lányok, extravagáns jelmezek, szamba, salsa és látványos cocktail show is hozzájárul a mámoros hangulathoz.”

Csak eme néhány kiragadott példán keresztül is látszik, hogy a programszervezők számára, legyenek akár magyarok, akár brazilok, nem az „autentikus” brazil kultúra magyarokkal való megismertetése a fő cél. Az igazán eladható program mindenből tartalmaz egy keveset, ami a mi szempontunkból „ egzotikusnak” tekinthető. Így születik meg a különböző dél-amerikai kultúrák bizonyos elemeit ötvöző „latin show”. Ily módon a „riói karnevál” jegyében egymás mellé kerül a karibi koktél és a capoeira, a szamba és a salsa is. Kontextusokból kiragadott kulturális elemek nyernek új értelmet egy sajátjuktól teljesen eltérő közegben. Méghozzá a közönség az iránti vágyát hivatottak kiszolgálni, hogy valami újat, szokatlant, saját kultúrájuktól merőben eltérőt lássanak és ismerjenek meg. Ez azonban úgy tűnik, nem korlátozódhat csupán egy kultúrára, jelen esetben a brazilra, muszáj más országok talán jobban ismert kulturális elemeit is felvonultatni, arra azonban figyelni kell, hogy ezek egy kategóriából származzanak, azaz minden egymás mellé kerülhet, ami belefér a magyarok „latin kultúra” fogalomkörébe. Elmondhatjuk, hogy Magyarország esetében elsősorban nem a szamba globalizációjáról beszélhetünk, hanem a távoli, trópusi országok kulturális fogyasztásának igényéről. Ezen szükséglet pedig esélyt ad a Budapesten élő brazil szambatáncosoknak, hogy biztosítsák megélhetésüket kultúrájukból.

A kultúra mint túlélési stratégia a Budapesten élő szambatáncosoknál

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy Budapesten, ellentétben például Japánnal, nem a lakosság igénye miatt jelentek meg szambatáncosok. Magyarországon nem létezik szambaiskola a szó eredeti értelmében, amely megkövetelné brazil szakemberek jelenlétét és tanácsadását. Igazán pontosan azt az időpontot sem lehet megállapítani, amikor az imént vázolt „egzotikum iránti igény” megszületett volna, illetve mikor és hol került sor az első szamba bemutatóra. Nagy valószínűséggel azonban az itt élő brazil bevándorlók munkája jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy növekedjen a népszerűsége a dél-amerikai kultúrák elemeit ötvöző táncos performanszoknak.

A Budapesten élő szambásokból tulajdonképpen csak jóval ideérkezésük után vált táncos, méghozzá azért, hogy biztosítani tudják megélhetésüket Magyarországon. Különböző motivációk miatt érkeztek hozzánk ezek a személyek. A legtöbben magyar párjuk miatt döntöttek úgy, hogy Budapestre költöznek. Csupán egy főről tudok, aki kimondottan a kultúrája népszerűsítése miatt jött Budapestre. Később azonban úgy vélte, hogy további bevételi forrást jelentene, a capoeira oktatás mellett, ha a tánc tudását kihasználva elkezdené brazil táncokat tanítani. Bár általánosnak mondható, hogy a táncosok beszélnek angolul, néhányuk több idegen nyelvet is ismer, mégis akadályokba ütközött munkát találniuk Budapesten. Egyik beszélgetőtársam, aki azóta már az USA-ba költözött férjével és kislányával, nevetve mesélt eredeti foglalkozásáról: *„Eredetileg könyvelő a foglalkozásom. Ezt nem gondoltad volna, ugye? (nevet) Brazíliában dolgoztam a szakmámban.”* Budapesten azonban meglátása szerint lehetetlen munkát találni kapcsolatok nélkül: *„Itt viszont nem találtam munkát, ezért elkezdtem szambázni. Persze szeretek táncolni, de magamtól biztos nem kezdtem volna el.”* A capoeira mesterekkel ellentétben tehát ők nem a kultúrájuk egyik elemének terjesztése miatt érkeztek hozzánk, és nem is azzal a céllal, hogy ebből megéljenek. Hozzátenném továbbá még, hogy végzettségeiket tekintve, de legalábbis nyelvismereteik miatt, elméletben akár egyéb, kevésbé „bizonytalan” munkát is képesek lennének találni a magyar fővárosban. Bár a tapasztalatok ellent mondanak ennek, mégis több lehetőségük lenne rá, mint azoknak a capoeira oktatóknak, jó néhányan

vannak így, akik a portugálon kívül nem beszélnek más nyelvet, és iskolázottságuk sem elég magas ahhoz, hogy esélyük legyen biztosabb kenyérkereseti lehetőséget találni. További különbség a capoeira mesterek és a szambatáncosok helyzetében az, hogy a capoeira oktatás esetében az intézményesítettséggel is számolnunk kell, hiszen a mesterek az anyaországban lévő capoeira csoport segítségével érkeznek Magyarországra. Ilyen kibocsátó és támogatást nyújtó szervezet nem létezik a Budapesten élő szambatáncosoknál. A segítséget a később érkezőknek leginkább a már korábban idetelepült és azóta jelentős kapcsolatrendszert kiépítő személyek biztosítják. A fluktuáció nemcsak a capoeira mestereknél szignifikáns. A táncosok esetében szintén számolni kell azzal, hogy ha jobb megélhetési feltételek adódnak, más országokban próbálnak szerencsét. A továbbálláshoz, illetve a Brazíliába való visszatéréshez nagyban hozzájárul az is, hogy sokan nem tudják megszokni a teljesen eltérő klímát, sem az általuk szintén merőben másnak ítélt magyar mentalitást. Az is előfordul azonban, hogy a Budapesten elért sikerek, elismertség meghozzák a kedvet a Brazíliában maradtak számára is az ideköltözéshez. Jó példa erre a Brazil Kulturális Központ vezetőjének esete is, aki már két unokahúgát is támogatta abban, hogy Budapestre költözzön, és itt próbáljon meg új életet kezdeni. Nem titkolt szándéka volt, hogy tánccsapatát erősítse a lányok által, hiszen ők már egyből „bevetethők”, nem kell már tanulniuk a táncot, és még segítséget is nyújthatnak a tanításban. Az egyikőjük amellet, hogy aktívan táncol és tagja a tánccsoportnak, itt kezdett el főiskolára járni. Nem csak az unokahúgait, de nővérét is csábította már többször Magyarországra a B.K.K. alapítója: *„Mondtam már neki, hogy jöjjön ide. Ő is táncolna. Ő meg mindig fenyegeti a pasiját, hogy ha rosszul viselkedik, Európába megy.”*

A szamba megismertetése a magyarokkal kezdetben csak bemutatókon, különböző rendezvények keretében valósult meg, később azonban a Brazil Kulturális Központ megalapítója úgy döntött, hogy tánctudását átadja a magyar lányoknak. Véleménye szerint ő volt az első az országban, aki erre vállalkozott. 2001-ben érkezett Magyarországra, ekkor azonban még nem kezdett táncot tanítani, hiszen ő tulajdonképpen a capoeira népszerűsítése miatt érkezett hazánkba. Az első szamba fellépésére is csak két évvel később került sor. A produkció sikere után komolyabban is elkezdett a szambával foglalkozni. Az azonban, hogy tanítsa is a táncot, sosem fordult

meg a fejében: *„annyira alap volt nekem, nem tudtam elképzelni, hogy lehet ezt tanítani.”* Mivel azonban egy szamba show kivitelezéséhez több táncosra volt szüksége, elengedhetetlenné vált, hogy társakat szerezzen maga mellé. Emiatt kezdett szambát tanítani egy tánciskolán belül. Számára sem volt könnyű beletanulni ebbe az új szerepbe: *„azelőtt nem tudtam megnevezni az alaplépéseket. Csak miután elkezdtem tanítani, akkor kellett elemeznem, hogy mit is csinálunk, amikor szambázunk, és ezt hogy lehetne megtanítani a magyaroknak.”* Ekkoriban még ő volt az egyetlen brazil, aki szamba órákat adott, illetve csak szeretett volna, ugyanis kezdetben elmondása szerint még csak érdeklődők sem voltak. A fellépések után azonban egyre többen voltak kíváncsiak erre az igen nőies dél-amerikai táncra, meglátása szerint lassan divatba jött a szamba. Ebből a tánciskolából rövidesen kilépett, és 2008-ban megalapította a Brazil Kulturális Központot, ahol ettől kezdve intézményesített formában tanulhatták a vállalkozó szellemű hölgyek a karneváli szambát és számos más afrobrasil táncot. Az ő helyét az előző tánciskolában egy brazil barátnője vette át, de kiválása után már nem volt hosszú életű az ottani szamba oktatás. Rajta kívül még egy brazil táncosnő ad órákat, ő azonban nem hirdeti magát, egyedül ismerősöknek és saját fellépő társainak tanítja a táncot.

Hozzá kell tenni, hogy a brazil szamba táncosok, kb. 18 fő, nem dolgoznak minden esetben együtt. Vannak állandó társulások, régóta együtt fellépő csapatok, akik jól ismerik egymást, de egyfajta rivalizáció is megfigyelhető. Az egyik São Paulo-i táncosnő szerint ez teljesen természetes, hiszen *„ebből élnek, itt pedig még kevés a lehetőség fellépni. Kis ország ez, ahol ennek azért nincs még olyan nagy divatja.”* A fellépések zöme megkívánja, hogy több tagból álló táncscsoport lépjen színpadra, ezért a legtöbb brazil táncos magyar lányokkal egészíti ki csapatát. Ez gazdasági szempontból is következményekkel jár. Az „autentikusság” ugyanis többe kerül, vagyis ha a magyar lányok vannak túlsúlyban a táncscsoportban, olcsóbb a produkció, mintha brazilok mutatnák be ugyanazt. Ezért a táncosoknak mérlegelniük kell azt is, amikor társakat választanak maguk mellé, hogy az milyen következménnyel fog járni megélhetésükre nézve.

A szambázás mint megélhetési tevékenység megítélése a családtagok, illetve a környezet szemében nem mindig pozitív. Előfordul, hogy a brazil hozzátartozók, van,

amikor a magyarok nem értenek egyet ezzel a munkával. Ennek háttérében több magyarázat is áll. Egy esetben például a vallás miatt válik a szambázás kevésbé nagyra értékelt tevékenységgé. *„Vallásos vagyok (római katolikus vallás) és a szamba kicsit szégyenteljes dolog nálunk. Nem tudtam magam elképzelni ebben a pici ruhában. Először féltem fellépni benne. A családom sem nézte jó szemmel. A férjem családjának nem volt vele gondja, sőt, a férjemnek tetszik is. Ez megnyugtat. Így jobb csinálni azért.”* Egy két éve Budapesten élő São Paulo-i táncosnő szavait idéztem, akinek férje és annak családja is büszke arra, hogy egy „egzotikus” szépség került be a családba, aki ezt az igen „érdekes” kultúrát képviseli a magyarok előtt. A másik oldalról, a valláson túl, azt kell látnunk, hogy a brazil karneválok, elsősorban a legtöbb látogatót vonzó Rio de Janeiro-i felvonulás, sokak szemében már átlépi a jó ízlés határait, amikor félmeztelen, de nem ritkán teljesen ruhátlan táncosnőket vonultatnak fel. Az „erkölcsök fellazulása”, de egyszerűen csak a nézettség fokozása, a „szenzációhajhászás” is állhat eme jelenség mögött. Az idősebb generáció, amely még tanúja volt a szamba születésének, sok esetben megkérdőjelezi a helyénvalóságát ennek a mondjuk úgy, „kivetkőzésnek”. A karneválok és táncosok jó híre forog kockán, tekintve, hogy mostanság már nem csak külföldön, de saját hazájában is a prostitúcióval hozzák összefüggésbe a szambatáncosokat. Ezért lehet az, hogy hagy némi kivetni valót maga után a tény, hogy valaki szambatáncosként keresi kenyerét nálunk. Hasonlóan vélekedett kezdetben a Kulturális Központ vezetőjének férje is a táncolásról, aki inkább kifizette a fellépésért kért összeget párjának, csak ne menjen el a fellépésre. A magyar táncosok szerint sem a brazil, sem a magyar férfiak nem nézik jó szemmel a közönség előtt való táncolást. Meglátásuk szerint ugyanis a keveset takaró szamba kosztüm és az igen erotikus mozdulatok miatt, könnyűvérűnek gondolhatják a lányokat. Sokan a párjuk kérésére hagyják abba a táncolást.

Megkérdeztem továbbá azt is a táncosoktól, hogy jelenlegi tudásukkal meg tudnának-e élni a szambából Brazíliában is. A többség bevallotta, hogy nem valószínű, hogy ez lenne a fő pénzkereseti forrásuk. Tekintve, hogy ott sokkal több a gyermekkoruktól erre készülő profi táncos, valószínűleg nehezebb lenne karriert csinálni. Egy személy említette, hogy a szülei révén be tudott volna kerülni az Amante das Flores nevű szambaiskolába Recife-ben, de ő inkább a capoeira iránt érdeklődött.

Jól látszik, hogy a budapesti szambások esetén egyértelműen túlélési stratégiaként fogható fel a tánc. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy ne élveznék, illetve időközben ne szerették volna meg ezt a tevékenységet. Az előző fejezetben leírtakat igazolja ez, hiszen a szamba valóban a brazil identitás markáns meghatározója, egy olyan közös tudás, amelyet aktív vagy passzív módon mindenki birtokol. Esetükben ez a passzív táncismeret kritikusnak nevezhető helyzetben került aktivizálásra, hiszen nem volt már más alternatíva a megélhetés biztosítását tekintve. A kultúra alternatívákat biztosít, lehetővé teszi a több lábbon állást, azaz ha nem sikerül a szakmájukban elhelyezkedniük, még mindig rendelkezésükre állnak kultúrájukból eredő egyéb ismereteik, pl. a nyelvtudás, a capoeira vagy a tánctudás.¹²²

A szamba esztétikuma

A szamba művelői azt tartják, hogy ez a tánc valami olyan dolog, ami a brazilok „*vérében van*” és soha nem tanulják. Ugyanakkor professzionális táncos, például a karneváli felvonulásokon kiemelt szerepű *rainha de bateria*, már nem válhat bárkiből.¹²³ Tehetség, szépség, könnyedség és sok szamba. Ezek azok a kritériumok, amelyek egyike sem mellőzhető, ha valaki egy szambaiskola sztárja akar lenni. Emellett színpadra kell teremni, hiszen művészek ők, akiknek tisztelni és lenyűgözni kell a közönséget. Ahhoz, hogy mindez meglegyen valakiben, elengedhetetlen a rengeteg gyakorlás, ami már egészen fiatalon el is kezdődik. Minden szambaiskolának van ugyanis egy gyerekrészlege, ahol a kislányok megtapasztalhatják, hogyan kell együtt vonulni a csapattal, kifutón menetelni, mosolyogni, és betekintést nyerhetnek milyen is a karneváli show.¹²⁴

A Budapesten élő brazilok szerint a szamba, technikai lényegét tekintve, nem tartozik az összetett táncok közé. „*Szambázni nem nagy művészet, csak két lépés.*” - mondja egy 37 éves férfi beszélgetőtársam. A Brazil Kulturális Központ tánctanára szerint a szambát nem a lépések teszik nehézé, hanem a nőiesség kibontása. A

---

¹²² A válsághelyzetben aktivizálódó tudásról lásd még: KAPITÁNY Á.-KAPITÁNY G. 2007.

¹²³ *Rainha de bateria*: a karneváli zenekar előtt vonuló szóló táncos, legtöbbször egy felkért híresség vagy modell.

¹²⁴ TAVARES, S. 2011.

„csípőcsavarás” művészete ez, amelynek sosem volt titkolt szándéka a nőiesség, erotika és szexualitás bemutatása. Ugyanakkor a táncos nem lehet vulgáris, a szambának nem ez a célja. Az igazi szambás az, aki a finom erotikát testesíti meg anélkül, hogy közönségesnek tűnne.

A szamba leginkább az improvizatív stílusok közé tartozik, ahol az alaplépésen (2/4 ütemre jobb-bal-jobb) és néhány kardíszítésen kívül a táncos a zene ritmusának megfelelően saját belátása szerint variálhatja a mozdulatait. Éppen ezért a tökéletes előadás nem a koreográfia összetettségén múlik, hanem a táncos testi adottságain, illetve rátermettségén. Az utóbbi alatt a már említett összetevőket kell érteni, azaz a színpadi magabiztosságot és a csapattal való együttműködés képességét.

A szambatáncosok mondhatni egyik legfontosabb munkaeszköze a test, amelyhez minden esetben a szép¹²⁵ és formás jelzők párosulnak. Általánosan jellemző, hogy a táncosok 20 év körüliek, akik az ideális test eléréséhez intenzív tréningeket tartanak a karnevál előtti hónapokban. Ezen túlmenően sokan nem rettennek vissza a műtéti beavatkozásoktól, zsírleszívástól sem. Ugyanakkor hozzá kell tennünk, hogy a szambatáncosok célja nem az, hogy „modellalkatot” érjenek el, hiszen ennél a táncnál a hangsúly a nőies testen van. A kerek fenék, vastag, izmos combok és a széles csípő számít ideálisnak, hiszen muszáj, hogy legyen mit „rázni”. Szembetűnő, hogy a lábak és a fenék sokkal hangsúlyosabbak, mint a felsőtest, nevezetesen a mellek. Manapság ugyan egyre többen vannak, akik melleiket is megnagyobbíttatják, de még mindig elterjedtebb a fenékformázás implantátum segítségével. Nagy felelősség van a vállukon, hiszen a rainha de bateria képviseli az egész sambaiskolót. Ez a poszt a felvonuláson belül az 1970-es években jelent meg először, amikor is az első rainha fellépett a Mocidade szamba iskola élén. Ettől kezdve elsősorban a médiaszemélyiségek, színésznők, modellek töltötték be ezt a szerepet.¹²⁶ Végig nézve a karneváli felvonulásokat az elmúlt néhány évben kijelenthető, hogy a legsikeresebb táncosok testalkatukat tekintve nem felelnének meg a mai európai szépségideálnak, amely inkább a karcsú testet preferálja.

A test mellett, amely nyilvánvalóan központi szerepet kap a szambánál, a karneváli kosztüm is kiemelten fontos. A ruha, amely arra hivatott, hogy kiemelje a test

---

¹²⁵ A „szép” meghatározásánál a továbbiakban a brazil szerzőkre, illetve beszélgetőtársaim meglátásaira fogok támaszkodni.

¹²⁶ TAVARES, S. 2011.

szépségét, ez esetben inkább a láttatást célozza, mintsem az eltakarást. Hozzá kell tenni, hogy a felvonulásokon előfordul, hogy teljesen meztelenül lépnek fel a szamba táncosnők. Ez esetben a fej-, illetve kardísz, valamint a cipőn kívül nem viselnek mást a szambások. A tökéletes ruhák tervezése és megalkotása legalább olyan fontos az előkészületek során, mint a test felkészítése a karneváli felvonulásra. Tekintve, hogy a szambaiskolák közötti legnagyobb versenyről van szó, minden részletre nagy hangsúlyt kell fektetni. Az ideális itt is az, ami feltűnő, azaz képes felhívni a figyelmet viselőjére, egyedi és kreativitást mutat a tervező részéről. Egy-egy kosztüm megalkotása, a felhasznált anyagoktól függően, igen nagy összegbe kerülhet. Nem ritka a több millió forintot érő ruha sem. A díszítő elemek általában drágakövek, gyöngyök és tollak. Bár könnyűnek tűnhetnek, a kar-, és fejdíszek a fémváz miatt igen súlyosak, amelyek viselését sokáig tanulják a táncosok.

A kosztüm mellett a másik legjellemzőbb „kellék” a bateria, azaz a javarészt dobosokból álló zenekar, amely a zenét szolgáltatja a tánchoz. Brazíliában minden szambaiskola rendelkezik saját bateriával, amely évről évre új szerzeménnyel vesz részt a karneválon. Gyors és lassabb tempójú részek követik egymást, amelyekhez a táncosok lépései harmonikusan illeszkednek. A budapesti Brazil Kulturális Központ vezetője szerint az az igazi táncművész, aki a zene ritmusát képes követni, hiszen nem a bateria alkalmazkodik a szambások ritmusához, hanem fordítva. Éppen ezért fontos, a biztos tánclépések ismeretén túl, hogy a táncos kreatív és improvizatív legyen, ezáltal pedig képes legyen mindig megújulni és lenyűgözni a közönséget tánc tudásával és elhithetni, hogy ez nem sokévnnyi gyakorlás eredménye, hanem valami, ami a *„vérükben van”*. Jól látszik, hogy a zene és a tánc elválaszthatatlan egymástól, csak ezek szimbiózisa eredményezhet tökéletes táncelőadást. Emellett pedig a kívánt összehatás elérése végett természetesen szükségeltetik még a szép táncosnő is.

Annak érdekében, hogy tisztán lássuk, miért is olyan parancsoló erő a szamba a táncosok életében ismernünk kell a szociokulturális hátteret, amelyben a tánc megjelenik. Egyfelől, ahogy korábban már szó esett róla, a szamba nagyon gyorsan nemzeti identitást kifejező szimbólummá lépett elő. *„Szambát énekelni és táncolni mindenki tud”*, de csak kevesen kapnak esélyt, hogy a közönség előtt is megmutassák tudásukat. Manapság ugyan, elsősorban a vallásos, illetve az értelmiségi közegekben,

egyre gyakrabban lehet hallani negatív megjegyzéseket a szambát illetően, ez azonban a szamba általános társadalmi megítélésén nem tudott nagymértékben változtatni. Szamba királynőnek lenni még mindig presztízs, egy meglehetősen jó befektetés anyagilag és szociális értelemben is. A legelismertebb rainha de bateria-k ugyanis számolhatnak az állandó felkérésekkel, médiaszereplésekkel, újságok címlapjain való megjelenéssel. A karneválok sztárjaivá válnak, ezen keresztül pedig az egész országban hírnevet szerezhetnek maguknak. Olyan investálás ez, amely visszavonulásuk után is nyereséges marad, hiszen a legnagyobbakat még később is számon tartják.

Tekintetbe kell vennünk itt továbbá azt is, hogy Brazíliában a gyenge gazdasági helyzet miatt sokak számára a karnevál, valamint az aköré épülő szórakoztatóipar jelenti az egyetlen megélhetési lehetőséget. Éppen ezért a táncosok szemszögéből a tökéletességért való küzdelem egyben a reményt is jelentheti, hogy egyre magasabb pozíciót érnek el egy-egy szambaiskolában, ezáltal pedig talán gazdasági helyzetük megoldódik.

Meglátásom szerint a szamba szépségeszménye minden esetben az azt körülvevő kulturális kontextus szerint formálódik. Nem érthetjük meg a szambát a zene-tánc-test egységének vizsgálata nélkül, de a társadalmi környezet, amelyben megjelenik ugyanolyan fontos tényező. A népzene kapcsán Szilágyi Dániel jegyzi meg, hogy „bármilyen eredetű is a zene, az a hely szelleméhez igazodik majd. Hívhatnánk népzene helyett helyzenének, földrajzilag meghatározott zenének”.¹²⁷ Bár a szamba esetén most csak a táncról beszélek, ez az idézet találó a karneváli szamba Brazília határain kívül való megjelenését illetően is. Jacques Maquet említi továbbá, hogy a tárgyak számára új valóság konstruálódik eredeti környezetükből kiszakítva, így nyernek értelmet azon társadalomban, amelyben bemutatásra kerülnek.¹²⁸ Meglátásom szerint azonban nem csupán a tárgyi, de a szellemi kultúra darabjai sem funkcionálhatnak ugyanúgy egymásik, merőben eltérő közegben. A művészetet mindig a környező valóságban kell értelmezni, hiszen nem válik külön sem a társadalmi szervezetektől, amelyek támogatják, sem a gazdaságtól.¹²⁹

---

¹²⁷ SZILÁGYI D. 2007. 260.

¹²⁸ MAQUET, J. 2003. 35.

¹²⁹ MAQUET, J. 2003. 15.

A Magyarországon élő brazil szambatáncosokkal a magyarországi viszonyokról beszélgetve hamar kiderül, hogy az imént említett elméletek nálunk is helytállóak. A szamba magyar kulturális kontextusban jelentősen átalakul, igyekszik igazodni az új feltételekhez. Nemcsak a tánc maga, de a hozzátartozó szépségeszmény is megváltozik. A szépség ideája itt egyfelől az „európai ízlés” szerint transzformálódik, így a nőies, kissé kerekded idomok helyett, nálunk inkább a vékony, izmos test preferálása a jellemző. Másfelől viszont megfigyelhető, hogy bárhogyan is nézzen ki egy brazil táncosnő, maga a tudat, hogy brazil, ami egyértelműen szinonimája az egzotikusnak, már gyönyörűvé és kívánatosá teszi a táncost. Jellemző, hogy mivel a Budapesten élő szambások hazájukban nem táncolásból éltek, a kemény edzés a „tökéletes test” eléréseért, amely a profi szambistákat jellemzi Brazíliában, nem volt szerves része mindennapjaiknak. Budapesten a magas és vékony, valamint az alacsony és teltebb táncosnők egyaránt népszerűek. A Brazil Központ tánctanára saját maga is bevallotta, hogy az ő testalkata nem kimondottan egy szambatáncos alkata. Családja meg is lepődött, amikor megtudták, hogy Magyarországon a capoeira mellett szamba show-kat csinál, és karneváli szambát oktat. Elmondása szerint ő mindig is inkább sportos volt és a laza stílus áll hozzá közelebb. Ugyanakkor meglátása szerint a szamba nőiessége egy szerep, amelyet ő bármikor képes magára öltetni, így tánc közben is jól tudja érezni magát. Ma már sokrétűbb a tudása, mint annak idején a nővérének volt, akinek, véleménye szerint, mindig jobban állt a tánc, mint neki. Gyakran említi is testvérének, hogy jöjjön Magyarországra táncolni a csoportjába: *„gyúr egy kicsit és már jöhet is”*.

Jól látszik, hogy amint felmerül annak a lehetősége, hogy közönség előtt táncoljon valaki, már fontos szemponttá válik a kinézet. Ugyanez a beszélgetőtársam egy ideig nem is vett részt a bemutatókon táncosként, mondván, hogy *„tudom, hogy brazil vagyok, de amíg nem fogyok öt kilót, nem lépek fel”*. Ez a kijelentés egyfelől reflektál a magyarok részéről meglévő, illetve meglévőnek gondolt sztereotípiákra is, azaz, hogy a *„brazilok nem szégyenlősek”*, és a testük megmutatása közönség előtt nem jelent nagy gondot számukra akármilyen legyen is az. Szerinte a magyaroknak fontos az, hogy *„tökéletes testű”* nőket lássanak a színpadon, ez azonban az *„európai ízlés”* szerinti *„tökéletesség”*, amely véleménye szerint nem elégedne meg egy brazil szambatáncossal, hiszen nekik *„nagy a seggük és hájasak”*. Ez a kijelentés is mutatja, hogy a brazilok ízlése

az Európában töltött néhány év után némiképp átalakul. Lehetséges, hogy hazájukban is elismernék a súlyfelesleget, de az nem kapna negatív felhangot. Magyarországon azonban az itteni lányokhoz hasonlítva kezdik el vizsgálni magukat, és a magyar ízlés szerint ítélik meg, hogy ki a csinos és miért. A magyar szambásokat sokkal kifinomultabbnak tartja a Kulturális Központ tánctanára, akikhez képest a brazilok közönségesnek tűnnek, vagyis *„jobban megmutatják, amijük van.”* Egy nyolc éve Budapesten élő férfi beszélgetőtársam szintén megjegyezte már, hogy mikor több év után hazatért más szemmel kezdte nézni a brazilokat, és egy alkalommal a plázában sétálgatva megjegyezte barátjának, hogy már alig várja, hogy visszatérjen Európában, mert *„itt mindenki olyan csúnya”*.

A „magyar ízlésnek” való megfelelési vágy nemcsak a fizikai megjelenés szempontjából erőteljes, de hatással van a szamba kiegészítő elemeire is, mint például a fellépő ruha és a zene. Amint erről már volt szó, szambázni nem lehet sokat takaró ruhában. A szamba táncosból kell, hogy áradjon a nőiesség és az erotika, amelynek egyik leghatásosabb kiemelője a kosztüm. Budapesten gyakran előfordul, hogy a megrendelők azt kérik, hogy ne a tradicionális jelmezben, hanem valamivel szolidabb ruhában jelenjenek meg a táncosok. Így történhet az, hogy Magyarországon kristályok és tollak helyett zöld-sárga színű szoknyában és felsőben lépnek színpadra a lányok. A magyar profi táncosok általában rendelkeznek saját „autentikus” kosztümmel, a brazil lányok pedig rendszerint több különböző darabbal is büszkélkedhetnek. A ruhák beszerzése, a brazil típusú esetén, történhet megrendelés által brazil készítőtől. Ebben az esetben egy Brazíliában élő mestert bízhatnak meg, aki személyre szabott kosztümöket tervez. Ha kevésbé költséges megoldást keresnek a táncosok, általában maguknak készítik el a ruhákat. Ez utóbbival csupán annyi a probléma, hogy nem tudnak olyan alapanyagokat beszerezni, például különböző madarak tollai, amelyek megszokott kellékei a szamba öltözéknek. De figyelembe vesznek olyan szempontokat is, mint az állatok védelme, így van olyan táncos, aki azért használ gyöngyöket, mert nem tartja helyesnek a madarak megfosztását a tollaiktól. Az egyéni ruhakészítéskor az alkotó és majdani viselő ízlésére van bízva a ruha megtervezése, ugyanakkor odafigyelnek arra is, hogy ne fektessenek bele akkora összeget, amely esetleg nem térül meg az idők során. Egyik adatközlőm elmondása alapján Brazíliában egy-egy szamba királynő ruhája vetekszik egy autó árával,

de véleménye szerint nálunk senki nem költene ennyi pénzt egy kosztümre, hiszen nincs annyi fellépésük, hogy kifizetődő lenne. Az ő és táncos társai ruhája általában 50-200 ezer forint között mozog, a felhasznált anyagtól és a készítőtől függően. Ezek a ruhák tartósnak mondhatók és drágaságuk miatt nem is gyakran cserélik a táncosok.

Budapesten a zene kapcsán is tapasztalhatunk némi változást. Jóllehet, hogy a főváros két bateriával is büszkélkedhet, mégsem mondhatjuk, hogy ezek és a táncosok összeforrott egységet alkotnának. Általában csupán az évente megrendezendő brazil karnevál és a nagyobb szabadtéri rendezvények alkalmával csatlakozik bateria is a táncosokhoz. Ráadásul létezik egyfajta rivalizálás is a két zenekar között, csakúgy, mint a táncosok között, éppen ezért a két tábor együttműködésére eddig még nem volt példa. A táncosok és a bateria összefonódását leginkább az gátolja, hogy a fellépések alkalmával sok esetben csak szambásokra van szükség, élő karneváli zenét nem igényelnek az előadáshoz. Legtöbbször valamilyen nálunk is ismert populáris „latin dal” szolgál aláfestő zenének. Beszélgetőtársaim szerint ennek hátterében az is állhat, hogy a bateria által játszott zene talán unalmas lenne a magyar közönségnek, hiszen ott nincs ének, és csupán az avatott fülek veszik észre a számok közötti különbségeket. Brazíliában viszont teljesen természetes, hogy mindenhol szamba szól. Az utcai bulikban, bárókban bármikor lehetőség nyílik szambázni egy kicsit, hiszen, ahogy az egyik beszélgetőtársam fogalmazott, ez „*tradíció náluk*”. Ezen kívül pedig az elhagyott gyárakból kialakított diszkók adnak alkalmat a szamba gyakorlására, amelyet elmondása alapján senki nem tanít nekik, egyszerűen ellesik a lépéseket az idősebbektől. A Brazil Központ vezetője, aki tíz éve él Budapesten elárulta, hogy már neki is figyelnie kell a ritmusra, régen minden lépés jött magától, de amióta más zenei közegben él, elszokott a szerinte túl erőteljes, gyors ritmusú zenétől, és hozzászokott a lágyabb, lassabb „*magyar dallamokhoz*”. Érdekes módon a Magyarországon nagy sikert aratott brazil, illetve annak gondolt slágerek hazájukban alig vagy egyáltalán nem ismertek. A táncosok viszont, alkalmazkodva a magyar viszonyokhoz, beveszik ezeket a dalokat a repertoárjukba és fellépésekkor vagy táncórákon a magyar füleknek ismerős „brazil” dallamokat preferálják.

Az egyik budapesti, saját maguk által „autentikusabbnak” titulált bateria tagjai nagy hiányosságnak vélik, hogy nálunk a szambatáncosok, bateriák és a capoeirások

együttműködése nem történik meg. Európa más országaiban, az egyik zenekari tag állítása szerint, sokkal jellemzőbb az összetartás a brazil előadók között, ami lényegesen autentikusabb performanszokat eredményez. Ráadásul nálunk még a közös előadások előtt is csak ritkán próbálnak együtt a táncosok a bateriával. Magyarországon a brazil karneváli szambát játszó zenekarok többnyire szambatáncosok nélkül lépnek fel, miáltal elveszíti a performansz az esszenciáját. Ennek kiküszöbölésére igyekeznek minél több szabadtéri rendezvényt szervezni a brazil kultúra bemutatásának szentelve, de anyagi okokból, és támogatás híján ez csak ritkán tud megvalósulni.

Összegzésként elmondható, hogy a szamba rendelkezik egyfelől egy ideológiai, eszmei szépséggel, hiszen a nemzeti identitás egyik legjellegzetesebb alkotóeleme, amelynek megtestesítőjének, azaz rainha de bateria-nak lenni még mindig presztízserértékkel bír, népszerűséget, anyagi és szociális tőkét jelent a táncosoknak. Másfelől pedig a szamba fizikai valójában is szép, ha megfelel azoknak a követelményeknek, amelyeket az adott kulturális közeg felállít. Így Brazíliában a „tökéletes” szamba show csak akkor születhet meg, ha adott egy tehetséges és gyönyörű táncos (a szép itt a brazil ízlésnek megfelelőt jelenti), aki képes együtt működni a bateriával, amely évről évre népszerű dallamokat tud alkotni. Ezen kívül pedig elengedhetetlen, hogy a részletek is tökéletesek legyenek, úgymint például a szamba kosztüm és egyéb kiegészítők. Csak ezen elemek harmóniája tud sikeressé tenni egy szambatáncost.

Ehhez képest Magyarországon a szamba eszmei szépsége nem létezik, hiszen nem képezi a kultúra szerves részét, ráadásul az emberek nagy része, a közhelyeket leszámítva, nem rendelkezik elegendő tudással a szambát illetően. Fizikai értelemben ki kell emelni, hogy minden esetben a helyi ízlés teremti meg a szépség fogalmát a szambán belül. Jól látszik ez, ha a magyar viszonyokat tekintjük, hiszen itt a tánc szinte minden összetevője átalakul. Az individuális és improvizatív szambából csoportos és koreografált tánc lesz, amely nem mellőzi az egyéb brazil és latin táncokból vett elemeket sem. Szükség van erre, hiszen így lesz mozgalmas és érdekes, azaz szép az előadás a magyar közönségnek. A szamba táncosokat illetően a szépség szintén nem egyértelmű. Széppé tehet egy táncosnőt maga a tudat is, hogy ő brazil, ami az egzotikussal párosul a magyarok képzeletében. Ugyanakkor a realitás az, hogy a brazil

nők általában a magyarokétól eltérő fizikai testfelépítéssel rendelkeznek, ami már nem olyan vonzó. Éppen ezért a magyar publikum számára a kritériumok érdekes elegyet teremti meg a tökéletes táncosnőt, aki kicsit „latinos”, barna vagy fekete haja van, ideális esetben a bőre is kreol, ugyanakkor testalkatát tekintve vékony, inkább magas. Jól látszik, hogy minden téren az állandó kompromisszum jellemzi a magyar szambát, amely széppé válik ezáltal új közegében, széppé kell, hogy váljon előadói számára is, hiszen ez jelenti számukra a megélhetést.

„Autentikusság” és kreativitás a táncban

Az előzőek alapján jól látszik, hogy a magyar igények kiszolgálása érdekében a táncosoknak mindent el kell követniük, hiszen ez fogja megtartani a régi megrendelőket és vonzani az újakat. Megtudtuk azt is, hogy a brazil táncosok előszeretettel lépnek fel tanítványaikkal, mert meglátásuk szerint a magyar lányoknak nagyon jól áll ez a tánc, és sokan közülük még össze is téveszthetők latin-amerikai társaikkal, ami kimondottan előnyös az „eredeti” brazil szambát bemutató fellépéseken. Úgy vélem, hogy a szamba tekintetében az autentikusság mást jelent a magyaroknak, és másképp gondolkodnak erről a brazilok is. A legtöbb megbízónál ugyanis az autentikusság a külsőségekben nyilvánul meg, kitétel ugyanis, hogy brazil származásúak legyenek a táncosok, azaz „latinos” kinézetű, sötét hajú és bőrszínű, valamint portugálul beszélő lányokat akarnak látni a színpadon. Ahogyan egy beszélgetőtársam fogalmazott: *„A felkérőt nem érdekli csak az, hogy barna legyen és szambázzon. Sokszor nem is tudnak különbséget tenni.”* Egyértelművé vált, hogy itt az egzotikum iránti igény dominál, amely egy erősen sztereotipizált képen alapul. Ily módon nem veszik figyelembe, hogy Brazíliában is élnek szőke hajú, világos bőrű nők, ráadásul a brazil karneválok előszeretettel szerepeltetik az ilyen fizikai jegyekkel rendelkező táncosokat is. Van olyan profi magyar táncos, akinek muszáj volt barnára festetnie a haját, hogy továbbra is felléphessen társaival. Ezen túlmenően pedig bevett szokás, hogy a brazil táncosok portugálul beszélnek a rendezvény szervezői előtt a magyar lányokhoz, akik általában nem beszélik ezt a nyelvet, illetve csak néhány fontosabb kifejezést ismernek, amit alkalmazni tudnak annak érdekében, hogy fenntartsák a látszatot, hogy brazilok.

Az autentikusság kérdése azonban nem csupán az előadók fizikai megjelenésével, származásával kapcsolatban vetődik fel. Az általuk bemutatott szamba eredetiségéről is szót kell ejteni. Először is azt kell leszögeznünk, hogy több színtéren is meg kell vizsgálni, hogy mit is jelent az autentikusság a szambában. A nagy közönség számára összeállított előadások különböző nemzetiségű és műfajú elemek keveredéséből születnek meg. A koreográfiákról így vélekedik egy São Paulo-i táncosnő: *„A koreográfia itt a különböző latin táncok elemeinek keveréke. Azért, mert nem tudnak különbséget tenni a magyarok, na meg fel kell dobni a show-t.”* Ez a fúzió eleve kizárja az eredetiséget a performanszokból, ugyanakkor ez a transzformáció szükséges a megélhetés biztosítása miatt. Beszélgetőtársaim szerint egy autentikus produkció nem is lenne olyan „érdekes” a magyar közönség számára. Akkor hát miben is kell látnunk a szamba eredetiségét? Létezik-e egyáltalán ilyen? Ha szemügyre vesszük, mennyi átalakuláson ment keresztül a tánc hazájában is az évek során, felvetődik a kérdés, hogy akkor melyik változathoz is kellene hűnek lennie a Budapesten látható előadásoknak. Mivel is ismerkedhetnek meg az érdeklődők a Brazil Kulturális Központ szamba kurzusán? Tapasztalataim alapján elmondható, hogy az órák alatt nem csak a koreográfia elsajátítása zajlik. A résztvevők minden esetben tudást szereznek arról is, hogy a lépéseknek milyen története van, és Brazíliában hogyan változtak ezek az idők során. A lépések gyakorlatilag csak úgy érthetők meg teljesen, hogy ha valaki tisztában van azzal is, hogy milyen öltözetben, milyen kiegészítők viselésével táncolnak az előadók. Ezen túl pedig a zene ritmusa is iránymutató a szambában. Mivel nálunk mindezek hiányoznak, tekintve, hogy nem karneváli jelmezben, és nem is a bateria által játszott zenére tanulják a táncot, muszáj legalább elméletben megismertetni az eredeti kontextussal a szambázni vágyókat. Az igen keveset takaró bikiniszerű alsórész ugyanis magyarázatot ad arra, hogy miért kell szűken, szinte zárt lábakkal lépni a Rio-i stílusnál. Ez a ruhadarab ugyanis nemigen teszi lehetővé a magas lábemeléseket. A karok mozgatása, és a kéztartások meghatározott módja is a szamba kosztüm ismeretében válik értelmezhetővé, hiszen a táncosok karját tollak vagy kövek díszítik, amelyek nem megfelelő mozdulatok következtében könnyen beleakadhatnak a ruhába. A résztvevők tehát tudomást szereznek arról, hogy ez a tánc (is) a zene és egyéb járulékos komponensekkel összefüggésben alakul. A szamba órák alatt továbbá a morális változásokra is felhívja a figyelmet az oktató, azaz megtanulják a

hivatalos lépéseket, de a napjainkra bekövetkezett módosulásokat is megismerik a résztvevők. *„Régen anyámék szorított lábbal szambáztak, azóta már szemérmertlenebbek lettünk. (nevet)”* – mondja a tánctanár. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a régi és új stílus, a Bahia-i vagy a Rio-i lépés ne lenne egyenrangú hazájában és ne lehetne látni ilyen és olyan lépéseket, sőt azok ötvözetét is a karneválokon.

Jól látszik, hogy igen nehéz feladat meghatározni, hogy melyik változatban is lakozik a szamba eredetisége. Nyilvánvaló az is, hogy egy élő kulturális elemről beszélünk, amely együtt változik a társadalommal, amely életben tartja, és magán viseli a gazdaság változásait is, amelytől szintén nem függetlenítheti magát. Nem egy 'revival'¹³⁰ vagy 'survival'¹³¹ jelenségről beszélünk, mint például a magyar néptánc esetében, amelyet ma már elsősorban a táncházak tartanak életben, és nem képezi a mindennapi élet szerves részét. Ellentétben Brazíliával, ahol már kisgyermekkorban megismerkednek a tánccal, olyan környezetben szocializálódnak, ahol a szamba a mindennapok része, beszélnek róla, hallgatják és táncolják. Nem csupán a karnevál idején népszerű ez a tánc, és nemcsak a felvonulások fellépőinek sajátja ez, de a nézők közül feltehetőleg bárki képes lenne együtt táncolni a passistákkal. Ahogy a B.K.K. szamba oktatója is meséli: *„Ez tradíció nálunk, nincs tánctanár. Senki sem tanártól tanulja vagy iskolában. Utcai bulikban, bárókban alap, hogy ilyen zene megy és akkor a nagyoktól el lehet lesni. Szüleim is jól táncoltak, csak ők más stílust képviseltek. Én 14 éves korom körül kezdtem el táncolni. Később szociális házakban már tanítottam is táncot. A nővérem sem tanártól tanult, ő például a tévéből tanult meg szambázni.”*

Kijelenthető, hogy minden előadó, aki Budapesten él, saját szülővárosának, régiójának autentikus szambáját sajátította el Brazíliában. Új környezetben, új célok elérésének eszközeként azonban szükséges volt, hogy a tánc bizonyos elemektől megszabaduljon, másokkal gazdagodjon. Egy szóval az egyénileg elsajátított, saját szórakoztatásra használt táncnak át kellett alakulnia közönség előtt bemutatott performanszá. Ráadásul olyan kontextusban, illetve olyan közönség előtt kell feltűnnie,

---

¹³⁰ A Magyar Néprajzi Lexikon meghatározása szerint a revival „valamely már funkcióját veszített vagy csak emlékének számító kulturális jelenség újjáéledése, újbóli funkcionálása.” BODROGI T. 1981a. 347.

¹³¹ A survival esetében szintén a Magyar Néprajzi Lexikon definíciójára gondolok: „Kulturális csökevény; olyan kultúrelem, amely eredeti kialakulásának és teljes funkcionálásának korából régebbi jelentőségét elveszítve, a megszokás erejénél fogva későbbi időszakokban is fennmarad.” BODROGI T. 1981b. 506.

amely nem rendelkezik megfelelő tudással a szambáról, ami megnehezíti, hogy az az eredeti jelentésében értelmezhető legyen. Nincsenek meg, illetve csak redukált formában a kiegészítő elemei a táncnak (zene, ruha), amelyek által teljessé válhatna az előadás.

A szamba tehát újraértelmeződik az új helyszínen, ezt az adaptációt azonban a tágabb brazil közösség nem nézi jó szemmel. Ők ugyanis „brazil szemmel” nézik az előadásokat és éppen az autentikusságát hiányolják a szambának. Meglátásuk szerint csak egy módon lehet szambázni, és az pedig a brazil stílus. Amit Magyarországon látunk, csupán „*az európai turistáknak szól.*” Meglátásom szerint ez a megalkuvás teszi a brazil közösség többi tagja által lenézetté a brazil szambások tevékenységét Budapesten. Olyan eset is előfordult azonban, amikor a Brazíliában élő táncosok kérdőjelezték meg a budapesti szamba oktatás színvonalát. A B.K.K. tánccsoportjának egyik tagja Rio de Janeiro-ba tett látogatása során itteni tanára javaslatára felkeresett néhány táncost, hogy tőlük is tanuljon egy-két új lépést. A felkeresettek közül az egyik személy azonban elég rossz színben tűntette fel a budapesti tánciskolát. Azt kifogásolta ugyanis, hogy a Budapesten élő oktató régi koreográfiákat használ, mind az axé-nál¹³², mind a samba enredo-nál, az ő szavaival egy „nemzeti szégyen” az itteni tevékenysége. A szamba oktató reakciója a következő volt: „*Miért én? Aki tanítottam frevo-t¹³³ a magyaroknak. Igaz, hogy az én show-imban van tcham¹³⁴, lambada, karnevál, de logikus, hogy, aki Európában a show-ból él, tudja, hogy törődni kell a szórakoztató zenével. De ezen kívül van afro, afoxé¹³⁵, frevo, maracatu¹³⁶ stb. Az a baj, hogy brazil akar leégetni brazilt. A rosszindulatuk hálátlanság, mert ha valaki ideérkezik, felajánlja, hogy ad órát a csoportnak, én kinyitom a kaput, még fizetek is érte. És utána ez történik. Ami a legnevetségesebb, hogy én nem a könyvekből tanultam a brazil kultúrát. Nem a Google-ről sajátítottam el mindent az elmúlt 10 évben. A cirandát¹³⁷ az anyámmal tanultam, Dona Nene-vel, aki rendszeresen járt a Dona Duda cirandájába. Frevot is csak az*

---

¹³² Axé: Salvador de Bahia-ból eredő zenei stílus és tánc. A Bahia állambeli karneválok legnépszerűbb tánca.

¹³³ Frevo: a Recife/Olinda-i utcai karneválok tipikus tánca és zenéje.

¹³⁴ A „tcham” szó az erotikus táncra utal.

¹³⁵ Afoxé: Afrikából érkezett a rabszolgákkal ez a tánc Brazíliába, amely joruba nyelven „a boldogság táncát” jelenti. Sok vallási ünnep alapját képezte ez a tánc.

¹³⁶ Maracatu: Pernambuco állambeli afro-brazil eredetű zenés előadás.

¹³⁷ Ciranda: tánc és zenetípus Pernambuco területén, amelyet a halászok feleségei nagy kört formálva adtak elő, miközben férjeiket várták, hogy visszatérjenek a tengerről.

apámmal tanultam, majd mestre E.T.-vel. Az Amante das Flores-szel nevelkedtem. Ha a show-ba beleteszem a tchamot és a show de mulatas-t¹³⁸ azért van, mert megtehetem, szeretem, értékelem, és szükségem van rá. És mert nem félek kimutatni a szexualitásomat, és bemutatni a népemet. Folytassák csak ezek a caxambu-t¹³⁹ a tengerparton a megváltott kultúrájukkal, beszélve rosszakat a földijeikről, akik a -10 fokban itt vannak és próbálják ezt túlélni, és bemutatni az országunkat.”

Meglátásom szerint ez a néhány sor hűen tükrözi mindazt, amiről az előbbieken szó esett. A Budapesten élő brazil táncosok otthoni környezetben megszerzett tudásukat a helyi viszonyokhoz igazítva próbálják átadni. Mivel a „show-ból élnek”, a szórakoztatás kerül az első helyre, ami háttérbe szoríthatja az „autentikusságot”. Egy-egy fellépés koreográfiájának megalkotása, a magyarok preferenciáit is szem előtt tartva, teljes mértékben a táncosok saját ízlését és kreativitását tükrözi. Bár gyakran támaszkodnak máshol már bemutatott szamba show-k koreográfiáira, ezeket is a saját elképzeléseikhez igazítják. Így tett a Kulturális Központ szamba tanára is, aki egy Ausztráliában tevékenykedő tánccsapat egyik szamba show-jának koreográfiáját tanította a 2013 januárjában induló szamba kurzus első részében. Némiképpen ugyanakkor átformálta azt, mivel az előadás néhány lépése nem tetszett neki, a koreográfiához tartozó zenét viszont megtartotta.

Az imént említett tánctanfolyam első óráján a tanár „autentikus brazil” táncokat ígért a jelenlévőknek, hiszen azt fogja tanítani, amit ő maga is az édesanyjától sajátított el. A kurzus végére pedig mindenki különbséget fog tudni tenni az axé, Rio-i és Bahia-i szamba stílus, és egyéb afrobrazil táncok között. Meglátása szerint „*nincs már olyan, hogy csak egy tánc. Minden keveredik. Nemrég láttam a La Bodeguitában¹⁴⁰, hogy a kubaiak is nyomják a brazil elemeket.*” Éppen ezért a kurzus alatt a résztvevők is vegyes koreográfiákat fognak tanulni. Ennek hátterében azt a gyakorlati okot is látnunk kell, miszerint maga a tanárnő is a kurzust használja, hogy visszarázódjon a táncba, mivel egy ideig különböző okok miatt nem oktatott táncot. Mostanában azonban ismét elkezdett

---

¹³⁸ Show de mulatas: a szambaiskolák bateriájának, de legalábbis egy részének, és a passistáknak olyan közös fellépése, amely nem a karneváli felvonuláson történik.

¹³⁹ Caxambu: hangszer, amelyet az afrikai rabszolgák előszeretettel használtak ünnepeiken.

¹⁴⁰ A La Bodeguita del Medio egy 2012 decemberében megnyílt kubai étterem, ahol esténként élő kubai zene és show táncosok szórakoztatják a vendégeket.

fellépéseket vállalni, ezért szükséges, hogy ismét jó formába kerüljön és maga is begyakorolja a koreográfiákat.

Ezek után félrevezető lenne azt gondolni, hogy Magyarországon egy szamba show alkalmával ugyanazt látja a közönség, mint mondjuk Rio de Janeiro utcáin a karnevál idején. Éppen ezért nem is érdemes a szamba autentikusságát ahhoz viszonyítva megítélni, új kategória használatára van itt szükség. A magyar változat nem rosszabb és nem is jobb, mint annak eredetije, egyszerűen más. Véleményem szerint a fogyasztói társadalom igényei alapján megszülető új műfajról kell itt beszélnünk. Éppen ezért sokkal relevánsabbnak találom, ha a Budapesten látható performanszokat a Brazílián kívül megjelenő szamba előadásokkal vetjük össze, bár hozzátenném, hogy ez sem mindig helytálló tekintve, hogy különböző országok, akár Európán belül, akár más kontinensről beszélünk, igen eltérő kondíciókat biztosítanak a brazil bevándorlók számára, ami kihatással lesz a szamba alakulására is. A jelenség új megnevezése lehetne a beszélgetőtársaimnál is megjelenő „*magyar stílusú szamba*”, de mivel nem minden esetben csak a szamba elemei kerülnek reprezentálásra a fellépések során, hanem ezek egyéb latin táncokkal ötvözött elegye, érdekesebbnek tartom, ha ilyen esetekben a globálissá vált „latin show tánc” elnevezéssel élünk. Találó lehet itt a hibridizáció (vagy kreolizáció) fogalmát használni Eriksen nyomán, amely két vagy több kulturális áramlat vagy tradíció összekeveredését és egymásra hatását fejezi ki.¹⁴¹ A szerző a világzene kapcsán említi ezt a definíciót, de véleményem szerint esetünkben is indokolt a használata.¹⁴² A brazil kultúra ezen darabjának vizsgálatakor jól látszik, hogy egy-egy kulturális elem milyen rugalmasan képes alkalmazkodni az új feltételekhez azért, hogy új formában, új célok elérése miatt, de tovább éljen.

Identitás és szamba

Kunt Ernő szavait idézve „a kultúra az élet leéléséhez adott helyen, időben és társadalmi térben érvényes használati utasítás.”¹⁴³ Meglátásom szerint a Budapesten

---

¹⁴¹ ERIKSEN, T. H. 2006b. 372.

¹⁴² Danielle Hedegard a capoeira külföldön való megjelenése és új környezetben való re-interpretálása kapcsán szintén hibridizációról beszél. HEDEGARD, D. 2012.

¹⁴³ KUNT E. 2003. 116.

élő brazil szambatáncosok esetében is igen helytálló ez a kijelentés. Olyan csoportról van itt szó ugyanis, amely egy kulturális szimbólumot eszközként használ annak érdekében, hogy anyagilag biztosítani tudja magának a megélhetést Magyarországon. De nem merül ki ennyiben a szamba szerepe ezen személyek életében. A tánc hatással van identitásuk alakulására is. Feladatuk itt ugyanis az, hogy „*brazilok maradjanak*”, hiszen a brazil nemzet „tipikus” kulturális elemét kell reprezentálniuk. Még hozzá egy olyan kontextusban kell megtenniük mindezt, amely meglátásuk szerint inkább a beolvadást követelné meg, mintsem a különbözőséget. Migránsként szerintük akkor válhat könnyebbé az életük, ha mindent elkövetnek annak érdekében, hogy igazodjanak a befogadó társadalom normáihoz. Ezért próbálják megtanulni a nyelvet, minél jobban megismerni a magyar kultúrát. Hatványozottan igaz ez az olyan személyeknél, és ők vannak többségben, akik magyar férfihoz mentek feleségül. Esetükben valamelyest elvárás-ként is jelenik, hogy legalább „*részben magyarrá váljanak*”. Minden törekvésük ellenére a tény, hogy „egzotikusnak” kell maradniuk, megnehezíti ezt a folyamatot. Cohen szavai érvényesek erre a csoportra, hiszen a kultúra mint identitás jelenik meg náluk, azaz egy emblematizált kultúrán keresztül próbálnak megnyilvánulni.¹⁴⁴ A brazil kultúra a legjelentősebb identitásforrás marad számukra, még akkor is, ha már hosszú ideje élnek Magyarországon, és magas szinten elsajátították a nyelvet, illetve rendelkeznek magyar rokonokkal.

A szambázással töltött évek más aspektusból is befolyásolják a táncosok identitásának alakulását. Kezdetben talán nem mindenkinél esett pozitív megítélés alá ez a cselekvés, az elért sikerek és az egyre több megrendelő és a közönség által tanúsított elismerés azonban megváltoztatták a tánchoz való hozzáállásokat.

Csakúgy, mint a capoeiristák esetében, a táncosoknál is megfigyelhető az igény az elismerésre¹⁴⁵. A fellépések változásokat eredményeztek a szambatáncosok önértékelésében. Meglátásuk szerint a férfiak körében igen népszerűek, a nők részéről pedig irigység tárgyai, ez az „állapot” pedig egy új státusz megszületéséhez vezetett.

---

¹⁴⁴ COHEN, A. P. 1997. 101.

¹⁴⁵ Brazíliában a capoeira mestereket nagy tiszteletben tartja a capoeiristák közössége. Ezt a „sztárolást” azonban Magyarországon nem mindig kapják meg a tanítványok részéről, ami egészen odáig vezethet, hogy elhagyják az országot a mesterek. Egy 9 éve capoeirázó magyar beszélgetőtársam szerint e mögött az állhat, hogy nálunk csak szolgáltatásként tekintenek erre a harcművészetre, nem része a kultúrának, ezáltal nem várható el, hogy ugyanolyan szerepe és megítélése legyen, mint Brazíliában.

Mind fizikai megjelenésüket tekintve, mind pedig a kultúra által, amelyet képviselnek, kiválnak a magyarok közül, az „egzotikum” megjelenítői lesznek. A „csodálat”, amellyel a magyar közönség részéről szembe találták magukat, önbizalom növelő hatással bír és megerősíti őket abban, hogy folytassák ezt a tevékenységet. Budapesten ők számítanak a karneválok szamba királynőinek és erre nagyon büszkék is.

Meglátásom szerint helytálló Maria Xavier megállapítása, miszerint a migráció eszköz lehet az identitás rekonstruálásához, illetve az én újradefiniálásához.¹⁴⁶ A kilépés, menekülés a társadalomból, akár helyváltoztatás formájában is, a vágyott szociális státusz megtalálásának lehetetlenségét fejezheti ki. A migráció egy lehetséges formája ezen elégedetlenség kimutatásának.¹⁴⁷ Esetünkben ezt a kijelentést támasztja alá a tény is, hogy a táncosok többsége alacsony státuszú, illetve középosztálybeli családokból származik, akik számára a társadalmi felemelkedés Brazíliában talán sosem lett volna megvalósítható. Magyarországon bár a megélhetés egy bizonytalannak mondható formáját választották, illetve meglátásuk szerint kénytelenek voltak választani, mégis társadalmi elismertséget adott nekik, amelyet otthon meglehet, sosem tudtak volna megtapasztalni. Ebből a nézőpontból „brazil szambatáncosnak” lenni presztízs értékkel bír. Ahogyan Da Matta is megjegyzi művében, a karneválok idején a világ a feje tetejére áll, és az embereknek lehetősége nyílik, hogy olyan szerepeket próbáljanak ki, amelyeket a valóságban sosem lenne módjuk megtapasztalni.¹⁴⁸ A Budapesten élő szamba táncosok esetében maga a karnevál megtestesítése lesz az a feladat, ami a „senkiből valaki lesz” élményét hozza el az életükbe.

Megemlítendő itt továbbá, hogy a szambatáncosok női identitására is kihatással van a tánc, van olyan, akinél a nőiség megélésének egyik legfontosabb eszköze lesz. Jól példázzák ezt a Kulturális Központ vezetőjének szavai, aki hosszabb tánc nélkül eltöltött időszak után a következőket mondta: *„Hiányzott már nagyon, mert csak itt tudok igazán nő lenni.”* Arra a kérdésre, hogy miért is szereti annyira a szambát, az alábbi választ kaptam: *„Mert a nőről szól. A nőiesség megéléséről. Itt nincs pár, nem kell másra támaszkodni. Igazi önkifejezés ez. Mert van az alaplépés és a díszítések, de ezeket szabadon variálhatja a táncos, ráadásul ki is találhat újat.”* Véleménye szerint ez a tánc

---

¹⁴⁶ XAVIER, M. 2007. 89.

¹⁴⁷ XAVIER, M. 2007. 63.

¹⁴⁸ DA MATTA 1986. 48-49.

nem csupán számára nyújt alkalmat a női identitás megélésére: *„Brazíliában a nőknek keményeknek kell lenni, a táncban lehetnek igazán nőiesek. Ezt fejezi ki a tánc.”* Bár a nőiesség kifejezéséről szól a szamba, meglátása szerint ez egy szerep, amit bárki magára tud öltetni. *„Attól nem kell valakinek cicababává válnia, hogy szambázik. De ami tény, az tény. A szamba ilyen, és ha ezt táncolja valaki, ezt a szerepet magára kell öltenie. Én sem vagyok ilyen alapból, de ha felveszem a ruhát, rögtön széles vigyor és erotika.”* Ugyanakkor, ahogyan az előző fejezetekben már volt erről szó, a szambatáncos nem lehet vulgáris, tudnia kell, hol húzódik a határ, amely még megenged bizonyos mozdulatokat, másokat viszont már nem. *„Eleve nincs rajtuk ruha, ezért nem lehet túlzásba vinni az erotikus mozdulatokat. Szemmel csábítanak és a kézmozdulatokkal, ugyanakkor ezekkel enyhítik is a túlfűtöttséget.”* Idéznék még néhány további megjegyzést is a Kulturális Központ szamba oktatója részéről, amely a magyar lányok mentalitásáról kialakított képet tükrözi vissza: *„Nem félek attól, hogy nagyon vadulnának, a magyar lányok nem azok a fajták, akik szétszednék a színpadot.”* A korábbi beszélgetéseink során elhangzottak alapján értelmezhetővé válik, hogy miben is látja az eltérést a brazil és magyar lányok között a nőiesség kimutatását illetően: *„Az a gond tudod, hogy a magyar férfiak nem 'gentlemenek', nem tudnak udvarolni. Nincsenek bókok, ezért a csajoknak nincs önbizalma, még a jóknak sem. Nem mernek csábítani, kimutatni nőiségüket. Én is depressziós lettem ettől, nem kaptam meg azt a bókalmazt, amit otthon minden nap. A brazilok viszont intelligensen hazudnak, nem közönségesen. Persze van olyan is. De elhitetik a nőekkel, hogy szépek és kíváncsok. A magyar lányoknál a szamba az önbizalmat adja vissza, fejleszti.”* Annak kifejtése azonban, hogy milyen szerepe is van a táncnak a magyar lányok életében, egy későbbi kutatás feladata lesz.

Az eltérő szociokulturális környezet és mentalitás determinálja, hogy milyen szerepe lesz a táncnak az emberek életében. Így míg a brazil nők életében lehetőséget kínál arra, hogy megéljék nőiségüket, addig a magyarok számára inkább ezen nőiség megtalálásához és az önbizalom növeléséhez járul hozzá a szamba. A különböző mentalitású személyek interakciója azonban sztereotípiák kialakulásához vezetett, ami megnyilvánul az imént idézett mondatokban is. Ez azonban nem kap negatív felhangot a brazilok részéről. A különbségek felfedezése és kommunikálása sokkal inkább

eszközként szolgál ahhoz, hogy „testre szabják” a táncot, azaz kiemeljék azokat a vonásait, amelyek könnyebben elsajátíthatók a magyarok számára, és befogadhatóvá tegyék azokat, amelyek „idegennek” tűnnek.

Összegzés

Végezetül szeretném röviden összefoglalni a kutatás eredményeit, és bemutatni, milyen lehetséges további kutatási irányok, feltárásra váró témakörök merültek fel a terepmunka során, amelyek egy újabb vizsgálódás kiindulópontjai lehetnek.

Az előzőek alapján jól látszik, hogy a karneváli szamba műfajának Budapesten való megjelenése egy összetett, globális folyamat részeként értelmezhető. A kérdés vizsgálatánál figyelembe kell venni mind a „kibocsátó” ország érdekét, legyen az gazdasági vagy kulturális, mind pedig azt az új környezetet, ez esetben Magyarországot, ahol ezen kulturális elem interpretációja megtörténik. Brazíliában a nacionalizmus győzelmeként megszületett szamba, az egész országot reprezentáló kulturális szimbólummá vált. Rövid időn belül azonban ez a nemzeti szimbólum világszerte is a brazil kultúra egyik legismertebb jegyévé lépett elő. A globalizáció felerősödésével megindult a szamba árucikké válása, amely azonban nem volt egyedülálló jelenség, hiszen több más brazil kulturális szimbólum esetén is megfigyelhető ez, elég, ha az előzőekben is említett capoeirára gondolunk. Világszerte megjelentek a szambatáncosok, akik a „*trópusi paradicsom*” egyik legismertebb kulturális jegyét voltak hivatottak elhozni az emberek életébe. A szamba show-k mellett világszerte feltűntek brazil mintára szerveződő szambaiskolák is. Mindezt a globális folyamatok tették lehetővé, amelyek az információ szabad áramlása által hozzájárultak a távoli, „egzotikus” kultúrák megismerése és fogyasztása iránti igény megteremtődéséhez, valamint megkönnyítették eme szimbólum reprezentálóinak idegen országokban való eljutását, pl. a légi közlekedés általánossá válása révén.

Stuart Hall 'globális posztmodernnek' nevezi azt a jelenséget, amelynek jellemzői, hogy a stílusválasztás lehetőségei megsokszorozódnak, előtérbe kerül az átmenetiség, a pillanatnyiség, a múlandóság, a különbség és a kulturális pluralizmus. A nemzetek közötti kulturális áramlatok és a globális fogyasztás pedig 'megosztott identitásokhoz' vezethetnek. Ez a fogalom ugyanazoknak a termékeknek a vásárlóit, ugyanazoknak a szolgáltatásoknak az igénybevevőit, ugyanazoknak a képeknek és üzeneteknek a közönségét fogja össze olyan emberek körében, akik térben messze kerültek egymástól. A szerző szemléltetésképpen a farmer, illetve a szabadidőruha

példáját hozza fel, amelyek ugyanúgy jelen vannak Délkelet-Ázsiában vagy Európában, mint ahogyan az Egyesült Államokban. Nemcsak azért történik ez, mert a fogyasztás világszerte egyre nő, hanem mert valóban Tajvanon, Hongkongban stb. állítják elő azokat. Az indiai konyha sem kizárólag Ázsiában található meg, Európa szinte minden nagyvárosában találunk ilyen éttermet.¹⁴⁹ Meglátásom szerint ez az egzotikum iránti igény járult hozzá Brazília kulturális elemeinek globális szintű fogyasztásához is.

Magyarország esetében a brazil szambatáncosok némileg a már meglévő érdeklődésre alapozottan kezdték el munkájukat, sokkal helyénvalóbb azonban azt állítani, hogy „promóciós” tevékenységükkel nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy ez az igény felerősödjön és állandóvá váljon nemcsak Budapesten, de az ország számos pontján. Hiszen míg a 2000-es évek elején nemigen volt közismert és szerves része a magyar szórakoztatóiparnak a szamba, illetve helyesebben mondva a latin show, addig ma már *„nincs olyan céges buli, ahol ne lépnének fel szambások.”* A Brazil Kulturális Központ vezetője szerint manapság egy koreográfiát megtanítani a lányoknak nem tart már hetekig, sokkal gyorsabban haladnak, mint annak idején, amikor tanítani kezdett. Véleménye szerint *„benne van már a kollektív tudatban a szamba, ismerik, tudják is.”* E mögött szintén az információk, képek globális szintű áramlását kell látnunk. A szamba kapcsán elég, ha arra gondolunk, hogy napjainkban már nem egy tévécsatorna közvetíti élőben is a karneváli felvonulásokat, arról nem is beszélve, hogy a Brazília a karnevál idején a magyarok számára is egy kiemelt turisztikai desztináció. A tánckurzuson résztvevők közül például többen is azt követően kezdetek el táncolni, hogy élőben is látták a *„karneváli örületet”* Rio de Janeiro utcáin. A szambatáncosok produkciója olyan meghatározó élményt nyújtott számukra, hogy azt gondolták *„nekem is meg kell tanulnom ezt”*.

Ezen Brazíliából származó kulturális elem új környezetben való adaptációja azonban változásokat vont maga után. Hozzájárult ehhez az a tény is, hogy a fellépésekből a megélhetésüket finanszírozzák a táncosok, ennek biztosítása érdekében pedig a megrendelők igényeivel szemben kompromisszumképesnek kell lenniük.¹⁵⁰ Ennél a pontnál felvetődött az „autentikusság” kérdése is a kutatás során. Ahogyan az

---

¹⁴⁹ HALL, S. 1997. 78.

¹⁵⁰ Meglátásom szerint érvényes az a megállapítás, amely az adaptációra nem mint védekező alapállásra tekint, hanem dinamikus és az egyént dinamizáló kulturális tudásra. KAPITÁNY Á.-KAPITÁNY G. 2007. 38.

előzőekben már kifejtettem, a „budapesti szamba” nem hasonlítható össze a Brazíliában látottakkal, hiszen egy másik műfajt képvisel, méghozzá a „latin show” kategóriájába sorolandó, amely különböző „latin kultúrák” részeinek összegzéséből születik meg.

Kiderült az is, hogy a befogadó közegtől függ, miként interpretálódik egy-egy más környezetből származó kulturális elem.¹⁵¹ Egy kiterjedtebb kutatás részét képezné annak megvizsgálása, hogy mennyiben különböznek, ha különböznek egyáltalán, az itt tanított, előadott táncok attól, amit Brazíliában mutatnának be ugyanezek a táncosok. Lehet-e „kétarcúnak” nevezni a brazil szambatáncosok kultúráját? Boglár Lajos nevéhez köthető ez a fogalom, amelyet azon védelmi mechanizmusok megnevezésére alkotott meg, amelyeket az indiánok a kultúraváltás folyamatában, a nem indián környezethez való alkalmazkodás során alakítottak ki annak érdekében, hogy közösségeik átvészeljék a fenyegető helyzetet. Ilyen értelemben a „nappali” a domináns társadalom előírásainak megfelelő kultúrát jelenti, míg az „éjszakai” alatt a saját nyelvük használatát, és a sámán praktikák gyakorlását kell érteni.¹⁵² Ebből az aspektusból szemlélve a budapesti közönség előtt bemutatott performansz a „nappali kultúrának” felelne meg, hiszen alkalmazkodik a magyar igényekhez, a publikum elvárásai alapján formálódik, ennek okán pedig sokak számára, pl. a brazil közösség nagy részének véleménye szerint, veszít autentikusságából. Amennyiben pedig beigazolódna, hogy a brazíliai közösség részére szánt előadás eltéréseket mutat, az otthoni normáknak kíván megfelelni, azaz visszatér az „eredetiséghez”, ezt tekinthetnénk a kultúra „éjszakai arcának”.

A szamba előadók életében betöltött szerepét illetően adekvátnak tűnt túlélési stratégiaként tekinteni a táncra. Vannak olyan személyek azonban, akik a tánc nélkül is képesek lennének megélni Magyarországon, elsősorban magyar házastársuk segítségével. Ugyanakkor a tenni akarás, és annak bizonyítása, hogy külföldiként mégis képesek pénzt keresni Budapesten, olyan parancsoló erőként volt jelen életükben, amely végül elvezette őket a tánchoz mint pénzkereseti lehetőséghez.

Ezen túlmenően a szamba igen fontos identitásképző elemként is feltűnt a táncosok életében. A brazil kultúra eme igen jelentős elemének megismertetése a magyarokkal maga után vonja, hogy a brazil bevándorlók nem tudnak teljes mértékben

---

¹⁵¹ HEDEGARD, D. 2012.

¹⁵² BOGLÁR L. 2001. 13-14.

„beolvadni” a befogadó társadalomba, hiszen éppen a „különbözés” lesz a feladatuk. A brazil kulturális identitás még inkább felerősödni látszik a tánc hatására. A szamba azonban nem csupán „brazilságukban” erősíti meg őket. Az a tény, hogy ők hozták el Magyarországra Brazília „egzotikus” táncait, valamint hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar lányok a táncon keresztül megtanulják kimutatni nőiségüket, mind olyan érzelmi többletet adott nekik, amely minden nehézség ellenére döntő érvnek bizonyult ezen tevékenység folytatása mellett.

A „brazil szambatáncos” szerep megtalálása, illetve kitalálása új státuszba helyezte az egyéneket. Az elismerés, amely tevékenységükért akár a közönség, a tanítványok, vagy a megbízók részéről jöjjön is, meglátásuk szerint Brazíliában talán soha, illetve sokkal nehezebben lett volna elérhető. Ebből a nézőpontból a tánc által egy vágyott társadalmi státuszt értek el.

Jól látszik, hogy az egyén számára a kultúra jelenségei eszközök, amelyek a kritikus helyzetekben túlélési stratégiaként szolgálhatnak.¹⁵³ De nem csupán gazdasági szempontból válhat hasznossá a kulturális tudás, a környezettől függően hozzájárulhat a vágyott társadalmi elismerés elnyeréséhez is.

A dolgozatomban bemutatott téma árnyalására adna lehetőséget, ha a szamba szerepét a magyar táncosok részéről is bemutatnám. Bár már volt lehetőségem megismerni őket a kutatás során, a vizsgálat fókuszában elsősorban a brazil táncosokra irányult, így a magyar szambatáncosokkal eltöltött idő, és a beszélgetések száma nem volt elegendő ahhoz, hogy bármiféle következtetést vonjak le a szambával való kapcsolatukról. Ezentúl további adalékot adna a karneváli szamba magyarországi „életének” megismeréséhez a magyar közönség véleményének ismerete is ezen tevékenységet illetően. Nem csupán a „passzív” közönségre kellene kiterjednie egy újabb kutatásnak, hanem azokra is, akik arra vállalkoznak egy-egy meghatározó braziliai élmény után, vagy éppen egy brazil szamba show-t látva Budapesten, hogy maguk is elsajátítsák ezt a táncot. A tánckurzusok résztvevői által további szempontok alapján lenne megvilágítható, miért is van „szükség” Magyarországon a brazil karneváli

---

¹⁵³ Az a megállapítás, amely szerint az emberek számára a kultúra jelenségei eszközök létezésük fenntartásához, gazdagításához, ebben az esetben is helytálló. SÁRKÁNY M. 2000b. 111.

szambára, melyek azok az igények a magyarok részéről, amelyek létjogosultságot biztosítanak ennek a táncnak.

További kutatási témák és kérdések is felmerültek bennem a terepmunka alatt. Ahogyan már a bevezető részben említettem, a brazil bevándorlók közösségével ez idáig antropológiai nézőpontból nem foglalkoztak kutatások. Éppen ezért számos aspektusból lehetne még vizsgálatokat kezdeményezni, amelyek hozzájárulnának, hogy ezen egyre növekvő számú közösség életét jobban megismerjük.

Szűkebb kutatási témámhoz kapcsolódva, fontosnak tartanám a „*megélhetési brazilok*” fogalmát tovább árnyalni. Ahhoz, hogy egy átfogó képet kapjunk arról, kik is tartoznak a „kulturális szolgáltatásból élő brazilok” közé a szambatáncosokon kívül, érdemes lenne egy kiterjedtebb kutatás keretében ezen kategóriába tartozó személyek tevékenységét megismerni. Eddigi vizsgálódásaim alapján kijelenthető, hogy a capoeiristák ezen közösség jelentős részét teszik ki, számukat tekintve is többen vannak, mint a táncosok. Ennek háttérében a már említett, megszilárdult szervezeti felépítést is látnunk kell, hiszen egy-egy capoeira csoport igen jelentős segítséget nyújt tagjainak a külföldön való „szerencsepróbáláshoz”. Hasznos lenne a Budapesten élő capoeira mesterek munkáját a más európai, illetve egyéb kontinensen élő brazil capoeiristák munkájával összevetni, ezáltal pedig egy nagyobb, globális folyamat részeként bemutatni.

Meglátásom szerint ezen kutatások nemcsak a brazil közösségről közvetítenek újabb ismereteket, de hozzájárulnának ahhoz is, hogy többet tudjunk meg saját társadalmunkról, hiszen a globális fogyasztói szokások magyarországi alakulásába engednének betekintést. Másfelől pedig igazolni tudnák, hogy egy kulturális elem életét, új környezetben történő adaptációját mindig csak az adott kontextuson belül értelmezhetjük.

Bibliográfia

ANDERSON, Benedict

2006 *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről.*

L'Harmattan-Atelier

Budapest

APPADURAI, Arjun

1996 Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy.

In: Uő: *Modernity at Large. Cultural Dimension of Globalization.* 27-48.

Minnesota University Press

Minnesota

BABBIE, Earl

1995 *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata.*

Balassi Kiadó

Budapest

BARTH, Fredrik

1997 Introduction.

In: Uő. (szerk.): *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference.* 9-38.

Illiois, Waveland press

BASTOS, José-BASTOS, Susana

2010 What are we talking about when we talk about identities?

In: WESTIN, Charles-BASTOS, José-DAHINDEN, Janine-GÓIS, Pedro (szerk.): *Identity Processes and Dynamics in Multi-Ethnic Europe.* 313-359.

Amsterdam University Press

BODROGI Tibor

1981a Revival

In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* IV. kötet

Akadémiai Kiadó

Budapest

1981b Survival

In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* IV. kötet

Akadémiai Kiadó

Budapest

BOGLÁR Lajos

2001 Egy kultúra esti és nappali arca. A guarani eset.

In: Uő.: *A kultúra arcai. Mozaikok a kulturális antropológia köréből*. 13-23.

Napvilág Kiadó

Budapest

CEZAR HOFF, Tânia Márcia

É.n. *Globalização e Identidade Cultural Brasileira na Publicidade*.

<http://encipecom.metodista.br/mediawiki/images/8/81/GT4 - 007.pdf>

COHEN, Anthony P.

1985 *The Symbolic Construction of Community*.

Routledge

London and New York

1998 A kultúra mint identitás egy antropológus szemével.

In: FEISCHMIDT Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. 101-109.

Osiris Kiadó-Láthatatlan Kollégium

Budapest

DA MATTA, Roberto

1986 *O que faz o brasil, Brasil?*

Rio de Janeiro

ERIKSEN, Thomas Hylland

2006a Etnicitás.

In: Uő.: *Kis helyek-nagy témák. Bevezetés a szociolantropológiába.* 327-343.

Gondolat Kiadó

Budapest

ERIKSEN, Thomas Hylland

2006b Globális, lokális és glokális.

In: Uő.: *Kis helyek- nagy témák. Bevezetés a szociálanropológiába.* 367-388.

Gondolat Kiadó

Budapest

2008 *Etnicitás és nacionalizmus. Antropológiai megközelítések.*

Gondolat Kiadó

PTE Kommunikáció-és Médiatudományi Tanszék

Budapest-Pécs

FERNANDES, Nelson da Nóbrega

É.n. *Escolas de Samba, Identidade Nacional e o Direito à Cidade.*

Universidade Federal Fluminense

Niterói-Brasil

XII. Coloquio Internacional de Goecrítica

GÁRDOS Éva-SÁROSI Annamária

2005 A Magyarországra érkező külföldiek demográfiai jellemzői a magyar népesség

Tükrében, 1990-2000

Kisebbségkutatás 3. 330-337.

GEERTZ, Clifford

2001 Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elméletéhez.

In: Uő.: *Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások*. 194-227.

Osiris Kiadó, II., javított kiadás

Budapest

GIDDENS, Anthony

1995 *Szociológia*.

Osiris Kiadó

Budapest

HALL, Stuart

1996 Introduction: Who Needs „Identity”?

In: HALL, Stuart-DU GAY, Paul (szerk.): *Questions of Cultural Identity*. 1-17.

London/Thousand Oaks/Nova Deli: Sage

1997 A kulturális identitásról.

In: FEISCHMIDT Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. 60-86.

Osiris Kiadó-Láthatatlan Kollégium

Budapest

HEDEGARD, Danielle

2012 Becoming a Capoeirista: A Situational Approach to Consuming a Foreign Cultural Good.

Sociological Inquiry. Vol 82., issue 4. 510-531.

HÉRA Gábor-LIGETI György

2005 *Módszertan. A társadalmi jelenségek kutatása.*

Osiris Kiadó

Budapest

KAPITÁNY Ágnes - KAPITÁNY Gábor

2007 *Túlélési stratégiák. Társadalmi adaptációs módok.*

Kossuth Kiadó

KOVÁTS András

2009 A kutatásról.

In: *Bevándorlók Magyarországon. Az MTA Etnikai-nemzeti
Kisebbségkutató Intézet és az ICCR Budapest Alapítvány által
végzett kutatás zárótanulmányai.* 5-11.

Budapest

KUNT Ernő

2003 *Az antropológia keresése. Válogatott tanulmányok.*

L'Harmattan

Budapest

MACAÍSTA MALHEIROS, Jorge

2007 *Imigração brasileira em Portugal.*

Lisboa

MACHADO SALDANHA, Rafael

2007 *„Ruim de cabeça ou doente do pé” : Brasilidade, Samba e a Rádio Nacional.*

XII. Congresso de Ciências da Comunicação na Região Sudeste

MALINOWSKI, Bronislaw

2000 A nyugat-csendes-óceáni térség argonautái
Café Babel 36. sz. 43-57.

MAQUET, Jacques

2003 *Az esztétikai tapasztalat. A vizuális művészetek-antropológus szemmel.*
Csokonai Kiadó

MASSEY, Douglas S. – ARANGO, Joaquin – HUGO, Graeme – KOUAOUCI, Ali –
PELLEGRINO, Adela – TAYLOR, J. Edward

2001 A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés.
In: SIK Endre (szerk.): *A migráció szociológiája.* 7-30.
Szociális és Családügyi Minisztérium
Budapest

MENDES CARVALHO, Marcio

2009 *O Estado Novo e o Samba Malandro Vigiado em Porto Alegre: um Estudo
sobre as ações intervencionistas estatuais e a formas de resistência
do personagem malandro nos anos 30.*
Porto Alegre

ORTIZ, Renato

2012 *Cultura Brasileira e Identidade Nacional*
Editora Brasiliense. 14. kiadás
São Paulo

ÖRKÉNY Antal – SZÉKELYI Mária

2009 Az idegen Magyarországon. 6 migráns csoport összehasonlító elemzése.
In: *Bevándorlók Magyarországon. Az MTA Etnikai-nemzeti
Kisebbségkutató Intézet és az ICCR Budapest Alapítvány által végzett
kutatás zárótanulmányai.* 8-123. Budapest

PEREIRA DE QUEIROZ, Maria Isaura

1989 Identidade Cultural, Identidade Nacional no Brasil.

Tempo Social - Rev. Sociologia da USP

São Paulo, 1 (1), 1. sem.

PORTES, Alejandro – GUARNIZO, Luis E. – LANDOLT, Patricia

1999 The Study of Transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field.

Ethnic and Racial Studies 22:2, 217-237.

PÓVOA NETO, Helion

2006 A imagem da imprensa sobre a emigração brasileira

Revista de Antropologia USP vol 20. no. 57. may-aug.

São Paulo

SÁRKÁNY Mihály

2000a Kultúra, etnikum, etnikai csoport.

In: Uő.: *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában.* 89-101.

L'Harmattan kiadó, Budapest

2000b Az identitás kutatása az amerikai kulturális és a brit szociálintropológiában.

In: Uő.: *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában.* 101-115.

L'Harmattan Kiadó

Budapest

2000c Zárszó helyett: globalizáció, modernizáció és kulturális antropológia.

In: Uő.: *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában.* 127- 133.

L'Harmattan Kiadó

Budapest

SODRÉ, Muniz

1998 *Samba, o dono do corpo.*

II. kiadás

Rio de Janeiro: Mauad

SZILÁGYI Ágnes Judit

2009 Alkotmány, hatalomlegitimáció, nemzetépítés Salazar és Vargas Új Államában.

In: Uő.: *Metszéspontok. Tanulmányok a portugál és a brazil történelemről.*

21-39.

Szeged

SZILÁGYI Dániel

2007 Dilemma. Az eredetiség problémája a táncházakban.

In: WILHELM Gábor (szerk.): *Hagyomány és eredetiség.*

Tabula könyvek 8.

Néprajzi Múzeum

Budapest

TAVARES, Sérgio

2011 *A influência da indústria cultural na formação da imagem corporal*

de assistas de escolas de samba.

<http://www.efdeportes.com/efd156/a-industria-cultural-na-formacao-da-cultura-corporal.htm>

TORRESAN, Angela

2012 A Middle Class Besieged: Brazilians' Motives to Migrate

The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology

Vol. 17. no. 1. 110-130.

TÓTH Pál Péter

2002 *Nemzetközi vándorlás-Magyarország (1990-2000).*

KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Budapest

2004 Egy évtized után. A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás 1990 és 2000 között.

Kisebbségkutatás 4.

http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2004_04/cikk.php?id=1294

TÖNNIES, Ferdinand

2004 *Közösség és társadalom.*

II., javított kiadás

Gondolat Kiadó

Budapest

VIANA TOMÉ, Aline – COSTA, Carlos Eduardo – ALVES, Debora Cristina – LEAL DE OLIVEIRA, Felipe

2009 O Samba, o Modernismo e a Identidade Nacional

Contemporâneos-Revista de Artes e Humanidades. no. 3. nov-abr.

VIANNA, Hermano

1999 *The Mystery of Samba: Popular Music and National Identity in Brazil.*

University of North Carolina Press

WESTIN, Charles

2010 Identity and inter-ethnic relations.

In: WESTIN, Charles-BASTOS, José-DAHINDEN, Janine-GÓIS, Pedro (szerk.):

Identity Processes and Dynamics in Multi-Ethnic Europe. 9-53.

Amsterdam University Press

WETZEL Tamás

2009 A magyar migrációs jog története.

Iustum Aequum Salutare V. 2009/2. 205-217.

Internetes források:

<http://aladebairanas.com.br/w/novidades/125-a-globalizacao-do-samba>

<http://www.brasileirosnomundo.itamaraty.gov.br/a-comunidade/estimativas-populacionais-das-comunidades>

Képmelléklet

1. Oxum istennőt ábrázoló festmény a Brazil Kulturális Központ tánctermeiben. Oxum a joruba mitológiában többek között a szerelem és szépség felett uralkodik.

2. Corcovado brazil étterem Budapesten (Káldy Gyula utca 4.)

3. A 2012-es Brazil Karnevál plakátja

4. A 2013-as Brazil Karnevál plakátja

5. Brazil karácsonyi ünnepség a BaBar nevű étteremben (2010. december 28.) A képen a Brazil Kulturális központ táncosai láthatók.

6. „Afrobrazil show” a Corcovado brazil étterem megnyitóján. (2011. április 9.) A képen a Brazil Kulturális Központ táncosai láthatók.

7. Brazil karneváli felvonulás a Hajós utcában (2011. július 30.) A képen a Brazil Simpatia táncgyűttes táncosai láthatók. (A képet a táncgyűttes bocsátotta rendelkezésemre.)

8. Brazil karneváli felvonulás a Hajós utcában (2011. július 30.) A képen a Brazil Simpatia táncgyűttes táncosai láthatók. (A képet a táncgyűttes bocsátotta rendelkezésemre.)

9. Brazil utcai fesztivál a *Semana Brasil-Brazil Hét* elnevezésű programsorozat keretében a Nagymező utcában (2011. szeptember 9.) A képen a Brazil Simpatia táncgyűttes táncosai láthatók. (A képet a táncgyűttes bocsátotta rendelkezésemre)

10. Bateria Girassol a brazil utcai fesztiválon (2011. szeptember 9.) (A képet a Brazil Simpatia táncgyűttes bocsátotta rendelkezésemre.)

11. Szamba show a La Bodeguita del Medio kubai étteremben. (2013. január 23.) A képen a Brazil Kulturális Központ táncosai láthatók.

12. Capoeira bemutató szamba show keretében a La Bodeguita del Medio kubai étteremben (2013. január 23.)